S A R A W A K

PENYATA RASMI PERSIDANGAN DEWAN UNDANGAN NEGERI

Sarawak State Legislative Assembly Official Reports and Debates

MESYUARAT KEDUA BAGI PENGGAL KEDUA

Second Meeting of the Second Session

20 – 29 NOVEMBER 2023

DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly

KHAMIS

23 NOVEMBER 2023

(9 JAMADILAWAL 1445H)

KUCHING

BELUM DISUNTING

Peringatan untuk Ahli Dewan:
Pembetulan yang dicadangkan oleh Ahli Dewan hendaklah disampaikan secara bertulis kepada Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak tidak lewat daripada **14 hari selepas persidangan.**

KANDUNGAN

1.0 PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER..... 1

2.0 PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN

(111) Kajian Ekonomi di DUN Stakan……. 1
(112) Stressed Area Package CR1 for Meradong District…… 2
(113) Tanah FLC…… 3
(114) Pertanian Berasaskan Pokok Rumbia di Kawasan DUN Kalaka…….. 4
(115) Kemudahan R&R di Jelukong, DUN Engkilili…….. 6
(116) MA63…… 6
(117) Menaik Taraf Tasik Danu Serian dan Taman Rekreasi Ranchan……. 8
(118) Sarawak Airline…… 9
(119) Langkah Menangani Masalah Pengambilan Dadah di DUN Simunjan…… 11
(120) Tariff for CO_2…… 12
(121) Program Tunas Usahawan Belia Bumiputera (TUBE)……... 13

3.0 SAMBUNGAN PERBAHASAN ATAS BACAAN KALI YANG KEDUA RANG UNDANG-UNDANG PERBEKALAN (2024), 2023 DAN USUL UNTUK MERUJUK RESOLUSI ANGGARAN PERBELANJAAN PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2024

[Perbahasan daripada Ahli Dewan Biasa berkaitan Supply (2024) Bill, 2023]

(1) YB Dato Sri Wong Soon Koh – (DUN N.53 Bawang Assan)…….. 15
(2) YB Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada – (DUN N.21 Tebedu)……. 19
(3) YB Dato Sri Tiong King Sing – (DUN N.52 Dudong)…… 23
(4) YB Datuk Ding Kuong Hiing – (DUN N.46 Meradong)…… 26
(5) YB Encik Chieng Jin Ek – (DUN N.51 Bukit Assek)…… 29
(6) YB Encik Kennedy Chukpai Ugon – (DUN N.66 Murum)……. 32
(7) YB Encik Friday anak Belik – (DUN N.39 Krian)……..…. 37
(8) YB Encik Johnny Pang Leong Ming – (DUN N.68 Tanjong Batu)……. 41
(9) YB Encik Lidam anak Assan – (DUN N.62 Katibas)…… 43
(10) YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai – (DUN N.64 Baleh)…….. 46
(11) YB Dato Ibrahim bin Baki – (DUN N.8 Satok)……..…… 51
(12) YB Encik Rolland Duat anak Jubin – (DUN N.48 Meluan)……. 55
(13) YB Encik Miro anak Simuh – (DUN N.18 Serembu)……..……. 59
(14) YB Tuan Haji Mohamad bin Duri – (DUN N.38 Kalaka)……. 63
(15) YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi – (DUN N.58 Balingian)…… 69

4.0 PENANGGUHAN MESYUARAT..... 72

5.0 *COMMAND PAPER* YANG DIBENTANG PADA 23 NOVEMBER 2023

SARAWAK
DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

Penyata Rasmi

MESYUARAT KEDUA BAGI PENGGAL KEDUA

Khamis, 23 November 2023

Dewan bermesyuarat di Petra Jaya, Kuching pada pukul 9.10 pagi

HADIR

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Haji Mohamad Asfia bin Awang Nasar P.S.M., D.A., P.N.B.S., D.S.A.P., D.I.M.P., P.B.K., P.C.E. (Emas) *Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak*	
2.	Yang Berhormat Dato Haji Idris bin Haji Buang P.S.B.S., D.I.M.P., A.M.N., P.B.S., A.B.S., P.C.D., P.J.P.N., P.T.E. *Timbalan Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak*	*N.16 Muara Tuang*
3.	Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg D.P., P.M.N., D.A., P.N.B.S., J.B.S., P.C.E. *Premier Sarawak* *Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru* *Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar* *Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar*	*N.26 Gedong*
4.	Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. *Timbalan Premier Sarawak* *Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua* *Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan*	*N.37 Bukit Saban*
5.	Yang Berhormat Datuk Amar Haji Awang Tengah bin Ali Hasan D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N. *Timbalan Premier Sarawak* *Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Kedua* *Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan*	*N.82 Bukit Sari*
6.	Yang Berhormat Datuk Amar Dr Sim Kui Hian D.A., P.N.B.S., P.J.N., P.B.E. *Timbalan Premier Sarawak* *Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan*	*N.14 Batu Kawah*
7.	Yang Berhormat Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. *Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti*	*N.56 Dalat*
8.	Yang Berhormat Dato Sri Dr Stephen Rundi anak Utom P.N.B.S., P.J.N., A.B.S., P.B.E., P.C.E. *Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah*	*N.69 Kemena*

9.	Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., P.B.E. *Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan* *Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan*	*N.15 Asajaya*
10.	Yang Berhormat Dato Sri Lee Kim Shin P.N.B.S., P.J.N., K.M.N., P.B.S., P.P.B., B.B.S., P.B.E. *Menteri Pengangkutan*	*N.75 Senadin*
11.	Yang Berhormat Dato Sri John Sikie anak Tayai P.N.B.S., P.J.N., P.B.S., P.B.E. *Menteri di Jabatan Premier*	*N.60 Kakus*
12.	Yang Berhormat Dato Sri Haji Julaihi bin Haji Narawi P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., K.M.N., P.P.D., P.B.E. *Menteri Utiliti dan Telekomunikasi*	*N.27 Sebuyau*
13.	Yang Berhormat Dato Sri Roland Sagah Wee Inn P.N.B.S., P.G.B.K., J.B.K., P.B.S., P.B.E. *Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat*	*N.20 Tarat*
14.	Yang Berhormat Datuk Gerawat Gala P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K. *Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Buruh, Imigresen dan Pemantauan Projek)*	*N.78 Mulu*
15.	Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis P.G.B.K., P.B.S., A.B.S., P.B.E. *Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat)*	*N.32 Simanggang*
16.	Yang Berhormat Datuk Dr Jerip anak Susil P.G.B.K., A.M.N., P.B.E. *Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya)*	*N.19 Mambong*
17.	Yang Berhormat Datuk Liwan Lagang P.J.N., P.P.N., K.M.N., J.B.S., P.B.E. *Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi)*	*N.65 Belaga*
18.	Yang Berhormat Datuk Hajah Rosey binti Haji Yunus P.G.B.K., J.B.K., P.P.B., P.P.S., P.T.E., P.B.E. *Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Pembangunan Wanita dan Kanak-Kanak)*	*N.71 Bekenu*
19.	Yang Berhormat Datuk Haji Len Talif Salleh P.G.B.K., D.J.B.S., P.B.K., P.P.B. *Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar*	*N.41 Kuala Rajang*
20.	Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi P.G.B.K., J.B.S., A.B.S., P.B.E. *Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti)*	*N.4 Pantai Damai*

21.	Yang Berhormat Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali P.G.B.K., P.T.E., J.B.S. *Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan)*	*N.7 Samariang*
22.	Yang Berhormat Datuk Dr Malcolm Mussen anak Lamoh P.G.B.K., P.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan*	*N.34 Batang Ai*
23.	Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail P.G.B.K., A.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Industri Makanan)*	*N.79 Bukit Kota*
24.	Yang Berhormat Datuk Dr Haji Annuar bin Rapa'ee P.G.B.K., J.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi)*	*N.55 Nangka*
25.	Yang Berhormat Datuk Dr Penguang Manggil P.G.B.K., D.J.B.S., K.M.N., P.P.C., P.P.B., P.P.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan)*	*N.76 Marudi*
26.	Yang Berhormat Datuk Snowdan Lawan P.G.B.K., A.M.N., P.T.E. *Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan)*	*N.30 Balai Ringin*
27.	Yang Berhormat Datuk Abdullah bin Haji Saidol P.G.B.K., J.B.K., P.T.E. *Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Hal Ehwal Korporat dan Unit Komunikasi Awam Sarawak)*	*N.42 Semop*
28.	Yang Berhormat Datuk Sebastian Ting Chiew Yew P.J.N., D.I.M.P., A.B.S. *Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan)*	*N.73 Piasau*
29.	Yang Berhormat Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo P.G.B.K., P.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur)*	*N.24 Sadong Jaya*
30.	Yang Berhormat Datuk Dr Ripin bin Lamat P.G.B.K., J.B.K., K.M.N., P.T.E. *Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan)*	*N.72 Lambir*
31.	Yang Berhormat Datuk Dr Haji Hazland bin Abang Hipni P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar*	*N.5 Demak Laut*

32.	Yang Berhormat Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben P.G.B.K., J.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Komoditi & Pembangunan Wilayah)*	*N.22 Kedup*
33.	Yang Berhormat Datuk Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam P.G.B.K., J.B.S., P.T.E. *Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti)*	*N.35 Saribas*
34.	Yang Berhormat Dato' Murshid DiRaja Dr Juanda bin Jaya P.G.B.K., DATO' MURSHID DIRAJA, S.S.P. *Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Integriti dan Ombudsman)*	*N.44 Jemoreng*
35.	Yang Berhormat Dato Gerald Rentap Jabu P.S.B.S., A.B.S., P.P.N., J.B.K. *Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan)*	*N.36 Layar*
36.	Yang Berhormat Dato Majang anak Renggi P.S.B.S., P.B.K., A.B.S. *Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan)*	*N.70 Samalaju*
37.	Yang Berhormat Datuk Jefferson Jamit anak Unyat P.G.B.K., B.B.S., P.B.S., K.M.N., J.B.S. *Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera)*	*N.63 Bukit Goram*
38.	Yang Berhormat Datuk Michael Tiang Ming Tee P.G.B.K., P.B.S. *Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan)*	*N.54 Pelawan*
39.	Yang Berhormat Dato Ibrahim bin Baki A.B.S., J.B.S., P.S.B.S.	*N.8 Satok*
40.	Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing P.J.N., P.N.B.S., D.P.M.K., D.P.M.K., S.S.S.A., D.S.S.A., J.P.	*N.52 Dudong*
41.	Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii D.I.M.P., S.S.A.P.	*N.45 Repok*
42.	Yang Berhormat Tan Sri William Mawan anak Ikom P.S.M., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N., P.B.S., P.P.D. (Emas)	*N.47 Pakan*
43.	Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang P.G.B.K., J.M.N., P.B.S., P.P.D., P.B.K., P.B.E.	*N.31 Bukit Begunan*
44.	Yang Berhormat Dato Paulus Palu Gumbang P.S.B.S., A.M.N., P.B.S., J.B.K., P.T.E.	*N.80 Batu Danau*
45.	Yang Berhormat Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor P.T.E., P.B.S.	*N.29 Beting Maro*
46.	Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing P.J.N., A.B.S.	*N.46 Meradong*

47.	Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen	*N.9 Padungan*
48.	Yang Berhormat Puan Violet Yong Wui Wui	*N.10 Pending*
49.	Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh P.N.B.S., P.G.B.K., A.B.S., P.C.E.	*N.53 Bawang Assan*
50.	Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa J.B.S., P.T.E.	*N.33 Engkilili*
51.	Yang Berhormat Dato Ir. Lo Khere Chiang P.S.B.S., B.B.S., J.B.K.	*N.13 Batu Kitang*
52.	Yang Berhormat Encik Wilson Nyabong anak Ijang A.M.N., K.M.N., J.B.S.	*N.61 Pelagus*
53.	Yang Berhormat Encik Miro anak Simuh P.B.S.	*N.18 Serembu*
54.	Yang Berhormat Encik John anak Ilus P.B.S, A.P.S.	*N.23 Bukit Semuja*
55.	Yang Berhormat Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman J.B.K., P.B.S.	*N.6 Tupong*
56.	Yang Berhormat Encik Awla bin Dris P.B.S., A.B.S.	*N.25 Simunjan*
57.	Yang Berhormat Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang P.B.K.	*N.59 Tamin*
58.	Yang Berhormat Encik Rolland Duat anak Jubin	*N.48 Meluan*
59.	Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi B.B.S., A.B.S., K.M.N., J.B.K.	*N.58 Balingian*
60.	Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad J.B.K., P.P.B.	*N.43 Daro*
61.	Yang Berhormat Encik Baru Bian	*N.81 Ba'Kelalan*
62.	Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon J.B.S., P.P.N., A.B.S.	*N.66 Murum*
63.	Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong P.B.S., A.B.S.	*N.50 Machan*
64.	Yang Berhormat Encik Mohd Chee bin Kadir A.B.S., P.B.S., P.J.P.N., J.B.S.	*N.40 Kabong*
65.	Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Haji Brahim A.M.N., P.M.W.	*N.17 Stakan*
66.	Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang A.B.S.	*N.74 Pujut*

67.	Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor P.B.S.	*N.28 Lingga*
68.	Yang Berhormat Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada A.B.S., P.B.S., K.M.N.	*N.21 Tebedu*
69.	Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang P.B.S., P.P.B.	*N.1 Opar*
70.	Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan P.B.S.	*N.3 Tanjong Datu*
71.	Yang Berhormat Encik Yap Yau Sin P.B.S., K.M.N.	*N.12 Kota Sentosa*
72.	Yang Berhormat Encik See Chee How	*N.11 Batu Lintang*
73.	Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri P.B.K., A.B.S.	*N.38 Kalaka*
74.	Yang Berhormat Encik Friday anak Belik A.B.K., P.P.S., P.P.B., P.B.K., P.P.C.	*N.39 Krian*
75.	Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana P.B.K.	*N.49 Ngemah*
76.	Yang Berhormat Encik Chieng Jin Ek P.B.S.	*N.51 Bukit Assek*
77.	Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine J.B.K., A.B.S.	*N.57 Tellian*
78.	Yang Berhormat Encik Lidam anak Assan P.B.S.	*N.62 Katibas*
79.	Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai P.B.S.	*N.64 Baleh*
80.	Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming P.B.S.	*N.68 Tanjong Batu*
81.	Yang Berhormat Encik Iskandar bin Turkee	*N.67 Jepak*

TIDAK HADIR

(Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)

Bil.	**Nama**	**Konstituensi**
1.	Yang Berhormat Dato Henry Harry anak Jinep P.S.B.S., A.B.S. *Timbalan Menteri Pengangkutan (Sungai dan Laut)*	*N.2 Tasik Biru*
2.	Yang Berhormat Dato Dennis Ngau P.S.B.S., J.B.S., P.B.S., P.T.E., B.B.S.	*N.77 Telang Usan*

TURUT HADIR

1. Encik Pele Peter Tinggom
   Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
2. Encik Abang Mohammad Adib bin Abang Sallehhadin
   Pemangku Timbalan Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
3. Inspektor Ahmad Khairul Aiman bin Hassan
   Bentara Mesyuarat
4. Inspektor Nelson anak Ensit
   Bentara Mesyuarat
5. Encik Lydwilkyn Andar anak Umbau
   Bentara Mesyuarat
6. Encik Mohd Saiful bin Ahmad Zaidi
   Bentara Mesyuarat
7. Inspektor Dylan Tan Hock Ming
   Bentara Mesyuarat
8. Inspektor Nizle anak Junep
   Bentara Mesyuarat

PETUGAS PERSIDANGAN

PEGAWAI UNDANG-UNDANG

1.	Encik Syed Rezif Afham bin Wan Alwi	*Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*
2.	Cik Christie Sereni anak Philimon	*Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*

PEMBACA PRUF

1.	Puan Coretta Herliana Kura	*Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*
2.	Encik Shamsul Idzham Jamil	*Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*

JURUTRENGKAS

1.	Puan Sharlina binti Mushar	*Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri*
2.	Puan Malin anak Arit	*Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri*
3.	Puan Khadijah Dato Haji Khaider	*Jabatan Perbendaharaan Negeri Sarawak*
4.	Puan Dayang Siti Roszalina binti Abg Rosli	*Jabatan Kehakiman Syariah Sarawak*
5.	Puan Olivia Batan	*Jabatan Audit Negara Negeri Sarawak*
6.	Puan Bernadette Willon	*Jabatan Kastam Diraja Malaysia*
7.	Puan Katerin Jemali @ Maria Jamali	*Dewan Bandaraya Kuching Utara*
8.	Puan Doris anak Francis Harris	*Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
9.	Puan Meri Sabas	*Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
10.	Puan Noorina binti Hamdan	*Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
11.	Puan Ratna Airnwati binti Haji Md. Junaidi	*Perbadanan Pembangunan Perumahan*
12.	Puan Sabtuyah binti Adeng	*Perbadanan Pembangunan Perumahan*
13.	Puan Zuriawati binti Mohd Laili	*Pustaka Negeri Sarawak*
14.	Encik Azhwan bin Bujang	*Regional Corridor Development Authority*
15.	Encik Mohd Alfadjer bin Tuah	*Pejabat Residen Bahagian Kuching*
16.	Puan Dorina Asort	*Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
17.	Puan Florence Jalong	*Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
18.	Puan Leidiana binti Azahari	*Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
19.	Puan Noor Afifah binti Bahaudin	*Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
20.	Puan Dayang Duraiza binti Haji Awang Jangka	*Lembaga Sumber Asli & Alam Sekitar Sarawak*

21.	Puan Anieta Sylvester Pungga	*Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak*
22.	Puan Juliana Lugom	*Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak*
23.	Puan Rosemary Langub	*Perbadanan Kemajuan Perusahaan Kayu Sarawak*
24.	Puan Azah Mohamad Jally	*Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak*
25.	Puan Rosline anak Dominic Maon	*Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak*
26.	Puan Nur Izzatul Fatihah Abdullah	*Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak*
27.	Puan Emely anak Edmund Beatie	*Suruhanjaya Pencegahan Rasuah Malaysia Negeri Sarawak*
28.	Puan Nurhaida binti Amin	*Jabatan Penyiaran Kawasan Sarawak, Jabatan Penyiaran Negeri Sarawak*
29.	Puan Dzuridah binti Haji Sariee	*Pejabat Timbalan Setiausaha Kerajaan Negeri (Perancangan Ekonomi dan Pembangunan), Jabatan Premier Sarawak*
30.	Puan Valarie Jane anak Aitman	*Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Sarawak, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri*

RAKAMAN PROSIDING

1.	Encik Hussein bin Shuini	*Jabatan Penyiaran Sarawak*
2.	Encik Vong Choon Chan	*Jabatan Penyiaran Sarawak*
3.	Puan Siti Nazilafatullaini binti Sukri	*Jabatan Penyiaran Sarawak*
4.	Encik Fareez Azizi bin Zakeria	*Jabatan Penyiaran Sarawak*
5.	Encik Wan Mohamad Zaki bin Wan Alias	*Jabatan Penyiaran Sarawak*

JURUCETAK

1.	Encik Awang Faidzul bin Awang Aboone	*Percetakan Nasional Malaysia Berhad*
2.	Encik Vincent Vyner ak Tubom	*Percetakan Nasional Malaysia Berhad*

JURUTEKNIK IT

1.	Encik Abang Hasmadi bin Abang Wahab	*SAINS*
2.	Encik Salihin Abu Seman	*SAINS*
3.	Encik Abdul Rahman	*SAINS*
4.	Encik Mohamad Fadzly	*SAINS*

MESSENGER

1.	Encik Mohamad Zahari bin Hamden	*Jabatan Agama Islam Sarawak*
2.	Encik Lawrence Encharang	*Jabatan Pertanian Sarawak*
3.	Encik Helmy bin Abdul Rahman	*Jabatan Pertanian Sarawak*
4.	Encik Shah Riwandy Sia bin Ridzuan	*Jabatan Pertanian Sarawak*
5.	Encik Mohammad Zaidi bin Rambli	*Jabatan Pertanian Sarawak*
6.	Encik Edry Saiful bin Abdul Hamid	*Jabatan Pertanian Sarawak*
7.	Encik Mohd Sahfizal Atoy bin Mohamad Faizal	*Jabatan Pertanian Sarawak*
8.	Encik Mohamed Nazeerudin bin Gulam Mohamed	*Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak*

ANGGOTA STAF DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK

1. Cik Noria binti Suut
2. Puan Nur Azira binti Abdul Kadir
3. Puan Rabiah binti Abdul Kadir
4. Puan Aisha Parveen binti Badron

5. Encik Abdul Rahman bin Suaidi
6. Puan Siti Norhiza binti Mohammad Yusri
7. Puan Hanisah Abdullah
8. Cik Siti Halimah binti Mohamad Nawawi
9. Puan Hasfarini binti Hassim
10. Cik Nurhaffizah Abdullah
11. Cik Natasha Nadia binti Mohd. Saidi
12. Puan Angela Lisa anak Mathew Linol
13. Encik Felix Aaron anak Michael
14. Cik Calista Abbie anak Sapa @ Patrick Sapa
15. Puan Norziana binti Haji Ahmad
16. Encik Mohd Hasfia bin Abdullah
17. Puan Nur Eliana Abdullah
18. Puan Nazmah binti Darham
19. Puan Tracy Lyana anak Bana
20. Encik Mohd Zulkhairy bin Mohammad Hejemi
21. Puan Dayang Nazira binti Abang Martaza
22. Puan Jasmine Sinja anak Robinson
23. Puan Dayang Noorazilla binti Jasni
24. Cik Parcelia Renyelia anak Pamg
25. Cik Nur Zafirah binti Affendy Michael
26. Puan Deidre anak Wilson
27. Encik Muhammad Elliyas bin Matali
28. Cik Siti Nur Marsitah binti Roslan
29. Puan Nur Amira Lystiani binti Poniman
30. Encik Razali bin Awi
31. Puan Nora binti Atem
32. Encik Zahari bin Bolhi
33. Encik Lukas Jammany anak Kated
34. Encik Hazrin Syah bin Hamzah
35. Encik Salman bin Jaya
36. Encik Alwie bin Haji Ali
37. Encik Romzi bin Bujang
38. Encik Musa bin Julai
39. Cik Hawa binti Morsad
40. Puan Suraya binti Hamden
41. Puan Noraisah binti Ahmad
42. Cik Siti Zalilah binti Samsawi

PELAJAR PRAKTIKAL

1. Cik Siti Zubaidah binti Arip
2. Cik Amyna A’eisya binti Ranani

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 9.10 pagi)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

DOA

PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER

Tuan Speaker: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Selamat pagi dan Salam sejahtera. Ahli-ahli Yang Berhormat dan sidang Dewan yang dihormati sekalian, bagi pihak Dewan yang mulia ini, saya ingin mengucapkan setinggi-tinggi tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dan Ahli Dewan Undangan Negeri bagi N.26 Gedong yang telah dianugerahkan *Distinguished Honorary Fellow of ASEAN Federation of Engineering Organization* pada semalam 22 November 2023 di Bali, Indonesia. Tahniah dan syabas.

PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Haji Brahim, Stakan.

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Assalamualaikum Warahmatullahi Taala Wabarakatuh. Tuan Speaker, soalan saya no. 111.

Kajian Ekonomi di DUN Stakan

(111) YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim bertanya kepada Premier Sarawak: Adakah Kerajaan telah membuat kajian terhadap ekonomi yang boleh dipergiatkan khusus untuk penduduk Kawasan Stakan khasnya?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Stakan.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Stakan, Kerajaan sedang melaksanakan Kajian Pelan Induk Samarahan 2020 sehingga 2030 bertujuan untuk merangka strategi pembangunan sosioekonomi yang komprehensif. Ia selaras dengan *PCDS 2030* untuk membangunkan sosioekonomi di Bahagian Samarahan yang berteraskan tiga tunjang utama iaitu kemakmuran ekonomi, keterangkuman sosial, dan kelestarian alam sekitar. Perancangan pembangunan di Kawasan Stakan juga termasuk dalam kajian ini ialah dalam peringkat draf laporan akhir dan dijangka siap pada suku pertama 2024. Terima Kasih.

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: *(Soalan Tambahan)* Terima kasih, Timbalan Menteri. Tuan Speaker, saya mohon satu soalan tambahan:

(a) Apakah dapatan utama dalam Kajian Pelan Induk Samarahan 2030 yang berkaitan dengan Stakan?

Terima Kasih.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih lagi sekali, Tuan Speaker dan terima kasih, Yang Berhormat bagi Stakan. Penemuan ataupun pendapatan yang telah dikenal pasti di dalam Kajian Samarahan 2020 dan 2030 ialah:

(a) DUN Stakan akan mengekalkan peranan utamanya sebagai pusat kediaman dengan komuniti tempatan disokong oleh empat sektor utama iaitu perniagaan runcit, komersial, perindustrian, dan perkhidmatan;

(b) Kawasan pembangunan baharu perlu dikenal pasti bagi membolehkan pembangunan yang terancang dan seimbang;

(c) DUN Stakan yang terletak di tempat yang strategik di antara Bandaraya Kuching dan Kota Samarahan yang pesat membangun akan mendapat limpahan pembangunan terutama dalam sektor pembuatan dan komersial; dan

(d) DUN Stakan yang mana yang Ahli Yang Berhormat bagi Stakan juga merupakan Ahli Lembaga IRSDA iaitu Integrated Regional Samarahan Development Agency dan penubuhan (GKCDA) Greater Kuching Coordinated Development Agency juga akan mampu untuk merancakkan lagi DUN Stakan dengan pembangunan yang menyeluruh.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Stakan juga; laluan ART, jajaran Serian ke Bandaraya Kuching iaitu *line one and package one* merentasi pusat utama pengajian tinggi di Sarawak iaitu UiTM, UNIMAS, dan Maktab Perguruan Tun Razak, sekaligus akan memberikan perkhidmatan yang terbaik untuk DUN Stakan. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing, Meradong.

Datuk Ding Kuong Hiing: Tuan Speaker, my question is no. 112.

Stressed Area Package CR1 for Meradong District

(112) YB Datuk Ding Kuong Hiing to ask the Minister for Utility and Telecommunication: When will the Stressed Area Package CR1 for Meradong District be completed as frequent water supply disruptions has become a critical issue for Meradong people?

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti) (YB Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi): Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Meradong.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Meradong, the frequent water disruptions occurred mostly due to pipe damage by the third party during the road construction of the Pan Borneo Highway in the affected area.

However, the water supply for the Meradong district will be improved with the current implementation of the Water Supply Project under the Central Region 1 Work Order 6 (CR1 WO6) Package that is the "*Proposed Supply, Delivery and Laying of 600 mm Nominal Internal Diameter Pipeline from Bulat Junction to Temadak Reservoir including all the associated work*". This Central Region 1 Work Order 6 (CR1 WO6) Project is part of the State-wide Sarawak Water Supply Grid Program for Stressed Area which is fully funded by our Sarawak Government. Thank you.

YB Datuk Ding Kuong Hling: *(Supplementary Question)* Tuan Speaker, I have two supplementary questions that I would like to ask the Deputy Minister.

(a) What is the scope of work and progress of the project, which is propose supply, delivery, and laying off 600 mm nominal internal diameter pipeline from Bulat Junction to Temadak Reservoir?

(b) What is the cost of the project and when will it be completed?

Thank you.

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti) (YB Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Junaidi): Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Maradong.

To answer question no. 1, the scope of works for this project under Package Central Region 1 Work Order 6 Project. That is the Proposed Supply, Delivery and Laying off 600 mm Nominal internal diameter pipeline form Bulat Junction to Temadak Reservoir include the following laying works for 20 km of 600 mm Mild Steel Cement Line (MCSL) pipes inclusive of all valves, crossings, pipe fittings, and appurtenances, reinstatement, and the other associated works from Bulat Junction to Temadak Reservoir. This project is now at 40.8% completion.

To answer question no. 2, the cost for this project is RM21.6 million and it is expected to be completed by the second quarter of 2024. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor, Beting Maro.

YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor: Terima kasih Tuan Speaker, soalan saya no. 113.

Tanah FLC

(113) YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar: Apakah dasar Kerajaan berkaitan tanah FLC yang tidak dibangunkan oleh Kerajaan Persekutuan? Adakah Kerajaan bercadang untuk mengambil balik tanah FLC bekas tapak Sekolah Rendah Beladin, SK Pusa dan SK Kalok untuk tujuan pembangunan infrastruktur awam di DUN Beting Maro?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Beting Maro.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Beting Maro, sejak tahun 2022, Kerajaan telah melaksanakan dasar baharu di mana setiap tanah yang diberi milik kepada Pesuruhjaya Tanah Persekutuan (FLC) akan dikenakan syarat khas pembangunan yang perlu dilaksanakan dan disiapkan dalam tempoh lima tahun dari tarikh Surat Hak Milik dikeluarkan.

Sekiranya pembangunan tersebut gagal disiapkan dalam tempoh yang ditetapkan, tanah berkenaan hendaklah diserah balik kepada Kerajaan Sarawak selaras dengan Perjanjian Malaysia tahun 1963 (MA63).

Bangunan tapak lama SK Beladin yang terletak di Lot 11, Block 15, Sablor Land District telah dirobohkan dan terdapat kemudahan awam dibina di dalam lot tersebut seperti padang, trek larian, surau, tandas awam, dan *grandstand* (pentas berbumbung). Jabatan Pendidikan Negeri Sarawak (JPNS) kini sedang menyelaras proses penyerahan semula tapak tersebut kepada Kerajaan Sarawak bersama-sama dengan Jabatan Ketua Pengarah Tanah dan Galian (JKPTG) memandangkan tiada perancangan pembangunan institusi pendidikan di tapak pada masa hadapan.

Manakala, bagi tapak SK Pusa, ia terdiri daripada tiga lot yang telah diberi milik kepada Pesuruhjaya Tanah Persekutuan (FLC). Bangunan utama kompleks sekolah SK Pusa, Betong di mana di atas Lot 692, Block 6, Sablor Land District iaitu lot tambahan kepada tapak sekolah asal di atas Lot 5 dan 6, Pusa Town District.

Lot 5, Pusa Town District pula terdapat bangunan asrama pelajar dan juga kuarters guru. Manakala; Lot 6, Pusa Town District terdapat bangunan prasekolah dan bangunan lama sekolah. Memandangkan kesemua lot tersebut masih digunakan, maka, FLC tiada perancangan untuk menyerahkan semula lot-lot tersebut kepada Kerajaan Sarawak.

Tapak sedia ada SK Kalok yang terletak di Lot 170, 224, 520, Block 6, Sablor Land District dan Lot 224, Pusa Town District kini masih lagi digunakan sehingga pembangunan di tapak sekolah

baharu di Lot 1010, Block 6, Sablor Land District siap dilaksanakan kecuali satu bilik darjah prasekolah di dalam Lot 224, Pusa Town District akan terus beroperasi di tapak lama.

Tapak lama SK Kalok tersebut adalah merupakan Tanah Kerajaan. Iaitu pihak sekolah telah diarahkan untuk mengosongkan tapak sekolah setelah SK Kalok beroperasi sepenuhnya di tapak baharu kelak. Terima kasih.

YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor: *(Soalan Tambahan)* Terima kasih, Timbalan Menteri di atas jawapan. Saya ada dua soalan tambahan:

(a) Pada masa ini, Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan sedang memuktamadkan penyerahan balik tanah milik FLC yang tidak dibangunkan. Berapakah jumlah lot yang belum dibangunkan untuk kegunaan sekolah untuk diserah balik kepada Kerajaan Sarawak?

(b) Bagi sekolah yang menduduki tanah milik pihak Berkuasa Tempatan (PBT), adakah hak milik tanah tersebut akan kekal sebagai milik PBT ataupun akan diserah pindah milik kepada FLC?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Beting Maro.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, berdasarkan rekod pemilikan tanah FLC pada tahun 2019 dan semakan pembangunan tanah oleh Jabatan Tanah dan Survei, bilangan tanah untuk kegunaan sekolah yang tidak dibangunkan adalah sebanyak 38 lot berkeluasan 174 hektar.

Dan bagi menjawab soalan kedua, Kerajaan Sarawak telah menetapkan bahawa mana-mana sekolah yang didirikan di atas tanah milik Pihak Berkuasa Tempatan (PBT) akan diberi hak milik pada FLC melalui proses pemutihan dan pengambilan balik tanah selaras dengan peruntukan di bawah Bahagian 4, Kanun Tanah Sarawak. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri, Kalaka.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.114.

Pertanian Berasaskan Pokok Rumbia Di Kawasan DUN Kalaka

(114) YB Tuan Haji Mohamad bin Duri bertanya kepada Menteri Industri Makanan. Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak: Apakah perancangan Kerajaan untuk membangunkan pertanian berasaskan pokok rumbia di Kawasan DUN Kalaka?

Timbalan Menteri Industri Makanan. Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan (YB Datuk Dr Abdul Rahman bin Haji Ismail): Terima kasih, Tuan Speaker.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka, Kerajaan Sarawak menyedari akan penglibatan ramai para petani dalam industri sagu dan nipah terutamanya di kawasan persisiran pantai Negeri Sarawak serta akan potensi industri ini sebagai antara penyumbang kepada pendapatan Sarawak dalam sektor pertanian.

Oleh sebab itu, Lembaga Pembangunan Sagu dan Nipah Sarawak (SNDB) telah ditubuhkan pada 1 September 2022 bertujuan untuk membangunkan industri ini dengan lebih berkesan dan menyeluruh dan akan mula beroperasi setelah urusan pelantikan pegawai dimuktamadkan.

SNDB akan membuat kajian secara terperinci bagi mengenal pasti dan membangunkan kawasan yang berpotensi untuk tanaman rumbia di Sarawak termasuk di kawasan DUN Kalaka bertujuan untuk menambah kawasan tanaman rumbia yang sedia ada.

Dalam pada itu, Kementerian saya melalui Jabatan Pertanian Sarawak telah ada menyediakan bantuan kepada petani yang terlibat dalam industri ini. Bagi Kawasan DUN Kalaka, Jabatan Pertanian Sarawak sedang melaksanakan Program Tanam Baru Rumbia secara berkelompok yang melibatkan 15 orang peserta dengan keluasan 43.6 hektar. Projek ini bernilai RM520,000 telah mula dilaksanakan pada awal 2022 dan dijangka siap pada penghujung tahun ini 2023. Terima kasih.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: *(Soalan Tambahan)* Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

(a) Apakah jenis dan syarat-syarat permohonan Skim Bantuan Rumbia yang dilaksanakan di Sarawak?
(b) Selepas Lembaga Pembangunan Sagu dan Nipah (SNDB) ditubuhkan, apakah peranan CRAUN Research Sdn. Bhd.?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) (YB Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail): Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka atas dua soalan tambahan tersebut.

Tuan Speaker, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka, jenis Skim Bantuan Rumbia ialah:

(a) Program Tanam Baru Rumbia;
(b) Program Pemulihan Rumbia;
(c) Program Pembangunan Infrastruktur Ladang Rumbia; dan
(d) Program Peningkatan Produktiviti Rumbia.

Syarat-syarat permohonan pula adalah:

(a) Pemohon hendaklah Warganegara Malaysia yang bermastautin di Sarawak;
(b) Berumur 18 tahun dan ke atas semasa memohon; dan
(c) Mempunyai tanah dengan pemilikan yang sah.

Permohonan untuk Skim Bantuan Rumbia ini adalah terbuka kepada semua pekebun kecil rumbia di Sarawak sama ada pengusaha tanaman rumbia yang sedia ada mahupun yang baru dan hendaklah dikemukakan kepada Jabatan Pertanian Sarawak untuk kelulusan di bawah Rancangan Malaysia Ke-12 (RMK-12).

Untuk menjawab soalan tambahan yang kedua, dengan penubuhan Lembaga Pembangunan Sagu dan Nipah (SNDB), CRAUN Research Sdn. Bhd. akan menjadi sebuah entiti komersial yang dimiliki sepenuhnya oleh SNDB. Aktiviti komersial utama CRAUN Research Sdn. Bhd. ini adalah untuk melaksanakan projek-projek pembangunan sagu dan nipah, serta pengilangan dan pemasaran produk-produk sagu dan nipah. Di samping itu, CRAUN Research Sdn. Bhd. akan meneruskan aktiviti penyelidikan dan pembangunan industri sagu dan nipah.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong, Engkilili.

YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no. 115.

Kemudahan R&R di Jelukong DUN Engkilili

(115) YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak: Apakah status projek kemudahan R&R (Rehat dan Rawat) di Jelukong DUN Engkilili setakat ini?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Engkilili. Pembangunan Jalan Pan Borneo di Sarawak yang sepanjang 786 km dari Telok Melano ke Miri, ada terdapat tiga buah RSA (*Rest Service Area*) yang dibangunkan, iaitu yang pertama di Jelukong, di Kawasan Engkilili, yang kedua di Sungai Arip, Balingian dan yang ketiga di Kawasan Lambir, Miri.

Manakala, untuk kawasan pembangunan Projek RSA di Jelukong, Sri Aman; kerja-kerja utama Projek Kemudahan R&R (Rehat dan Rawat) di Jelukong, Sri Aman telah siap pada 31 Oktober tahun ini, iaitu CPC (*Certificate of Practical Completion*) telah dikeluarkan pada 31 Oktober 2023. Manakala, kerja-kerja pengujian dan pentauliahan bagi sistem utiliti sedang diperingkat akhir oleh agensi utiliti masing-masing. Sekian, terima kasih.

YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa: *(Soalan Tambahan)* Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan. Terima kasih, Yang Berhormat Datuk Timbalan Menteri.

(a) Bilakah Kawasan Rehat dan Rawat atau RNR Jelukong dijangka akan beroperasi?
(b) Apakah jenis kemudahan yang akan disediakan di Kawasan Rehat dan Rawat di Jelukong nanti?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Engkilili dengan dua soalan tambahan tadi. Yang pertama, buat masa ini pemilihan pemilik gerai dan tapak jualan sedang giat dijalankan secara berperingkat dan RNR di Jelukong ini akan dijangka beroperasi pada suku pertama tahun 2024.

Manakala untuk soalan yang kedua, antara kemudahan yang akan disediakan di RNR Jelukong:

(a) Kawasan parking kenderaan;
(b) Tandas awam;
(c) Medan selera; dan
(d) Surau.

Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat YB Ir. Christopher Gira, Tamin.

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: Terima kasih, Tuan Speaker. My question is no. 116.

MA63

(116) YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang to ask the Premier of Sarawak: What is the progress of negotiation on eroded points of MA63 with the Federal Government? When will the eroded points of MA63 expected to be Implemented?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-Undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali): Terima kasih,

Tuan Speaker dan Ahli Yang Berhormat bagi Tamin. For the information of Ahli Yang Berhormat bagi Tamin, throughout this MA63 implementation exercise, the Sarawak Government has successfully achieved agreement with the Federal Government in the following matters:

(a) Restoring the Sarawak status as an equal partner in the formation of Malaysia in 1963 through an amendment to Article 1(2) of the Federal Constitution that was done last year in 2021;

(b) Article 160 of the Federal Constitution has also been amended specifically the amendment to the term "*Federation*" in the Federal Constitution where with the amendment, we have incorporated the Malaysia Agreement 1963 and its annexes as part of the Federal Constitution; and

(c) Amendment to Article 161A of the Federal Constitution empowers the State to determine a more complete interpretation of the term "*native*" to ensure that no race is left out.

Following this amendment, the interpretation Ordinance 2005 was amended last year in February 2022 to update the list of native races recognized in the State. This amendment also allows children from mixed marriages where one of the parents is a native to be recognized as a native subject to conditions and requirements imposed by the Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri. The amendment to the Interpretation Ordinance 2005 came into force on 1st November 2023. The Sarawak Government also succeeded in its demand to have a representative on the Inland Revenue Board Malaysia as provided for in Paragraph 24(1) of the Inter-Governmental Committee (IGC) Report. Subsequent to this appointment, the Inland Revenue Board of Malaysia Amendment Act, 2023 was passed in Parliament on 11th November 2023 to provide for the appointment of representatives from Sarawak as a permanent member of the Inland Revenue Board Malaysia.

Jabatan Kerja Raya Sarawak and Jabatan Kerja Raya Sabah have also been recognized as a Technical Department under Treasury Instruction 182 which gives power to Jabatan Kerja Raya Sarawak and Sabah to administer Federal Government development projects implemented in Sarawak and Sabah with a project value limiting not exceeding RM50 million. This recognition was also extended to the Department of Irrigation Sarawak and Department of Irrigation Sabah.

The Sarawak Government has also successfully increased the amount of the Special Grant to the Sarawak Government up to RM300 million as an interim payment from 2023. This interim grant will be adopted until a formula can be finalized and a new amount can be agreed by both parties. This is certainly a great achievement to the Sarawak Government, in addition to the many other previous successful negotiations with the Federal Government. The Sarawak Government will continue to negotiate with the Federal Government in order to fulfil the remaining demands as stipulated under MA63. Terima kasih.

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: *(Supplementary Question)* Thank you, Deputy Minister for replying to my question. Tuan Speaker, I have two supplementary questions:

(a) What is the current status of negotiations of the 35% representative in Parliament?

(b) I would like to know to all the claims on Sarawak, is the Sarawak Government putting any limit to all this to be completed?

Thank you.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali): For the information of Ahli Yang Berhormat bagi Tamin, the Sarawak Government has submitted our proposal paper to the Federal Government to propose for the increase in the number representative of Sarawak in the Dewan Rakyat up to 35%. Actually, 35% is for representation for both Sabah and Sarawak.

In fact, we had meetings on this proposal namely *Mesyuarat Jawatankuasa Kerja bagi membincangkan cadangan pindaan perundangan berkaitan pelaksanaan Perjanjian Malaysia* were held on 10th August 2023 and 30th October 2023 at the State Federal Secretary's office and also at the Sabah Federal Secretary's office. We have had two meetings already on this. The decision which are positive met at the working level will be brought up to the Technical Committee Meeting and subsequently be presented to the *Majlis Tindakan Pelaksanaan Perjanjian Malaysia 1963* which will be checked by the Yang Amat Berhormat Prime Minister for the committee's endorsement.

The Sarawak Government hopes that our proposal to increase the number of representatives from Sarawak and Sabah will be realize and endorse by the Committee and thereafter, the amendment to Article 46 of the Federal Constitution need to be passed to ensure a balance representative in the Dewan Rakyat in accordance to the spirit and the intention of the formation of Malaysia in 1963.

As for the second question as to the time limit, the short answer is, no. There shall be no timeframe as to the negotiation period. Our negotiations are progressively moving forward and as I have responded just now, we have achieved successes but still a lot more have to be done and achieved. The State will continue to pursue, to safeguard our rights under the Federal Constitution and the MA63 for as long as it takes. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik John Anak Ilus**,** Bukit Semuja.

YB Encik John anak Ilus: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no. 117

Menaik taraf Tasik Danu Serian dan Taman Rekreasi Ranchan

(117) YB Encik John anak Ilus bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan: Apakah perancangan Kerajaan untuk menaik taraf atau membangunkan semula tempat-tempat seperti Tasik Danu Serian dan Taman Rekreasi Ranchan Serian bagi memacukan aktiviti ekonomi dan tempat pelancongan setempat?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (YB Datuk Dr Penguang Manggil): Terima kasih, Tuan Speaker and terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja. Seperti yang Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja sedia maklum, *Ranchan Recreational Park is a popular weekend destination for locals as well as visitors from outside of Serian*. It is currently provided with chalet accommodation facilities, discussion or syndication room, restaurants, *gerai makanan* Islam, playground, and a multi-purpose hall which are open for public use.

Under the Greater Kuching Coordinated Development Agency (GKCDA), which I believe that the Ahli Yang Berhormat bagi Semuja is a member of, there is a proposal to upgrade the Ranchan Recreational Park with an estimated cost of RM12 million. At the same, the Serian District Council being the custodian of Taman Tasik Danu Serian, is actively seeking for interested investors to further develop and upgrade the existing facilities such as gazebo, car parks, trading areas or stalls as well as jogging tracks to private financing initiatives. It is hope therefore that with these improved facilities it can spur the growth of local economy as well as to enhance the tourism potential of Taman Tasik Danu, Serian.

In this regard Tuan Speaker, I would like to urge the Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja to assist the Serian District Council to solicit for funds from the Ministry of Tourism, Creative Industry and Performing Arts, Sarawak as well as the Federal Ministry of Tourism Malaysia to upgrade the facilities at Taman Tasik Danu for the benefits of local Serians as well as the business.

YB Encik John anak Ilus: *(Supplementary Question)* Thank you, Deputy Minister for the answer. Tuan Speaker, I have two supplementary questions.

(a) What are the components of the projects to upgrade the Taman Rekreasi Ranchan?
(b) What are the activities and programmes designed to attract domestic and international tourist to Tasik Danu Serian?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (YB Datuk Dr Penguang Manggil): Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker. For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja. The projects components include the upgrading of access roads and the drainage systems, improvement of parking facilities, and the refurbishment of the existing chalets.

With regards to question number two, for the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja; Serian, Tasik Danu Serian stands out as a very favourite recreational park among the local residents. It is worth mentioning that Tasik Danu, Serian hosts two primary annual tourism events specifically, *Pesta Danu Serian* and Serian International Remote-Control Carnival.

Pesta Danu Serian organized by the Resident Office primarily aims to provide the local communities with an opportunity to enjoy food, music, and engage in friendly competitions featuring traditional games between the various communities. The Serian International Remote-Control Carnival which is an annual event held in the first week of December and organized by the Serian District Council attracts not only local participants but also draws participants from foreign countries such as Brunei, Saudi Arabia, Thailand, and Indonesia.

Such activities contribute to the local economy by providing economic opportunities for local vendors. And additionally, these events serve as a platform to showcase and introduce the unique cultures as well as the handicrafts of the Serian community to the world. Thank you very much.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Ir. Lo Khere Chiang, Batu Kitang.

YB Dato Ir. Lo Khere Chiang: Thank you, Tuan Speaker. Allow me to share a simple *pantun* this morning.

Ooi Ooi Pending sama Padungan,
Mana itu janji dan harapan;
Bagus letak jawatan,
GPS membawa Sarawak maju ke hadapan;
Soalan saya 118,
Mohon YB Menteri memberi jawapan.

Sarawak Airline

(118) YB Dato Ir. Lo Khere Chiang to ask the Minister for Transport Sarawak: When can our very own Sarawak Airline start operating?

Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya) (YB Datuk Dr Jerip anak Susil): Terima kasih, Tuan Speaker. Panjang pantunnya.

Batu Kitang pekan bersejarah,
Tempat Mak Yah selalu berjual beli;
Nang dolok ku dah madah,
Pantun Batu Kitang tepat sekali.

Betulkah, Tuan Speaker?

Tuan Speaker, for the information of the Honourable Member for Batu Kitang, the Memorandum of Understanding between the Sarawak Government, Hornbill Skyways Sdn. Bhd. and the Malaysia Aviation Group (MAG) was signed on 27th October 2023.

In this regard, the Sarawak Government is in the process of conducting due diligence on MAS Wings Sdn. Bhd. and negotiating with the Malaysia Aviation Group (MAG) and Khazanah Nasional Berhad to acquire the shares in MASWings. The takeover will be in stages and the operation of the Sarawak-owned airline will only commence once the whole takeover process is completed and finalized.

YB Dato Ir. Lo Khere Chiang (*Supplementary Question*)**:** Thank you, Tuan Speaker. I have two supplementary questions.

(a) What is the purpose of the MOU signed by the Sarawak Government with the Federal Government on 20th July 2023?

(b) What are the current Rural Air Services (RAS) subsidized routes approved by the Malaysian Aviation Commission?

Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya) (YB Datuk Dr Jerip anak Susil): Terima kasih, Tuan Speaker and thank you to the Honourable Member for Batu Kitang. It appears that you are very much in touch with our chronology of events with regards to this matter.

On the first question, the MOU signed between the Sarawak Government and the Federal Government on 20th July 2023 is on the acquisition of the Rural Air Services (RAS) by the Sarawak Government, taking over. Through this MOU, the Federal Government has given their assurance to continue the RAS subsidy, this is very important, to continue the RAS subsidy and the acquisition of the RAS by the Sarawak Government will not affect the Rural Air Services on all existing RAS routes as stipulated in the RAS Agreement. Meaning that everything is status-quo. So, the subsidy is maintained and the Rural Air Services that presently now is maintained.

On your second question, based on the Malaysian Aviation Commission Act (2015), Act 771, a total of 40 routes were approved as the Rural Air Services routes. Below are the details of the routes:

(a) 30 routes for internal Sarawak;
(b) six routes for internal Sabah; and
(c) four routes for inter-State Sarawak and Sabah.

Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Awla bin Dris, Simunjan.

YB Encik Awla bin Dris: Terima kasih, Tuan Speaker. Nak berpantun *juak sikit lok*.

Hari minggu pergi pengilan,
Pergi pengilan di Kampung Kuap;
Soalan saya nombor 119,
Harap Pak Menteri menjawab.

Langkah Menangani Masalah Pengambilan Dadah di DUN Simunjan

(119) YB Encik Awla bin Dris bertanya kepada Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti Sarawak: Apakah langkah Kerajaan untuk menangani masalah pengambilan dadah dalam kalangan remaja terutamanya di kawasan luar bandar termasuk kawasan DUN N.25 Simunjan?

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) (YB Datuk Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam): Terima kasih, Tuan Speaker. Belum jumpa *idea* untuk pantun.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan, Kerajaan Sarawak amat menitikberat akan usaha-usaha menangani masalah dadah dan *substance* termasuk juga di kawasan luar bandar. Jadi, bagi menangani isu dadah dan *substance* ini, Kerajaan Sarawak telah mengambil tindakan seperti berikut:

(a) Penubuhan Tadbir Urus OSC MIDS Sarawak:

Kerajaan Sarawak telah menubuhkan *One Stop Committee* bagi menangani isu dadah dan *substance* atau OSC MIDS peringkat negeri dan daerah di Sarawak sejak tahun 2018 lagi untuk melaksanakan Pelan Tindakan MIDS secara bersepadu yang merangkumi penyekatan penawaran dan permintaan dadah, rawatan dan pemulihan, pencegahan, dan pemantapan tabir urus MIDS dengan penubuhan Biro MIDS Kawasan Penghulu.

(b) Penubuhan Rangkaian Rawatan dan Pemulihan Penyalahgunaan Dadah:

Bagi memperluaskan akses kepada rawatan dan pemulihan, Kerajaan telah menubuhkan *One Stop Centre for Addiction* atau OSCA di klinik-klinik kesihatan di Sarawak yang mempunyai pakar perubatan keluarga. Kementerian juga telah menubuhkan *Community Development and Intervention Centre* atau CDIC dengan kerjasama OSC MIDS daerah untuk individu dan keluarga terjebak *substance* di Bau dan di Dalat untuk Bahagian Mukah.

(c) Penubuhan Jawatankuasa Pemulihan Dadah Daerah (JKPD):

Bagi memantapkan usaha rawatan dan pemulihan dadah di peringkat daerah, Jawatankuasa Pemulihan Dadah Daerah sudah mula ditubuhkan.

Bagi menangani isu penyalahgunaan dadah dan *substance* di Daerah Simunjan, Kerajaan telah mengambil langkah-langkah seperti berikut:

(a) Menempatkan anggota narkotik di Ibu Pejabat Polis Daerah Simunjan;
(b) Menubuhkan JKPD Daerah Simunjan; dan
(c) Menubuhkan OSCA di Klinik Kesihatan Asajaya yang terdekat dengan Daerah Simunjan.

Terima kasih.

YB Encik Awla bin Dris*:* *(Soalan Tambahan*) Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih kepada Timbalan Menteri. Saya ada dua soalan tambahan:

(a) Berapakah jumlah Orang Kena Pengawasan ataupun OKP di Kawasan Simunjan?

(b) Berapakah bilangan tangkapan yang melibatkan aktiviti penyalahgunaan dadah dan *substance* sejak tahun 2019 di Daerah Simunjan?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) (YB Datuk Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam): Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan, jumlah Orang Kena Pengawasan (OKP) di bawah seliaan AADK Negeri Sarawak di Kawasan Simunjan sehingga Oktober tahun ini adalah sebanyak 27 orang. Itu untuk menjawab soalan pertama.

Untuk soalan tambahan kedua, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan, sepanjang tahun 2019 hingga tahun 2022, sebanyak 237 tangkapan direkodkan oleh PDRM dan

AADK Sarawak atas pelbagai kesalahan di bawah Akta Dadah Berbahaya 1952 dan Akta Racun 1952 di Daerah Simunjan.

Jadi, bagi tempoh 1 Januari tahun ini sehingga direkodkan 31 September 2023 tahun ini pula, sebanyak 43 tangkapan telah direkodkan di Simunjan. Jadi, justeru itu, kita merayu, kita menyeru agar semua lapisan masyarakat memainkan peranan untuk bersama meningkatkan usaha dalam menanamkan kesedaran di kalangan masyarakat kita tentang bahaya penyalahgunaan dadah dan *substance* ini. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong, Machan.

YB Encik Allan Siden Gramong: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no. 120

Tariff for CO_2

(120) YB Encik Allan Siden Gramong to ask the Minister for Energy and Environmental Sustainability: Will there be a difference in tariff for CO_2 for oil and gas related CCUS compared to CCUS tariff for CO_2 from the industrial and power sector?

Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar (YB Datuk Dr Haji Hazland bin Abang Hipni): Thank you, Tuan Speaker. For the information of the Honourable Member for Machan, for the world to transform into a net zero carbon feature the technical based solution is the preferred solutions as compared to the nature-based solutions and carbon storage carbon capture usage and storage is the most powerful the most effective and the most accurate matter to achieve this transformation.

Carbon capture is actually a process whereby the carbon dioxide (CO_2) emitted by the industrial plants are captured in two ways, one, is through the chemical method. Secondly, through direct air capture or DAC. And the captured CO_2 is liquefied and transported either by ships for the offshore storage or through pipelines for the onshore storage. And the liquefied CO_2 is stored either in the geological formation that is the saline aquifers under the seabed which Sarawak has and also in the depleted oil wells which Sarawak has 1,665 depleted oil wells. And so, we can imagine the amount of potential storage for CO_2 which is about 9 billion tons as compared to nature-based solution through our carbon sink with an estimated carbon storage of 750 million tons to about one billion tons.

So, that is why Sarawak is focusing and aggressively going towards CCUS industry. Sarawak is also outside the ring of fires. Meaning that Sarawak's location, a very stable location and in the world, there are only three such locations, which are in the North Sea in Norway, secondly in the United States of America, somewhere near Houston and third, is in the waters of Sarawak and little bit in the East Coast of West Malaysia.

The CCUS industry for Sarawak is focused more on transboundary carbon storage meaning that we are going to store other people's carbon, for example, the carbon emitted in Korea, in Japan and also in Singapore. And we are already negotiating with all these countries. PETROS is the licensee or the resource manager for the CCUS industry and the project implementors for example, PETRONAS, Shell, ExxonMobil, Aquino and Storegga and so on will have to collaborate with PETROS in order to do the CCUS industry. And the first project, the CCUS project has been awarded the licensing to PETROS and also to PETRONAS at the M1 Kasawari Project.

The revenues, what are the revenues that Sarawak can get from the CCUS industry. Number one is to the licensing. Number two, is through the permits and number three, is through the carbon storage fees. Now, these fees are now being calculated by our agencies and eventually it shall be approved by the Cabinet. Thank you.

YB Encik Allan Siden Gramong: (*Supplementary Question)* Thank you, Honourable Minister. I have two supplementary questions:

(a) What are the considerations to determine the tariff?
(b) How will the additional gas are locked by CCS contribute to Energy Security Sarawak?

Thank you.

Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar (YB Datuk Dr Haji Hazland bin Abang Hipni): For the information of the Honourable Member for Machan, of course, the calculation will be based on three factors:

(a) The capital expenses;
(b) The operating expenses; and
(c) The carbon pricing.

In the world, the trend is that more and more industries will go into carbon storage instead of going into carbon credits which will end up in carbon, in greenwashing. That is, they buy in credits, but they do not reduce the carbon emitted by the industries.

Secondly, for the second Supplementary questions, the additional gas will be an addition to our gas security, and this is very good because it can be used in our combined cycle gas power plants and also it will contribute in our Sarawak Gas Roadmap. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad, Daro.

YB Encik Safiee bin Haji Ahmad: Terima kasih, Tuan Speaker. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam Sejahtera. Soalan saya no. 121.

Program Tunas Usahawan Belia Bumiputera (TUBE)

(121) YB Encik Safiee bin Haji Ahmad bertanya kepada Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak: Setakat manakah kejayaan Program Tunas Usahawan Belia Bumiputera (TUBE) dalam melahirkan usahawan dalam golongan belia khususnya di Sarawak ini? Apakah program-program lain yang khusus dilaksanakan di Sarawak untuk membantu para belia dalam bidang keusahawanan?

Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak (Pembangunan Usahawan) (YB Datuk Dr Ripin bin Lamat): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Daro atas soalan. Di sini saya melihat ada dua perkara, iaitu berkenaan dengan Program Tunas Usahawan Belia (TUBE) dan yang kedua ialah program-program khusus untuk membantu para belia di dalam bidang keusahawanan.

Untuk menjawab perkara yang pertama, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Daro, Program Tunas Usahawan Belia (TUBE) dilaksanakan pada tahun 2014, di bawah kendalian SME Corporation. Sejumlah 728 usahawan belia telah mengikuti latihan di bawah Program TUBE ini. Daripada jumlah tersebut, 695 orang usahawan (95%) telah mendaftarkan perniagaan, dan mendapat bantuan geran berjumlah RM10.12 juta. Melalui usahawan TUBE, sejumlah 1,439 peluang pekerjaan telah diwujudkan dan mencatatkan nilai jualan terkumpul sebanyak RM9.6 juta.

Di sini saya ingin berkongsi beberapa orang usahawan lepasan TUBE yang telah berjaya sehingga kini, iaitu:

(a) Ahmad Tamar Sdn. Bhd. di Kuching, yang mengeluarkan produk Kurma Premium dengan mencatatkan jualan tahunan lebih kurang RM2,000,000;

(b) Ajak Hair Cut di Mukah, yang membuka kedai gunting rambut dan setakat ini telah berjaya membuka sembilan cawangan iaitu di Mukah, Balingian, Bintulu, Dalat, Sibujaya, Sibu, dan Miri dengan jumlah jualan tahunan sebanyak RM700,000;

(c) Creativeness Enterprise di Kuching, yang membuka perkhidmatan pencetakan dan barangan, iaitu *printing* dan *merchandise items*, yang mana beliau telah mendapat jualan terkumpul sebanyak lebih kurang RM400,000;

(d) D'Angels di Sri Aman, beliau ialah OEM produk kopi, yang telah mendapat jualan terkumpul sebanyak lebih kurang RM60,000;

(e) PS Auto Workshop di Lawas, yang mana beliau telah membuka bengkel membaiki kenderaan di Kuching dengan jualan tahunan adalah sebanyak RM150,000.

Jadi, bagi perkara yang kedua, Tuan Speaker, Kementerian melalui Bahagian Pembangunan Usahawan telah melaksanakan pelbagai program khusus bagi membantu para belia di dalam bidang keusahawanan yang meliputi pelbagai kategori seperti:

(a) Promosi dan Pembangunan Usahawan

Sebanyak 30 program telah dilaksanakan di seluruh Sarawak melibatkan 3654 orang peserta.

(b) Jualan Produk Usahawan

Sebanyak 20 program jualan yang melibatkan seramai 526 usahawan yang mencatatkan nilai jualan terkumpul lebih RM1,000,000.

(c) Latihan dan Pembangunan Kapasiti

Sebanyak tujuh program dilaksanakan khusus kepada belia yang mengambil kira keperluan dan kehendak masyarakat setempat.

Dan sebenarnya, pada tahun ini iaitu pada awal bulan November tadi, kita sepatutnya menganjurkan *Youthpreneur Carnival 2023* yang mana kita telah menjemput figura usahawan-usahawan wanita iaitu Datin Vivy Yusof dari segi *product influencer* dan *fashion*. Kita menjemput Dato' Haji Ramly, *Ramly Burger* iaitu produk makanan dan kita juga menjemput Khairul Aming, *influencer* dan juga produk makanan Sambal Nyet serta kita menjemput pemilik Les' Copaque owner, iaitu Dato' Burhanuddin untuk berkongsi dari segi inovasi dan industri animasi dan program ini telah kita tunda ke tahun hadapan disebabkan oleh kekangan yang tidak dapat dielakkan. Ini adalah program-program yang kita anjurkan untuk mempromosi dan *inspire the youths* untuk *venture into entrepreneurship.* Terima kasih.

YB Encik Safiee bin Haji Ahmad: *(Soalan Tambahan)* Tuan Speaker, izinkan saya untuk membuat pertanyaan soalan tambahan. Terima kasih kepada Yang Berhormat Menteri terhadap penjelasan yang diberikan. Saya ada dua soalan tambahan:

(a) Apakah masalah-masalah utama yang dihadapi oleh usahawan-usahawan muda untuk melibatkan diri dalam bidang keusahawanan?

(b) Apakah tindakan Kementerian untuk membantu menyelesaikan masalah-masalah tersebut?

Terima kasih, Tuan Speaker.

Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak (Pembangunan Usahawan) (YB Datuk Dr Ripin bin Lamat: Tuan Speaker, terima kasih bagi Yang Berhormat bagi Daro atas soalan-soalan tambahan.

Bagi menjawab soalan yang pertama, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Daro, berdasarkan maklum balas, maklumat dan pandangan dan sesi interaksi sepanjang pelaksanaan program-program keusahawanan, masalah-masalah utama yang dihadapi para belia yang ingin menceburi bidang keusahawanan adalah:

(a) Bilangan premis yang tidak mencukupi dan juga kadar sewa yang agak tinggi serta premis yang sedia ada berada di lokasi yang tidak strategik;

(b) Prosedur dan dokumentasi rumit yang diperlukan untuk tujuan pelesenan, dan juga permohonan pinjaman ataupun geran yang disediakan;

(c) Modal perniagaan dan juga bantuan peralatan; dan

(d) Keperluan kursus atau program dan aktiviti yang berkaitan dengan peningkatan keusahawanan dan termasuklah kurangnya literasi dalam pengurusan kewangan dan pengurusan rekod-rekod perniagaan.

Tuan Speaker, untuk menjawab soalan yang kedua ialah untuk makluman Yang Berhormat bagi Daro, tindakan yang telah diambil oleh pihak Kementerian ialah kalau dari segi ketersediaan premis dan juga kadar sewa yang tinggi, kita telah berhubung dengan agensi berkaitan seperti Majlis Daerah dan juga agensi-agensi yang menyediakan ruang niaga untuk melihat daripada kadar sewa dan juga lokaliti premis perniagaan yang disediakan supaya ia berada di lokasi yang strategik serta boleh membantu para usahawan meningkatkan jualan.

Berkenaan dengan prosedur dokumentasi pelesenan, jadi kita telah mengkaji perkara ini, kita telah mengadakan satu sesi *round table* dengan agensi-agensi berkaitan dan kita akan mencadangkan supaya prosedur ini akan dapat di *simplified.*

Dan yang ketiga, berkenaan dengan bantuan modal dan peralatan, dan kita di Kementerian MYSED telah merangka satu program untuk mewujudkan lebih banyak bantuan-bantuan keusahawanan yang akan diberikan terutama kepada golongan belia. Ini adalah fokus untuk menjadikan para belia ini menjadi seorang *entrepreneur* dengan menjadi *job creators instead of job seekers.*

Dan yang keempat adalah berkenaan program-program kemahiran keusahawanan, kita telah merangka pelbagai program untuk diadakan pada tahun hadapan dan kita akan pergiatkan lagi program-program ini supaya lebih ramai para belia kita akan menceburi bidang keusahawanan. Terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, question time is up.

Setiausaha DUN: Pertanyaan-pertanyaan bagi Jawapan-jawapan Lisan.

Tuan Speaker: We move to the debate. Otherwise, we have to repeat the Q&A. (*Laughter).*

SAMBUNGAN PERBAHASAN ATAS BACAAN KALI YANG KEDUA RANG UNDANG-UNDANG PERBEKALAN (2024), 2023 DAN USUL UNTUK MERUJUK RESOLUSI ANGGARAN PERBELANJAAN PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2024

Ahli-ahli Yang Berhormat, under Standing Order 31(8), I hereby impose a limit of 20 minutes on the speeches to debate on the Supply (2024) Bill, 2023 and the Motion to refer the resolution on the Development Estimates, 2024 to a maximum of 20 minutes. I call upon the Honourable Member for Bawang Assan.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Thank you, Tuan Speaker. Let me first of all as one of the fellow Speakers, congratulate you on your recent reappointment as Speaker for yet another term of two

years. Time flies. I was in your chair some 30 years ago. Remember, I was Speaker for three years from 1994 to 1996. I still keep in touch with some of the 56 British Commonwealth Parliamentary countries.

As far as I know, you are the longest serving Speaker of course not only in Malaysia but also in the entire British Commonwealth countries. You may have created the world record in fact for the longest serving Speaker in the entire world. The only one I can recall who served as Speaker in the entire British Commonwealth countries for more than 20 years was Tun Mohamed Zahir bin Ismail. He was the Speaker for Malaysian Parliament for 22 years from 1982 to 2004. But you have already served 23 years. Surpassed him.

Indeed, you have created an unmatched record as Speaker. I can recall, Tuan Speaker, Tun Zahir used to tell us that after 20 years, one can become a working dictionary for all the other Speakers to refer to. And I think with your vast experiences and a wealth of Parliamentary knowledge, you can be even a bigger parliamentary dictionary for all to refer to particularly for all the British Commonwealth countries. Congratulations once again Tuan Speaker!

Tuan Speaker, I would like to thank you for giving me the opportunity to participate in the debate on the Supply (2024) Bill, 2023 tabled by the Minister for Finance and New Economy, Yang Amat Berhormat Premier on 19th November 2023.

Tuan Speaker, this year, we are in Sarawak celebrating our 60th Anniversary of the formation of our country Malaysia. It therefore presents a fitting occasion for us to briefly look back over the past 60 years and to take stock of our past and plan for the next phase of our development.

10 years ago, during the 50th Anniversary, the then Chief Minister Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud in his Budget Speech delivered on 27th November 2013, he has this to say, I quote "*Sarawak has progressed tremendously in the few decades with the implementation of our development strategies that had introduced activities to add value to our agriculture-based economy and to expand our manufacturing sector. We are now laying the foundation to transform the State economy to capital and energy intensive industrial economy and moving up to the value chain to become a high income and advance economy*".

Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud will be remembered by us for setting up SCORE areas stretching from Samalaju to Tanjung Manis, laying the foundation for manufacturing and industrial development and also for enhancing human resource development by setting up State-funded colleges and universities. Under his rule, Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud had brought about for Sarawak a stable, peaceful, and harmonious social, and political environment amidst the uncertainties surrounding us.

Then came the rather short reign of Datuk Patinggi Haji Adenan bin Haji Satem. We, the people of Sarawak, Tuan Speaker, will remember him for his very bold role in championing "*Sarawak for Sarawakians*". He had set about reviewing the implementation of MA63 and unreservedly trying to defend, protect, and reclaim the rights of the State as enshrined in MA63 and the constitutional instruments annexed thereto.

He also initiated a great deal of measures which brought direct benefits to the people such as lowering of tariff charges of water and electricity, reduction in the amount of quit rent and doing away of bridge tolls etc. Unfortunately, Datuk Patinggi Haji Adenan bin Haji Satem passed away untimely on 11th January 2017. The Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg took over the helm on 17th January 2017.

Tuan Speaker, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg continued the efforts of the late Datuk Patinggi Adenan bin Haji Satem by exerting our rights under MA63. This is what the Yang Amat Berhormat Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji

Openg said in his winding up speech 17th November 2017, "*we are exercising our rights under MA63 because we want to safeguard our economic interests and for the present and future generations of Sarawakians. It is about reclaiming what God has given us for our share of the earth*".

A devolution process, then, initiated by the Premier began. Immediately also, Tuan Speaker, due to his ingenuity and his revenue reengineering initiatives and indeed a very daring move, the Premier started the imposition of State Sales Tax on oil and gas which enhanced our financial capacity to fund our long-awaited basic infrastructure and amenities for the well-being of our people. The Premier also set up State-owned PETROS in order to have a share in our oil and gas resources. To facilitate better funding arrangements and managements, the Premier set up DBoS (Development Bank of Sarawak).

Tuan Speaker, indeed, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg upon taking office, initiated and launched a series of projects and programs endeavouring to put our State's development and our State's economy in a different paradigm. No sooner had he assumed office, the YAB Premier had adopted what is called digital approach or Digital Agenda to maximise digital technology and digitalisation to leapfrog the State's economy. The YAB Premier set up the Multimedia Authority to formulate policies and standards to take charge of digital infrastructure, cyber security, digital government, e-commerce, talent development, digital village and start-ups, and R&D in digital technology.

Tuan Speaker, the YAB Premier also committed himself to pushing forward for Big Data to create a Digital State for Sarawak; the Premier initiated the program to position Sarawak as an exporter of green hydrogen. Said the YAB Premier in his 2023 Budget Speech, "*Sarawak is aiming to become a leader in hydrogen economy in Malaysia, we plan to begin large-scale production and export of hydrogen by year 2027".*

The Premier planned the Carbon Culture, Utilisation and Storage (CCUS) industry as a source of revenue through carbon trading. I am glad that the Deputy Minister answered the question asked well very just now. The YAB Premier set up a wholly owned State entity, Microelectronics Design (SMD) Semiconductors Sdn. Bhd. to play the role for Sarawak in the semiconductor industry. The Premier had aimed to materialise the Borneo Grid to enable Sarawak to become the battery of ASEAN, providing the region with affordable, reliable, and renewable energy.

The YAB Premier planned to go direct to 5G rather than the incremental 4G. The YAB Premier established the Sarawak Infectious Disease Centre to spur the development of bio-medical and bio-technology industries. Further, Tuan Speaker, the YAB Premier initiated the setting up of the first industrial algae carbon capture facility in Malaysia and eventually, as said by the YAB Premier, "t*he biggest in the world which will be future economic driver for Sarawak*". The YAB Premier initiated and built a public transportation network powered by hydrogen via the Autonomous Rapid Transit (ART) system. The YAB Premier initiated the acquisition of MASwings so as to establish Sarawak-owned airline.

The YAB Premier planned for Sarawak to set up its own commercial bank in the near future; the Premier also aimed to provide free education by 2026 for Sarawak students enrolled in all the state-owned IPTs; the YAB Premier wanted the education system to produce more skilled workforce that meets the latest industrial needs. He therefore emphasizes Technical and Vocational Training (TVET) as an enabler which can contribute to the success of industrialization. The YAB Premier proceeded to set up five International Schools to provide all young deserving students regardless of family background to undergo international standards syllabuses.

Tuan Speaker, the Premier also planned to secure or to resume onshore oil drillings to further spur social-economic growth; the YAB Premier would provide significant funding research for the procurement of high-end equipment such as the generative artificial intelligence; the Premier planned to plant and replant our degraded forest areas with new fast-growing species and they can

become a feedstock to produce pellets to generate power, an additional source of power to our green energy.

As a major effort to take care of our State's wealth and for the benefits of our future generations, the YAB Premier set up the State Sovereign Wealth Fund (SSWFF) which will begin operations early next year and as we were told in the newly release budget the initial appropriation to the fund will be RM8 billion. To strengthen good governance and to ensure the culture of Integrity, the YAB Premier initiated the Ombudsman Bill which was tabled to this DUN and duly passed on Monday, 19th November 2023.

Indeed, Tuan Speaker, the YAB Premier has left no stones unturned in his plannings for the development of Sarawak. He told the people that, "*I am fully committed to ensuring that our people should no longer be deprived of their basic needs and the opportunity to a better or more prosperous life*". Towards this end, the YAB Premier set up as we were told in 2024 Budget, nine Rural Development Authorities and to provide funds to bring about better infrastructure facilities, particularly in the rural areas.

Indeed, Tuan Speaker, we have come a long way in terms of our socio-economic transformation, especially in recent years under the YAB Premier Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, and in particular, when he established the Sarawak Economic Action Council (SEAC) to formulate the State Post COVID-19 Development Strategy 2030, targeting an annual growth rate of 6% to 8% to enable Sarawak to achieve a high-income society and a developed state by 2030.

In this year's Budget Speech delivered on 20 November 2023, the Premier again outlined to focus on 12 Strategic Thrusts to further strengthen Sarawak's socioeconomic development transformation and improve the quality of life of the people. We can therefore look forward with optimism to greater developments in future years for the state of Sarawak.

Tuan Speaker, it is clear that the people's wish for a better life is what our YAB Premier is aiming for. The YAB Premier said, in his 2024 Budget Speech, "*my administration is to accelerate infrastructure development throughout the State to facilitate socioeconomic development, ultimately improve our people's overall quality of life. Sarawak will also be able to enjoy better access to education, healthcare, housing, and other essential services*".

Tuan Speaker, we all realized that at this crucial stage of our state development, political unity, solidarity, and stability are the important elements that cannot be faulted and should be the targets to aim for. People like all of us occupying positions of leadership and influence should lead their followers and their people to these ideals and objectives.

We are therefore ready to give full support and to rally behind the GPS Government under the capable leadership of the YAB Premier Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg while also giving full support to the Unity Government at the federal level under the YAB Prime Minister Datuk Seri Anwar Ibrahim.

Tuan Speaker, the present political environment around us should convince us that we need to reassess our political roles in more realistic perspectives and a more responsible political attitude is required, particularly with our country now being threatened by increasing forces of religious and racial extremism. The choice in front of us is very obvious, people of all races and religions must rally behind the Unity Government at Federal level under YAB Datuk Seri Anwar Ibrahim to enable him to carry out his objectives of "*Malaysia MADANI"* and at State level, "*People's First*", GPS Government under the YAB Premier Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, to enable him to realize his Post COVID-19 Development Strategy (PCDS 2030) to bring about high income society and developed State for Sarawak.

Tuan Speaker, we as elected people's representative will continue to play our dutiful role of providing check and balance in helping the government. Tuan Speaker, we all have an important responsibility in speaking out on behalf of the legitimate concerns and interests of the people, but we must be armed with facts and figures to point out why it is that certain policies and programs or projects are not right, are unfair or unjust or they may adversely affect the interests of the people and how to work for suitable changes.

To us, Tuan Speaker, those problems, and issues which can be solved must be solved without delays but those issues such as seeking equality, justice, and fair play for all communities which are sensitive, and which cannot be solved immediately must be collectively deliberated to secure a dignified compromise and a workable consensus. At the same time, we must take into account the fact that we are in a multi-racial and multi-religious society with different races having their own pride and sensitivities and their respective interests and demands. It is best for all of us to sit down quietly and rationally to resolve issues and problems through the spirit of cooperation and goodwill. More importantly, we must not be shackled by racial emotions. We must open ourselves to a broader, more encompassing Sarawakian perspective rather than getting trapped in a narrow parochial and communal tunnel vision.

In fact, Tuan Speaker, all that is necessary is a little give and take, a little concern for each other's feelings, a lot of sincerity and care and a strong conviction in our minds that we truly want, we truly value unity for the good of ourselves and for our future generations.

Tuan Speaker, we as YBs, all of us should be bold and frank to voice our opinions, viewpoints, facts and figures and even in-depth suggestions and criticisms which can best channelled directly to the respective ministries and even to the Premier's office itself. In this connection, Tuan Speaker, I would like to quote what the YAB Premier said in his winding-up speech delivered in this Dewan on 17th November 2017, "*As I lay out my ideas, I hope I do not give the impression that I will be the only person in Sarawak doing everything for Sarawak. No, on the contrary, I am creating opportunities for more people to get involved to do great things together for Sarawak*". I would like to further quote the YAB Premier, in the same speech, he said, "*I stand to be guided and corrected in policies and projects. I do hope that those in the know would come forward and give their advice to the Government. I am always willing to listen*".

Tuan Speaker, we have a leader of such leadership qualities and dynamism in the person of our YAB Premier, understanding, passionate, committed, and easily accessible. All of us in this Chamber can voice our concerns loudly and clearly to the YAB Premier directly and with the YAB Premier setting such an exemplary role, I am sure all the other ministers and the entire civil service would do likewise as what the YAB Premier is prepared to do.

Tuan Speaker, I would like to further quote the YAB Premier, in his same winding-up speech, "*many of the things we are doing are new to Sarawak. We only have hope and faith and courage. Together and God willing, we together shall succeed*". Since our YAB Premier has provided a visionary and a progressive leadership, we should all join hands together to strive for the shared visions with the YAB Premier to achieve the common goals for a common good. We must therefore all come together to play our respective roles in shaping the history of Sarawak, *Negaraku yang dicintai.*

Dengan ini, saya sekali lagi menyokong *Supply (2024) Bill, 2023*. Sebelum saya mengundur diri, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Krismas kepada semua yang menyambutnya dan selamat menyambut Tahun Baru. Sekian, terima kasih. Thank you.

Tuan Speaker: I now call upon the Yang Berhormat, Honourable Member for Dudong. I call upon Honourable Member for Tebedu.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: A very good morning. Tuan Speaker, thank you very much for allowing me as the people representative for N.21 Tebedu to participate in the debate on

Supply (2024) Bill, 2023 that was tabled by the Right Honourable Premier of Sarawak who happens to be the Minister for Finance and New Economy and Honourable Member of N.26 Gedong who presented the Bill on 20th November 2023 in who presented the Bill on the 20th November 2023 in this august House.

Congratulations to the Right Honourable Premier on the successful preparation and presentation of the 2024 Budget in this august House and also I would also like to congratulate the Right Honourable Premier for his leadership in achieving a High Income Status State which was declared by the World Bank along with Federal Territory Kuala Lumpur, Penang and Labuan Federal Territory by surpassing the World Bank's High Income Threshold classification of USD13,845.00 with USD18,360 Gross National Income (GNI). As a Sarawakian myself, I am very proud and we should be proud of Yang Amat Berhormat Premier's achievement and we hope and pray that Sarawak will continue to achieve more success under the able leadership of our Right Honourable Premier.

I would also like to congratulate the Yang Amat Berhormat Premier on his latest Distinguished Honorary Fellow from the ASEAN Federation of Engineering Association. Indeed, you have made us, Sarawakian proud to be called *Rakyat Bumi Kenyalang*.

Development Biased Budget

The first issue I would like to bring up in this august House is the Development Biased Budget. Tuan Speaker, 2024 Budget presentation by the Right Honourable Premier is a budget with the theme: Together, Building a prosperous, sustainable and United Sarawak is very appropriate. It is a record-breaking budget in Sarawak history. This is a Development biased Budget that provides RM9.038 billion which accounts for about 70.9% dedicated to develop every nook and corners of Sarawak.

For the past five years we saw a steady increase in our State's budget. A sum of RM9.9 billion for 2020, RM10.01 billion for 2021 Budget, RM10.036 billion for 2022 and RM10.797 billion for 2023 and this year we are given a budget a mounting RM12.749 billion for 2024 Budget. This indicates that under the leadership of the Yang Amat Berhormat Premier, we are on the right track, and I placed my highest confidence that we will achieve the high-income economy status by 2030.

This Development Biased Budget that covers 12 Strategic Thrusts and Various Initiatives are implemented to accelerate economic growth, stimulate regional and rural development, promoting investments, transform economic resilience and competitiveness, strengthening human capital & talent development, intensifying digital transformation, promoting environmental sustainability strengthening social welfare, promoting sports and youth development, combating poverty, and enhancing people's wellbeing enhancing Government's capacity and service delivery.

N.21 Tebedu Constituency – GKCDA

Tuan Speaker, as the people representative of N.21 Tebedu, allow me to voice out the aspirations, wishes and the issues faced by this constituent in this august House.

The formation of Greater Kuching Coordinated Agency (GKCDA) was applauded by all my constituents from all walks of life, young and old and from all sides of political frontiers. The implementation and actualisation of projects proposed and planned are much awaited with enthusiasm. Those projects when completed will benefit the people not only in my constituency but also the rest 10 constituencies involved.

After the formation of GKCDA, numerous engagements and meetings were carried at the steering committee and also with the implementing agencies such as JKR, DID, Councils, Agriculture Department and all grassroot leaders. This morning I wish to bring to the attention of this august House that all these projects will be implemented by various agencies. Currently, they are

implementing departmental projects. They are implementing RTPs or Rural Transformation Projects and lately they are requested to implement GKCDA projects.

In my opinion, these agencies are a little bit overburden. So, I would like to propose to the Government to emulate the Department of Irrigation Department Sarawak by employing JBC engineers to specially assist and implement GKCDA projects to accelerate and expedite the projects in the 10 constituencies.

Projek Rakyat

Tuan Speaker, during the last Serian Division Development Briefing, it is heartening to hear that under *Projek Rakyat*, a sum of RM2 million has been allocated for the clearing and cutting down hill at Tebedu and Entikong border which was completed on 31st October 2020 and a sum of RM5.1 million was allocated to build the new Tebedu District Office which was completed on 2nd October 2020. For Kampung Darul Iman Bridge, a sum of RM500,000 was allocated and a sum of RM44,000 was allocated for the ICQS Complex security fence. On behalf of my constituents, I would like to express my thanks and utmost gratitude to the YAB Premier for the, for all the *Projek Rakyat* that was given to us and implemented accordingly.

I would also like to bring to the attention of this august House that the proposed road from Kampung Temong to Kampung Sibakar that has been designed. Our hope is that this road will be given the required allocation with a scheme value of RM150 million to enable the road to be constructed as it will serve as an important border security road needed for the benefit of the populace in the area.

Rural Focus Budget

The continuous effort by the GPS Government to narrow the development gap between the rural and the urban is a praiseworthy effort. Through various fundings such as the Rural Transformation Project, MRPs and development budgets through the various departments, projects worth millions have been implemented, in the midst of implementation and will be implemented.

The Rural Transformation Project has been an important tool and instrument in accelerating economic and infrastructure growth in the rural. I wish to appeal to the Government so that the RTP allocation to be increased to at least RM8 million annually.

The Agriculture Facilitation Fund (AFF) has been a very good programme to assist farmers in my constituency. I also like to appeal to the Government to revive this program. I am very sure my fellow colleagues who are going to debate later will be agree that this AFF to be revived to ensure and to make sure that the farmers, especially in my constituency, to enjoy the Government's assistance and facilities to enable them to catch up with the rest of their comrades in the city and in other parts of Sarawak.

Under our DBNA Land Documentation programmes, many villages have completed the exercise. My sincere appeal to the Government through the Land and Survey Department is to carry out the survey under Section 18 so that the individual lots could be issued. It is an encouraging news that the Government is allocating RM2 million for the above purpose. I believe this amount is inadequate and I appeal to the Government to allocate a larger sum so that we can silence the noises, the criticisms around this Section 18 issue.

Rural ICT and Digitalisation

Tuan Speaker, enhancing digital connectivity. I am very pleased to inform this august House of the 11 new MCMC JENDELA projects that will be implemented at 11 sites namely:

(a) SK Parun Suan;

(b) Kampung Kuhom Mandeg;
(c) Kampung Tepoi, Kampung Sejijag;
(d) Kampung Krusen Mawang;
(e) Kampung Payau Burus;
(f) Kampung Lobang Batu Mawang;
(g) Kampung Gahat Mawang;
(h) Kampung Daha Seroban;
(i) Kampung Taee; and
(j) ICQS Tebedu.

These projects will be executed by U Mobile, Celcom, and Maxis with their Sarawak counterpart VALSA (Sarawak) Sdn. Bhd.

I am very happy to report in this august House that some of the projects are under construction and a few are going to be implemented. And I would like to express my thank and gratitude to the Minister for Utility and Telecommunication Sarawak who have been very supportive of this grand programme under rural ICT and digitalisation.

Enhancing Quality of Education

Tuan Speaker, the assistance given to students to repay their PTPTN load is a commendable effort by the State Government.

The assistance for Book Voucher of RM500 per person for IPTA and IPTS Sarawakian students with a per capita income of RM1,500 per month and below need to be relooked and need to be reconsidered because it is not in line with the intention of initiative that is "*we recognise the need for us to mitigate the cost of living pressures among the low and middle income groups especially when it comes to bearing the cost of our children's education*". This was a statement done or given to us during the budget presentation few days ago.

I hope and I would humbly propose that the per capita income to qualify the students could be increased in line with the middle-income group category which ranges from RM2,992.50 to RM8,999 so that more Sarawakian students could benefit from this initiative and let us be mindful that they are our future leaders, and they will inherit our chair and our position here in the future.

This proposal should also include the free laptop initiative to be given to Sarawakian students who have successfully enrolled into IPTS and IPTA. The 7th issue,

Dilapidated Schools

Tuan Speaker, I have raised these issues in my previous Budget Speech and today I wish to raise it up again. We have a school, SK Payau. This school is in a dilapidated state. It needs dire attention and urgent development. I therefore wish to appeal to the Education Department and actually the new Minister for Education to reconstruct a new school for this SK Payau under my constituency. We do not want to wait and rebuild the school after any untoward or misfortune happens in the school. And the 8th issue,

Ketua Masyarakat dan Pemimpin Akar Umbi

Tuan Speaker, peranan Ketua Masyarat dan Ahli Majlis (*Councillors)* adalah terlalu penting dan tersangat penting dan tidak dapat disangkal kepentingannya. Sekarang, elaun Ketua Masyarakat adalah RM1,300; manakala, elaun Ketua Kaum adalah RM900; dan elaun Ahli Majlis hanya RM300 sebulan. Mengikut definisi paras kemiskinan kebangsaan, sesiapa yang berpendapatan antara RM980 sehingga RM2,208 adalah tergolong dalam Kumpulan B40 dan boleh jatuh ke dalam kumpulan miskin tegar.

Hal ini bermaksud, elaun Ketua Kampung dan Ketua Masyarakat tergolong dalam kumpulan miskin. Ini memang imbuhan yang diberi kepada mereka langsung tidak setimpal dengan tugas, tanggungjawab, dan peranan Ketua Masyarakat dan Ketua Kaum termasuk Ahli Majlis. Saya percaya Yang Amat Berhormat Premier adalah seorang yang sangat prihatin, seorang yang sangat penyayang dan sangat menitikberatkan kebajikan rakyatnya.

Dan oleh yang demikian, saya merayu kepada Yang Amat Berhormat Premier selaku Menteri Kewangan kita, untuk mempertimbangkan, untuk mengkaji agar elaun Ketua Masyarakat ini, Ketua Kaum kita, Ahli Majlis dan pemimpin-pemimpin akar umbi kita agar diberi penghormatan yang setimpal agar diberi elaun yang setimpal, sejajar dengan, ataupun selari dengan tanggungjawab, tugas dan peranan mereka.

Tuan Speaker, in conclusion, once again I would like to congratulate the Right Honourable Premier, Minister for Finance and New Economy Sarawak for the success in the preparation and presentation of the Supply (2024) Bill, 2023.

Tinan ku manang senda,
aku ira sendak Bidayuh icek,
Tuan Speaker, Pekan Tebedu maju,
Sarawak pun maju.

Merry Christmas to all my Christian comrades in this august house and Happy New Year to all as we are ushering the New Year 2024. Tuan Speaker, with all these remarks, Tebedu begs to support the Supply (2024) Bill, 2023. Thank you very much.

Tuan Speaker: Ahli Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing, Dudong.

YB Dato Sri Tiong King Sing: Thank you, Tuan Speaker for giving me this opportunity to participate in the debate on the Sarawak Budget 2024 in the august House. But before I move into the debate, I would like to take this opportunity also to congratulate the Honourable Speaker have been reappointed as the Speaker of this august house.

Unending Flash and Heavy Flood

Firstly, I would like to highlight is since after PRN 2021, have highlighted flood issue. The grassroots in flash flood or flood area affected in Sibu especially in Dudong have addressed and highlighted the flood issue for at least for the past two decades. They have been waiting for the DID under the Ministry of Public Health, Housing and Local Government to implement a very effective mitigation system to prevent the people on the ground from suffering further losses and damages caused by flood.

They are annoyed and frustrated as while they have seen and heard unending announcements promising solutions to the flood situation, but until now there has been no real action or the direction to settle the long out-standing matter. Not to mention the anger after they had seen the delegation led by the Minister for Public Health, Housing and Local Government to Denmark and the Netherlands on 18th February 2023, claiming to be on a mission to learn about water resources and management and water control policies. Yet, nothing of value seems to have been produced from these visits in the form of a realistic plan for flood mitigation in Sibu after months.

Why they said that because on 21st February 2023, the Minister for Public Health, Housing and Local Government mentioned in a Facebook post, the study trip is an eye opener for him and the rest of the delegation that needs to be replicated not just for the Sibu Urban Renewal Plan but throughout Sarawak and the Dutch Government intends to provide technical assistance to the Sarawak to solve the flood problems.

At first people on the ground were very happy to hear this as they thought that they had finally seen the tunnel light of hope and there is finally a realistic plan for the flood community in Sibu especially in Dudong area. After years unfortunately until today about one and a half year have passed since 2021, the grassroots have highlighted and told me that I should know from the day after election until today how many times they have been submerge and been flooded and until today they only tell me, *sampai hari ini saya cuma hari-hari tengok saja banjir. Tengok saja* their crops been submerged, *tengok saja* their great losses, *tengok saja dia punya rumah, barang-barangan terendam dalam air*. Tengok saja ini isu bila boleh diselesaikan. The grassroots believe that the attitude of some officers from the related ministry or agency might be more focus on the improvement or improving the people life's problem and be more tenacious and more proactive especially in the flood mitigation project and dredging issue needed. They must move around on the grounds to understand the problems, or the people's needs, and study at the same time come up with the masterplan on the proposed solution.

They feel very disappointed, not to mention why they have been disappointed because the local drainage system has not shown significant improvements. People have asked is there are any masterplan for execution and dredging of the inland drainage system and proposal to upgrade the undersize or improper constructed drainage system. As well as some earth drain should be upgraded now into the concrete drain while drainage should be widened, deepening, and constructed with the gradient flow from high level to the low level. At this moment, there are also a lot of small rivers or streams that have been reclaimed by the landowner or due to no maintenance, the stream or the small river have been clogged up by the mud resulting in water not being able to discharge properly.

Previously in 2021, what I understand is the Government had allocated RM10 million to survey the Rajang and Igan River. Until today why is the survey of the two rivers are not completed. If the survey in these two rivers is not properly completed or completed, we will never be able to understand or to know the data of the river situation, then how we can have proper plan to carry out the design and deepening of dredging of the two rivers.

As I have mentioned before, the *kampung* have highlighted to me many times. It becomes a football field at the river mile and or the Igan River. That's why when there is heavy rain, water can't be discharged properly to the sea. Certain parts of Sibu especially in the Nangka area, will be flooded all the time. The grassroots had asked me to table a question to DID on whether the DID would tell them when and how the plan and the timeline will be implemented on this flood issue.

At the same time, the grassroots appealed to the Government whether they will look into it if we have shortfall on the budget of the deepening of the two rivers. Why don't we engage with some of the public who have interests on the river sand maybe on the dredging or deepening cost we can offset some of it with the river sand and the balance we can get a solution to see who is owing on the project. The attitude of the relevant department also met an important to look after the image of the State Government. I really appeal to the urgency for the ministry to really have a look into it hands on.

Tuan Speaker, secondly, we all know that the rural district council and municipal council have facing the challenges and insufficient fund leading them to face difficulties in assisting the local government and improving infrastructure such as road widening and road street gliding installations in rural areas including the drainage system too. Most of the affected areas are in the rural areas and are affecting the residents in the longhouses, *kampungs* or villages. I have seen myself the overly narrow access road in the rural areas where two cars cannot pass through at the same time, and it worsened when they made it halfway forcing either one of the cars to be reversed. At that time, I've seen the two cars arguing and fighting among themselves because nobody likes to reverse because both of them are already halfway.

So, this issue, I have checked with them, they said not only by today, but it's also already been years issue. Always, they have been highlighted to the Rural SRDC Sibu Rural District Council. They said they have no money to improve. By right, the Ministry of Public Health, Housing and Local

Government should look at the Rural Council, their fundings, their needs because if they only depend on the Rural Council's assessment collected from the rural people definitely will be far below budget. They need to upgrade the basic infrastructures needed in the rural areas. And I would like to suggest if it's possible that in next year, Budget 2025 or even this year 2024, additional budget, the Ministry can appeal to the Yang Amat Berhormat Premier.

Also, he is the Minister for Finance to consider certain budget to be channelled to the Rural District Council or even the Municipal Council responsible on the road upgrading and resurfacing or upgrade or also undersize the drainage system in the town area. Because, the Municipal Council also have highlighted they don't have enough budget like the Sibu Municipal Council. So, that is very important because in whatever this basic infrastructure at least we must prove or show to the people on the grounds that we have some actions or improvements have been done. If not, they will never be satisfied because when there is flood, even if we give them RM10,000 assistance have been granted to the households nobody will appreciate us because they losses much-much more than us. Especially, after the flood when they need to do the cleaning of the house. So, I would like the Ministry here possible to give the direction on the proposal and also the funding to the Rural Council, if possible, the Municipal Council also.

Tuan Speaker, I would like to highlight these utilities service in Sibu, especially also in Dudong area. The grassroots are concerned about the unfortunate situation where there is a significant populated area like Sibujaya, they have been over years and years they are facing the water low pressure. They have not been able to supply the water pressure during the peak season. Especially, whenever everybody had gone home, they have been using the water even in the terrace houses, they are receiving low water pressure in the Sibujaya area including even in the daytime, the shoplots have been highlighted they go out to the second floor even sometimes first floor also they cannot receive the water supply.

So, I would like to appeal to the Minister for Utility and Telecommunication, if possible, please look at the redesigning of the whole water supply system even for the whole of Sibu including the Sibujaya side which I have few times meetings with the Water Board, and they have shown me the system. I know, I may not have the full knowledge but according to my experience, the design for me when I look at it during the olden days, have a lot of shortcomings. Even some of the officers admitted to me but according to them the proposal has been proposed but during that time I don't know for what reason they don't take it into consideration. Because, if this issue doesn't get resolved, the grassroots already coming out with the voice, they said that we are in the low-income, "*Kerajaan cuma hanya pilih kasih saja. Orang kaya punya tempat semua kita jaga tapi orang miskin punya kawasan kita tidak ambil tahu*"*.* So, I would like to appeal this thing which should not dragging for long. We must come out with some directions on that.

Of course, here I would like to take the opportunity to thank our Minister for Utility and Telecommunication, Yang Berhormat Dato Sri Haji Julaihi bin Haji Narawi, last year for helping to improve the Sibujaya water supply. But unfortunately, there are still shortcomings even on the flats, every evening they need to carry the water from ground floor to the fourth floor to the highest to get the children for showering, the cooking all these we don't mention, even showering they need to carry how many barrels of water. That's why it is very frustrating. Even some of them they need to force themselves, they need to save a lot of money for them to install the electric pumps from ground floor to the top floor and the additional electricity cost. That is why the unhappiness is there. Another area I would like to highlight, the water supply such as in Jalan KJD, Assan Nunggang, Batu Wong have been deprived of the water supply due to Pan Borneo Highway project is still in progress.

When checked with the agency, they always reply that we can't do much because of Pan Borneo project still in progress and their excuses. The grassroots say, why this thing happened? Earlier, the Federal Government had assured to all the grassroots during the Pan Borneo construction that all the utility services will be temporarily relocated. It will not affect the people's needs.

But unfortunately, today, this area is also facing low water supply when the day they start the construction of the Pan Borneo until today that they don't have the supply. Why have I been highlighting this area? It is very urgent because most of the people are surrounded with the plantation. They have the ponds, they have the streams, all the water is polluted because there is chemical or fertilizers and some of them had told me sometimes, they had no choice, they don't have the water, they go to shower there. Then immediately tomorrow morning they need to go and see a doctor because everywhere is very, *orang kata banyak gatal*, very itchy. They can't even sleep at night.

So, I really want to appeal to the Minister for Utility, please look into this area that I have been highlighting. Must be firm on our decision on who we want the contractor to be, what needs to be done or who is in charge or responsible for the relocation of this utility services. Must be carried out because I'll just share this, previously in my Bintulu area also having this problem. We had a meeting, have all the agency together including, during that time our Resident who had chaired the meeting. We had put a very firm decision. Give them a deadline and they must do it. Towards the end of the day, they do it. That's how the problem has been resolved.

Here at last, on the issue of the rural utility services including water and electricity. Especially electricity. They have the overhead lines; for some they have the pillar, but they don't have the cable. Left side have electricity, right side they don't have the electricity supply. I don't know what the technical problem is. Maybe here we resolve this to finding the way, to survey the whole area, not only to say the Bintulu or Dudong area. Maybe we can survey the whole Sarawak. We go in, to divide into the zone, one by one the zone to complete the utility shortcomings. Then only, the people say, then we only can announce that 2025 there will be 100% utility service being completed.

Tuan Speaker, lastly, I would like to thank you for giving me the opportunity to participate in the Budget 2024 debate. At the same time, I would like to congratulate the Yang Amat Berhormat Premier also. He has been so aggressive and proactive to have the Budget 2024 which will benefit a lot of our Sarawak State Development and also the people's needs. Thank you very much.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, we have a short break. Sitting resumes at 11.50 a.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 11.25 pagi)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 12.03 tengah hari)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, as there is no quorum, I will ask the Secretary to ring the bell. If after ringing the bell, there is still no quorum, then I will have to adjourn.

(Buzzer rang)

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, sitting is adjourned to 2.30 p.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 12.05 tengah hari)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.37 petang)

[Timbalan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Timbalan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, continuation of the debate on the Supply (2024) Bill, 2023. Ahli Yang Berhormat bagi Meradong.

YB Datuk Ding Kuong Hing: Thank you very much, Tuan Speaker for giving me this opportunity to take part in the debate on Supply (2024) Bill, 2023 which was tabled by our Right Honourable Premier on 20th November 2023. I wish to take this opportunity to congratulate our capable, innovative and visionary Premier for introducing yet another record-breaking surplus budget which is very much a people centric and development cum rural biased one. Out of the total Ordinary Expenditure of RM12,363 million, RM4,563 million is for Operating Expenditure while RM7,800 million is for Development Fund. This comprehensive budget not only provides greater Urban-Rural Economic Integration but also provide assistance to young and old, to M40 and B40 to alleviate the strain of high cost of living.

Tuan Speaker, please allow me to go into some local issues relating to my Constituency.

Tuan Speaker, I think most Honourable Members in this august House will agree with me that the performance of a people's representative is often gauged by the number of development projects that were implemented in his or her constituency. Therefore, it is only natural that one gets worried if the projects are not being implemented.

Proposed Upgrading of Kompleks Sukan in Bintangor

First of all, I would like to thank our Right Honourable Premier for approving the funding for above project under Mid Term Review of the 12th Malaysia Plan. This matter was raised by me in almost every DUN sitting and at last we have seen the light at the end of the tunnel. However, the light does not seem very bright as the approved ceiling of RM2.5 million is not enough to improve the tracks, together with the football field and other ancillary works to the *sukan* complex in one complete package. I would, therefore, urge the Ministry concerned to increase the project ceiling to RM5 million so that works can be properly planned and implemented at one go.

Bintangor Swimming Pool

Again, I wish to thank our Right Honourable Premier for approving the funding for Bintangor Swimming Pool project in my Constituency. However, due to some technical issues, the project has not started yet. I would, therefore, like to take this opportunity to urge the relevant authorities to overcome the technical issues so that the project can be taken off as soon as possible.

Haemodialysis Centre at Sg. Tulai

Another high impact project that has been dear to the heart of Meradong people is the Proposed Construction and Completion of Haemodialysis Centre at Sg. Tulai. The building plans and siting have been approved by relevant authorities and the operations of the said Haemodialysis Centre will be self-sustaining with collaboration between National Kidney Foundation and Sg. Tulai Village Community Centre. The latest figure for kidney patients waiting to undergo haemodialysis, according to Sarikei Division Medical Officer, is more than 120. Therefore, there are enough justifications for the project to be given the green light by our Right Honourable Premier so that it can benefit hundreds of patients in and surrounding Meradong area.

Anjung Usahawan Meradong

During our Right Honourable Premier's budget speech, there is no mention of allocation for *Anjung Usahawan* for Meradong and I would like to clarify on this issue.

Affordable Housing

Meradong has never had any low cost or affordable housing schemes to date. I have made an application to HDC and our Right Honourable Premier for a *Rumah Spektra Permata* Scheme to be implemented at *Kampung Malaysia* near the Red Bridge, Bintangor and to date there is no positive response. Therefore, it is only natural that I feel disappointed to note that the 17 affordable housing

projects as mentioned in the budget do not include Bintangor. I hope the Ministry concerned can look into the matter and take remedial actions to include my constituency if possible.

Food Security/ Paddy Cultivation

Sarawak relies heavily on the import of rice to meet local demand. However, Sarawak Government has made concerted efforts in stepping up its measure to ensure food security. At the present moment, a paddy farmer in Sg. Padi, Meradong is introducing a hybrid rice seeds from China with technology transfer from China also and a pilot project has been put up and initial observation is very encouraging. I hope the Ministry for Food Industry, Commodity and Regional Development can take note of this and give whatever support he might need to ensure that the new hybrid is feasible and suitable for our local conditions.

For the information of this august House, there used to be a Paddy Mini Estate consisting of Sg. Tulai Paddy Mini Estate of 446.74 hectare and Sg. Tekap Paddy Mini Estate scheme consisting of 215.27 hectare with a total area of 662 hectares. Unfortunately, the Paddy Mini Estate is not a success at that time. Therefore, I would like to ask the Ministry concerned to study into this new hybrid pilot project and see if there is potential to introduce the new hybrid in a larger scale.

Education Autonomy

Recent developments have indicated that Sarawak Government, under the able leadership of our Right Honourable Premier is moving closer towards full Education Autonomy. I am particularly glad with the insistence of using dual languages for teaching STEM in our schools as announced by Ministry of Education, Innovation and Talent Development Sarawak. Moreover, I also welcome the Ministry's move to set up certain kind of assessment for our primary six students.

For the information of this august House, I have been facing many problems while implementing my RTP projects in our schools in my Constituency. Very often the schools involved need to face a long wait for the relevant authority to approve the implementation of the proposed RTP Projects, which, in the end, causing delay in the completion of the projects. Although GPS is part of the Unity Government, we are often barred from entering our schools, either for monitoring the RTP projects or for the presentation of MRP allocations. We have to do it out the school compound, outside the fencing. Apart from RTP and MRP, we also give incentives to students who excelled in SPM and STPM examinations. As we can see, our main purpose for visiting our schools is trying to help by improving the hard and soft landscapes of the schools and provide encouragement for our students, and yet we often fell victim to bureaucracies by the authority concerned. There's a Chinese saying that goes *"sticking our warm cheeks against a cold bum"* or back side, which I believe is most apt in describing what GPS YBs might be feeling at the moment.

Many a time, I feel so frustrated that I wish to stop all assistance to our schools, but by doing so, I am depriving our children of having better and more conducive studying environment, which is obviously what we don't want?

Immigration Autonomy

There is a typical case gross injustice that I wish to bring up in this august House. The case involves the granting of entry permit to a foreign wife married to a Sarawakian medical specialist who came back and serve his country under the TalentCorp Malaysia and the Returning Expert Programme. It is clearly stated one of the benefits under the programme is: *"Foreign spouse and children will be eligible for PR status, subject to approval and at the discretion of the Immigration Department of Malaysia".* The specialist has served both in Government and Private sector for more than 15 years and yet his foreign wife still has to stay in Sarawak on a yearly pass. Sarawak Government has approved her application for a permanent residence status but unfortunately the

Home Affairs Ministry had turned down her application without any reasons and she was asked to start her application all over again, including seeking approval from Sarawak Government.

As her age is catching up, it is only natural that she starts to get worried what if something might have happened to her husband, or what if her children (both male Malaysian) decided to stay abroad after their studies?

Moreover, there are still many Sarawak children who are waiting for the outcome of their citizenship application by Home Affairs Ministry. Very often, they have to wait for years for an answer from the Ministry.

Therefore, I would like to urge the State Government to find more appropriate ways to address these issues. Of course, full immigration autonomy will be most appropriate way to go about it.

In conclusion, I would like to state in this august House that we are very fortunate to have a very dynamic, innovative and visionary leader in our Right Honourable Premier to lead us every step of the way towards a thriving society where people enjoy economic prosperity, social inclusivity and sustainable environment as spelt out in his Post COVID-19 Development Strategy 2030 (PCDS 2030). I feel proud to be part of the GPS State Government and I strongly believe if we all stay united and have full trust in the leadership of our Right Honourable Premier, we can rest assure of many glorious days ahead for every Sarawakians and for many generations to come.

Before I conclude, I would like to take this opportunity to say Merry Christmas to all my Christian friends and a Happy New Year to everyone's of us in this august House. With that, I give my full support to Supply (2024) Bill, 2023. Thank you very much, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat Meradong. Next, I would like to call Honourable Member for Bukit Assek, please.

YB Encik Chieng Jin Ek: Tuan Speaker, thank you for giving me the opportunity in participating the debate on Supply (2024) Bill, 2023. I would like to extend my sincere congratulations to Tuan Speaker for your re-appointment as DUN Speaker of Sarawak.

First of all, I would like to express my heartfelt congratulations to our visionary leader, YAB Premier of Sarawak, Honourable Member of N.26 Gedong. Under his leadership, the Sarawak Government anticipates collecting revenue of RM12,749 million in 2024, marking the highest projected revenue to date and highlighting our notable success in bolstering the State's finances.

Simultaneously, Sarawak is striving for greater achievements with 2024 State Budget proposal with the theme *"Development for All: Together, Building a Prosperous, Sustainable and United Sarawak"* and beyond a mere guiding principle, the theme embodies our steadfast dedication to all Sarawakian. Crafted meticulously, this budget aims to ensure comprehensive development across every corner of our State, bridging the divide between the urban and the rural areas to propel Sarawak toward a future where prosperity isn't a privilege but a shared reality.

The Government has revealed its largest-ever budget of total ordinary expenditure of RM12,363 million, the 2024 State Budget is expected to generate a surplus of RM386 million. And this expansive budget emphasizes substantial investments in infrastructure while placing paramount importance of the welfare of people.

Tuan Speaker, there are few issues that I would like to bring attention to the august House.

Bukit Assek Redevelopment Plan

I have been closely collaborating with the Land Custody and Development Authority (LCDA) to oversee the progress of the Bukit Assek Redevelopment. Currently, LCDA's commissioned

consultants have finished the Social Impact Assessment, Soil Investigation Works and Topographical and Bathymetry Survey Works.

The International Consultant, Ramboll, is in the progress of conducting a Flood Risk Assessment Study: based on the collected data. As per LCDA's progress report presented during the Sibu Division State Development Coordination Committee Meeting on 7th August 2023, Stage 2 (Study Area Cloudburst Masterplan) and Stage 3 (Detailed Masterplan) for the Bukit Assek Redevelopment plan are slated for completion by May 2024.

And I would like to express my gratitude to LCDA for their unwavering commitment and hard work. Our progress is on track, and we're moving in the right direction.

Construction of Affordable Housing

Nowadays, given the soaring housing costs, with many middle-terraced houses in Sibu priced at RM400,000 and above and therefore, many houseowners, who are still staying in the redevelopment zone may struggle to afford a new housing even after receiving land the acquisition compensation.

To address this social concern, I would like to propose to YAB Premier that LCDA incorporate affordable housing condominiums type (priced at not more than RM300,000) into the masterplan of the Bukit Assek Redevelopment and with that, during the land acquisition process, priority should be given to the current house owners, particularly those residing within the redevelopment area, to opt for these affordable housing condominiums.

Sibu Convention Centre

Sibu urgently requires a state-of-the-art Convention Centre that meets international standards to accommodate the various international events such as performing arts showcases, the dinner banquets, the competitions, the musical concerts, exhibitions and displays, and more. Aligned with the *"Sarawak Post COVID-19 Development Strategy 2030"*, and this proposal aligns perfectly with the tourism sector's objectives. The suggested location ideally borders the lake, featuring a creatively designed modern structures complemented by ample parking space and beautifully landscaped gardens spread across a 10-acre areas within the Bukit Assek Redevelopment zone.

Therefore, I would like to propose to YAB on the inclusion of a Convention Centre in the Masterplan for Bukit Assek Redevelopment. Additionally, I wish to acknowledge the support pledged by several art and cultural associations in Sibu, namely, Sibu Contemporary Arts Association, Persatuan Penggiat Orkestra YunYang Sibu, Sibu Photographer Association, Persatuan Kaligrafi Cina Sibu, Persatuan Puisi Dan Seni Khat Cina Rejang, Chinese Ink Painting Society Sibu, The Photographic Society of Sibu, Persatuan Melayu Melanau Bersatu (MMB), Persatuan Melanau Sibu, Hornland Dance Theatre, and Sarawak Chinese Cultural Association.

Sibu Traffic Congestion

Tuan Speaker, Sibu's ongoing traffic congestion has become a persistent issue, progressively worsening over the time. It does not only intensify during the festive periods, but roads such as, Jalan Tong Sang, Jalan Dr. Wong Soon Kai, Jalan Wong King Huo, Jalan Ling Kai Cheng, Jalan Oya, Jalan Deshon, and others consistently grapple with congestion, showing no signs of improvement.

The escalating number of vehicles in Sibu has not been met with new connected roads, particularly within the jurisdiction of the Sibu Municipal Council (SMC), it is exacerbating the problem. I have conveyed this concern many times to the relevant authorities, actively seeking funding from the Ministry of Transport Sarawak, channelled through Sibu Municipal Council (SMC), to conduct thorough research on traffic patterns, especially in high-traffic zones.

While the GPS Sarawak Government has approved three new linked roads and two expanded dual carriageways under the *Rancangan Malaysia Ke-13*, regrettably, these projects might not address the pressing issues immediately. What's urgently needed are comprehensive *"Sibu Traffic Masterplan"* and solutions devised by the urban planning and traffic experts to address Sibu's persistent traffic challenges and note that this is my second time raised the during request for "Sibu Traffic Masterplan", and the first one is during my maiden speech during the Perbahasan Usul Penghargaan Atas Ucapan TYT Yang di-Pertua Negeri Sarawak on 20th May 2022.

Additionally, I have been inundated with complaints about the sluggish progress of Jalan Oya expanded dual carriageways project (Phase 1), along with the criticisms regarding the drainage design. The project completion date was set for February 2024, but given the current progress, it's significantly behind the schedule. I strongly urge the relevant agency to investigate promptly and hopefully, further delays can be avoided, as the public continues to endure the daily traffic jam.

Expensive Sibu Air-Tickets &
Suspension of Airasia Sibu-Singapore Direct Flight

Tuan Speaker, today I'm here, not only I'm here not just a voice but as a fervent plea on behalf of the people of Sarawak. Particularly, those residing in Sibu our community is worried about the high price Sibu air-tickets and suspension of AirAsia (Sibu-Singapore) direct flight. And this issue requires immediate attention and resolution.

And I urge Federal Ministry of Transport to intervene the high price air tickets from Sibu to West Malaysia and the imminent suspension of the AirAsia direct flight from Sibu to Singapore. This concern isn't merely about the travel convenience; it strikes at the heart of accessibility and the fairness of our people.

The situation we face is grave and increasingly unjust. Flight frequencies are dwindling while ticket prices continue to raise. Resident of Sibu find themselves at the mercy of these soaring fares, compelled to bear the burden of excessively priced tickets while the air travel to West Malaysia is their only option.

The impact of these soaring prices transcends the inconvenience; it directly affects our local tourism, economic growth, and the livelihoods of our residents who rely on the West Malaysia travel for various necessities. I urge Federal Ministry of Transport to increase frequencies of Sibu to Kuala Lumpur; Sibu to Kuching; and Sibu to Kota Kinabalu.

The suspension of Airasia Sibu-Singapore flight, the direct flight will take in effect at the end of February 2024, I seek both Federal and State Ministry of Transport for assistance. Airasia should reconsider reducing the frequency of the Singapore-Sibu flight rather than suspending it entirely. The counter proposal to reduce the flights from four to two or even three times retains its relevance for businessman, locals employed or studying in Singapore, and significantly promotes the tourism because between our destinations. Moreover, any initiative by another airline to operate in this sector is welcomed.

Low Completion Rate of RTP projects for N.51 Bukit Assek

Tuan Speaker, during the presentation slides of the *"Rural Transformation Project (RTP) Year 2024"* workshop held on 15th November 2023 at RH Hotel Sibu, it was revealed that the completion status of RTP projects in the N.51 Bukit Assek Constituency for year 2015 to 2023 (up to 13th November 2023) stands at 25.3%.

I would like to inform the august House that RTP Projects were only allocated to the N.51 Bukit Assek Constituency starting from year 2022. This means that for both year 2022 and 2023, only 25.3% of the RTP Projects have been completed. And moreover, the contract for the first two RTP

Projects in 2023 were just handed over to the contractors on the 10th November 2023. And this is totally unacceptable!

I sincerely hope that the relevant Ministry will looks into this matter seriously. I, as the Assemblyman for N.51 Bukit Assek won't tolerate for any possible maladministration and misconducts in Government action. By passing the Sarawak Ombudsman Bill, 2023 few days ago, I could be the first Yang Berhormat to lodge report to the Sarawak Ombudsman Office for investigation, ensuring proper administration and providing effective measures against maladministration by Sarawak public service agencies. I urge all the concerned agencies to step up their efforts, demanding that all pending RTP Project form year 2022, 2023 and the new ones for 2024 to be completed by the end of 2024. These projects are vital for the people and the community. Let's not disappoint they with future delays; it could harm image and the reputation of the GPS Government.

Memorial Museum

Under the Initiative Three of the proposed State Budget 2024: Boosting Tourism Sector, the development of the new tourism attractions and upgrade the existing facilities, I would like to propose to include improvement and upgrading of *"Lau King Howe Hospital Memorial Museum"* for a budget of RM5 million.

For the information of august House, the Lau King Howe Hospital was completed in 1936 and started to provide the most important medical services to the people of the Rajang River. In September 1994, the new Sibu Hospital was opened. The Lau King Howe Hospital basically did not provide hospitalization, but only provided some outpatient medical services. Until 2005, the Lau King Howe Hospital was completely closed to give a way for development project of Sibu Town Square Phase Two.

Since the Lau King Howe Hospital converted to the Lau King Howe Hospital Memorial Museum on 3rd August 1996. The Lau King Howe Hospital Memorial Museum is not just a museum of medical equipment, but also a historical record. It allows us to understand how the past generation paid and made efforts in medical services.

The Lau King Howe Hospital Memorial Museum had been declared by the Sarawak State Government as Gazetted Heritage Building under the Sarawak Cultural Heritage Ordinance, 1993, on 23rd September 2019. We are very blessed to have Lau King Howe Hospital Memorial Museum, as it is the only hospital museum in Malaysia. The total visitors in year 2023 (until October) is 4,339. Presently, the Lau King Howe Hospital Memorial Museum is showing the signs of deterioration, resulting in water leakage from the rooftop and many damages throughout. The museum requires extensive extension and renovation. Hence, it urgently needs the Government's immediate attention and upgrading.

Tuan Speaker, in conclusion to wrap up GPS a people-centric Government that always prioritizes the well-being of its people and understands their needs and wants for a better Sarawak. I hope that all relevant ministries and agencies can pay attention and take all necessary actions to resolve people's issues.

Lastly, I would like to convey my heartfelt wishes for a Merry Christmas to all Christians fellow and wishing everyone a Happy and Prosperous New Year 2024! Tuan Speaker, with that, I pledge my full support on the Supply (2024) Bill, 2023. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat Bukit Assek. I would like to call upon Ahli Yang Berhormat Murum.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat petang, Salam Sarawak Maju Makmur. Terima kasih, Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut

sama dalam Perbahasan Atas Bacaan Kali Yang Kedua Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023 dan Usul Untuk Merujuk Resolusi Anggaran Pembangunan Bagi Perbelanjaan 2024 yang telah dibentangkan oleh YAB Premier Sarawak; Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru; Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar; Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.26 Gedong, di Dewan yang mulia ini pada 20 November 2023 yang lalu.

Sebelum saya meneruskan perbahasan ini, terlebih dahulu saya juga ingin merakamkan sekalung tahniah kepada Tan Sri Datuk Amar Speaker di atas pelantikan semula sebagai Speaker DUN Sarawak. Semoga Tuhan terus melimpahkan kebaikan dan rahmat-Nya kepada Tan Sri Datuk Amar Speaker untuk meneruskan kecemerlangan dalam mentadbir dan memimpin Dewan yang mulia ini.

Tuan Speaker, bersyukur kita kepada Tuhan atas berkat dan anugerah-Nya Sarawak terus dianugerahkan kemakmuran dan kesejahteraan yang berpanjangan di bawah kepimpinan YAB Premier Sarawak, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg di atas usaha gigih, komitmen, kebijaksanaan dan kepimpinan yang cemerlang beliau serta barisan Kabinet Sarawak yang berpandangan jauh telah dapat meningkatkan pendapatan Sarawak saban tahun, di mana sehingga Oktober 2023, Sarawak telah merekodkan perolehan pendapatan tertinggi dalam sejarah iaitu sebanyak RM11.630 billion melebihi unjuran anggaran awal sebanyak RM11.035 billion sehingga mendapat pengiktirafan oleh Bank Dunia sebagai salah sebuah wilayah yang berpendapatan tinggi. Perkara ini tidak pernah ataupun tidak akan dapat dicapai, tanpa komitmen dan kerja keras khususnya YAB Premier dan Kerajaan GPS yang tidak kenal erti penat dan lelah sentiasa berusaha gigih untuk membangun dan memajukan Sarawak yang kita sayangi agar Sarawak dan rakyatnya terus maju dan makmur.

BAJET SARAWAK 2024

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini, saya ingin merakamkan ucapan setinggi-tinggi tahniah dan syabas kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas kejayaan membentang Belanjawan bagi tahun 2024 yang terbesar pernah diumumkan oleh Kerajaan Sarawak dalam sejarah yang bertemakan *"Pembangunan Untuk Semua: Bersama Membangun Sarawak Yang Maju Makmur, Mampan dan Bersatu Padu".* Ini membuktikan keikhlasan dan kesungguhan Kerajaan GPS membangun dan memajukan Sarawak serta memastikan tidak ada mana-mana lapisan rakyat yang terpinggir dan sentiasa meletakkan kesejahteraan rakyat sebagai keutamaan dalam segala perancangan dan tindakan. Ini adalah selaras dengan perjuangan Kerajaan GPS dalam melindungi hak dan menjaga kepentingan Sarawak dengan moto *"Utamakan Sarawak"*. Bajet 2024 ini sekali lagi adalah *"Development Biased dan Rural Focused"* yang telah memperuntukkan pertambahan sebanyak RM1.532 billion atau 20% iaitu dari RM7.506 billion pada tahun 2023 kepada RM9.038 billion pada tahun 2024 ini.

Tuan Speaker, daripada perbelanjaan pembangunan ini, RM5.695 billion atau 63% adalah untuk perbelanjaan Pembangunan Luar Bandar yang memberi fokus kepada menyediakan infrastruktur asas dan perkhidmatan dengan menambah baik perhubungan dan *connectivity* yang akan merangsang pertumbuhan ekonomi dan pembangunan di luar bandar selaras dengan aspirasi Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030 iaitu menjelang 2030, rakyat Sarawak akan menjadi masyarakat yang berpendapatan tinggi, berkembang maju didorong oleh data dan inovasi di mana semua rakyat akan menikmati kemakmuran ekonomi, keterangkuman sosial dengan persekitaran yang mampan.

Selain itu, Bajet 2024 ini juga merupakan satu anggaran bajet *surplus* atau lebihan kerana dijangka hasil untuk anggaran pendapatan Negeri Sarawak adalah sebanyak RM12.749 billion manakala jumlah perbelanjaan biasa sebanyak RM12.363 billion. Daripada jumlah itu, dianggarkan sebanyak RM386 juta akan dicatat sebagai lebihan *(surplus)* pendapatan Negeri Sarawak pada 2024. Catatan perolehan ini merupakan hasil daripada kejayaan usaha dan inisiatif *Revenue Re-Engineering* serta pengurusan kewangan yang cekap dan berhemah oleh Kerajaan

Sarawak di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru. Tahniah dan terima kasih YAB Premier.

Tuan Speaker, seiring dengan harapan belanjawan ini, izinkan saya menyentuh beberapa isu spesifik yang melibatkan Kawasan saya di N.66 Murum yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini. Diharap Kementerian, Jabatan dan Agensi yang berkaitan dapat mengambil perhatian dan tindakan yang sewajarnya kerana ia dekat di hati rakyat.

PEMBANGUNAN INFRASTRUKTUR

Menaik taraf Jalan Bekas Balak

Tuan Speaker, dalam bajet ini pembangunan jalan termasuk jambatan di pedalaman merupakan *priority* Kerajaan sebagai pemangkin kepada Pembangunan di Luar bandar. Maka dengan itu, saya ingin memohon pencerahan daripada Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (MIPD), Jabatan Kerja Raya dan semua agensi yang bertanggungjawab berhubung dengan status permohonan dan inisiatif yang telah diambil bagi naik taraf jalan bekas balak yang menjadi akses utama ke kampung-kampung, rumah panjang di pedalaman Sarawak khususnya di DUN Murum seperti di Kawasan Jelalong, Tubau, Ulu Sg. Belaga, Long Urun, Metalun, Tegulang, Sg. Linau dan juga di Sg. Asap. Anggaran panjang keseluruhan jalan bekas balak di kawasan DUN Murum adalah 374 KM yang menghubungi 70 rumah panjang.

Tuan Speaker, untuk makluman Dewan yang mulia ini, pada hari pertama persidangan DUN kali ini, saya mendapat panggilan telefon daripada penduduk sebuah rumah panjang iaitu di Rh. Felix Amit Jerangku, Ulu Jelalong, Tubau memaklumkan bahawa sebuah sebuah jambatan ataupun *timber crossing* di jalan bekas balak menuju ke rumah panjang mereka telah runtuh dan ini menyebabkan jalan perhubungan mereka terputus. Sudah pasti perkara ini amat menyukarkan aktiviti seharian mereka. Saya amat risau dan bersimpati dengan nasib rakyat kita di kawasan pedalaman lebih-lebih lagi bila musim hujan dan banjir kerana kadang-kadang akses jalan ini terputus ekoran *timber crossing*nya yang sudah reput runtuh atau cerun jalan runtuh. Saya telah berusaha menggunakan peruntukan MRP dan RTP saya yang sangat terhad bagi membantu namun ia hanya bersifat sementara atau jangka pendek sahaja dan kadang kala penduduk kampung terpaksa bergotong royong membaiki jalan-jalan ini kerana tiada pilihan.

Tuan Speaker, sehubungan dengan itu, saya ingin mencadangkan supaya Kerajaan menyediakan peruntukan khas sekurang-kurangnya RM3.0 juta di setiap Jabatan Kerja Raya (JKR) Bahagian atau di Pejabat Daerah sebagai langkah bersiap siaga sekiranya ada kes-kes *emergency* jalan-jalan ini terputus agar pihak berwajib dapat membaik pulih jalan tersebut dalam kadar segera demi menyediakan akses kepada rakyat sementara menunggu jalan bekas balak ini dinaik taraf sepenuhnya. Besarlah harapan saya agar Kerajaan segera memberi perhatian yang serius dalam perkara ini agar rakyat di kawasan pedalaman khasnya di Kawasan N.66 Murum turut menikmati kemudahan jalan raya yang selamat dan selesa seperti tempat-tempat lain.

MERANCANG SEKTOR PERTANIAN

Stesen-stesen Pertanian

Tuan Speaker, sektor pertanian merupakan satu sektor yang begitu sinonim dengan rakyat di luar bandar yang menjadi punca pendapatan utamanya. Oleh itu, usaha Kerajaan memperkasakan sektor pertanian amatlah dialu-alukan termasuk pembinaan stesen-stesen pertanian di luar bandar yang memain peranan yang penting dalam memberi khidmat nasihat, bimbingan, tunjuk ajar, menyelia dan menyelaraskan segala aktiviti dan program pembangunan pertanian kepada penduduk luar bandar bagi menarik minat rakyat terutamanya belia untuk menceburi bidang pertanian moden.

Sehubungan dengan itu, saya ingin memohon pencerahan daripada Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak (M-FICORD) berhubung dengan status pembinaan stesen-stesen pertanian yang baharu di Kawasan Murum yang telah diluluskan seperti berikut:

(a) Stesen Pertanian Tubau;
(b) Stesen Pertanian BRS Sg. Asap;
(c) Stesen Pertanian Metalun; dan
(d) Stesen Pertanian Tegulang.

Saya juga ingin tahu kedudukan Stesen Pertanian Lusong Laku yang saya lihat tidak beroperasi dan berfungsi sepertimana sebelumnya untuk sekian lama.

Keterjaminan Makanan (Penanaman Padi Berskala Besar)

Tan Sri Datuk Amar Speaker, eh, sorry.

Timbalan Speaker: Nevermind, I think the Hansard will automatically delete that part.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Saya amat tertarik dengan inisiatif-inisiatif Kerajaan Sarawak bagi meningkatkan produktiviti pengeluaran beras bagi memastikan keterjaminan makanan tempatan khasnya kepada rakyat Sarawak dengan menaik taraf sistem perparitan, tali air di sawah-sawah jelapang padi di Sarawak serta penggunaan benih padi hibrid dari Negara Vietnam yang boleh memberi tuaian tiga kali setahun. Maka dengan itu, saya ingin mencadangkan agar Kerajaan mempertimbangkan penanaman padi hybrid ini secara komersial dan berskala besar dengan menggunakan teknologi terkini di Lusong Laku, Sungai Linau yang mempunyai tanah yang luas dan amat sesuai untuk penanaman padi. Saya amat yakin dengan penggunaan kaedah *"Smart & Precision Farming",* kita mampu menjadi pengeluar beras yang menyumbang kepada keterjaminan makanan di Sarawak.

Jalan Ladang untuk Pekebun Kecil Kelapa Sawit

Tuan Speaker, pekebun Kecil Kelapa Sawit di seluruh Sarawak menyumbang sekurang-kurangnya 15% daripada jumlah pengeluaran hasil *"crude palm oil and palm kernel oil*" di Sarawak. Berdasarkan perolehan pendapatan Sarawak pada tahun 2023 melalui cukai jualan (SST) daripada Industri kelapa Sawit adalah sebanyak RM630 juta. Maka dengan itu, saya mencadangkan agar Kerajaan melalui Jabatan Pertanian atau Kementerian, M-FiCORD menyalurkan peruntukan khas bagi menaik taraf jalan ladang bagi pekebun kecil kelapa sawit seluruh Sarawak agar pengeluaran hasil kelapa sawit dapat dipertingkatkan dan sekali gus akan menambah pendapatan Sarawak melalui kutipan cukai jualan (SST) terhadap hasil *"crude palm oil and palm kernel oil"* yang tinggi.

Meningkatkan Kesejahteraan Rakyat

Tuan Speaker, Saya juga menyambut baik inisiatif mulia Kerajaan melalui bajet ini sebagai sebahagian daripada usaha berterusan bagi meningkatkan kesejahteraan rakyat melalui Skim Pembesaran Kampung dan Skim Penempatan Semula untuk menyelesai masalah kepadatan di penempatan yang sedia ada atau kampung tradisional dengan menyediakan lot perumahan dengan infrastruktur yang baik dan terancang. Justeru itu, saya mohon agar Kerajaan meluluskan permohonan 3,000 keluarga baharu di 15 buah kampung di BRS Sg. Asap melalui Skim Pembesaran Kampung (SPK) atau Skim Penempatan Semula (SPS) bagi menyelesaikan penambahan penduduk yang kian merunsing. Selain itu, saya memohon supaya Kerajaan menyediakan peruntukan khas atau Skim Pinjaman Rumah Panjang bagi 15 buah kampung dengan sejumlah 2,765 pintu di Skim Penempatan Semula Bakun (BRS) Sg. Asap yang kian uzur dan perlu dibaik pulih dengan segera.

Tuan Speaker, sekali lagi saya merayu di Dewan yang mulia ini agar Kerajaan kita yang prihatin ini mendengar permintaan rakyat yang telah mengorbankan tanah pusaka bagi memberi laluan kepada projek mega hidro Bakun dan hidro Murum demi kemajuan Sarawak yang tercinta ini.

Merancak Sektor Pelancong

Tuan Speaker, sektor pelancongan merupakan salah satu penyumbang utama kepada ekonomi Sarawak, maka Kerajaan melalui bajet ini akan berusaha bersungguh-sungguh untuk mentransformasikan Sarawak sebagai destinasi utama untuk eko-pelancongan dan acara perniagaan yang dipacu oleh komuniti bagi memulihara warisan, budaya dan biodiversiti.

Untuk makluman Dewan yang mulia ini, Kawasan kita di Murum dan Belaga sangat berpotensi untuk dijadikan destinasi eko-pelancongan berasaskan Kebudayaan, Pengembaraan, Explorasi Alam Semulajadi *(Culture, Adventure & Nature)* kerana kawasan kita amat unik dengan kepelbagaian suku bangsa dan etnik yang kaya dengan warisan, seni dan budaya yang bernilai tinggi selain mempunyai khazanah alam semula jadi, hutan rimba, flora dan fauna, sungai, tasik, gunung-ganang dan air terjun, yang indah dan cantik yang pasti menarik untuk diterokai oleh pelancong-pelancong dalam dan luar negeri.

Maka dengan itu, saya mencadangkan agar Kementerian Pelancongan Malaysia (MOTAC), Kementerian Pelancongan Sarawak, Sarawak Tourism Board (STB) dan agensi-agensi yang berkaitan terus mempergiatkan promosi dan pemasaran produk-produk pelancongan ini.

Menubuhkan Pusat Hemodialisis di Klinik Sungai Asap, Belaga

Tuan Speaker, kesihatan adalah sangat penting dalam kehidupan kita saban hari. Saya amat bersimpati dengan 32 pesakit buah pinggang di Kawasan saya yang terpaksa menjalankan rawatan dialisis di Hospital Bintulu, Hospital Miri dan Hospital Kapit sebanyak tiga kali seminggu yang terpaksa berulang alik dari kampung Sg. Asap ke hospital di Bintulu dengan kos pengangkutan dan belanja makan, minum dan lain-lain sebanyak RM200 sehala turun kerana tidak ada tempat untuk mereka tinggal di Bintulu.

Bayangkan tiga kali seminggu, dalam sebulan perbelanjaan untuk mendapat perkhidmatan rawatan dialisis adalah RM2,400. Keadaan ini amat membebankan pesakit dan ahli keluarga dari segi kos dan juga masa. Maka dengan itu, saya mencadangkan kepada Kementerian yang bertanggungjawab agar menempatkan satu Pusat Hemodialisis di Klinik Kesihatan Sungai Asap bagi menampung keperluan perkhidmatan rawatan dialisis bagi komuniti Sungai Asap, Belaga dan Tubau dengan kadar yang segera demi kesejahteraan rakyat kita.

Tuan Speaker, sebagai mengakhiri ucapan perbahasan ini, saya ingin merakamkan syabas dan tahniah kepada Tan Sri Datuk Amar Speaker dan YB Dato Timbalan Speaker kerana telah berjaya mengendalikan persidangan kali ini dengan begitu bijak, professional dan cemerlang sekali. Tidak lupa juga kepada Tuan Setiausaha, pegawai-pegawai, petugas-petugas Dewan yang mulia ini dan ketua-ketua jabatan Kerajaan Negeri dan Persekutuan, agensi-agensi Kerajaan yang telah memberi komitmen yang tinggi dalam menjalankan tugas masing-masing. Dengan kesempatan ini juga, saya ingin mengucapkan Selamat Menyambut Hari Natal *(Merry Christmas)* kepada rakan-rakan yang beragama Kristian dan Selamat Tahun Baru, *Happy New Year 2025* kepada seluruh rakyat Sarawak.

Dengan ini, Murum mohon menyokong penuh Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023 dan usul untuk merujuk Resolusi Anggaran Pembangunan bagi Perbelanjaan 2024. *"United We Bargain, Divided We Beg"*. *"Utamakan Sarawak"*. Sekian. Terima kasih. Tuhan Memberkati.

Timbalan Speaker: Thank you. Terima kasih, Yang Berhormat Murum. *Next*, Yang Berhormat daripada, Yang Berhormat Krian.

YB Encik Friday anak Belik: Terima kasih, Tuan Speaker. Tuan Speaker, saya mengucapkan berbanyak terima kasih kerana memberi peluang kepada Krian untuk mengambil bahagian dalam membahaskan Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023 yang telah dibentangkan oleh YAB Premier pada 20 November 2023. Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur, *Salam Segulai Sejalai.*

Pada kesempatan ini, saya menyampaikan ucapan tahniah kepada YAB Premier Sarawak, Merangkap Menteri Kewangan dan Ekonomi Baharu, atas kejayaan untuk membentangkan Bajet Negeri Sarawak bagi tahun 2024 dalam Dewan yang mulia ini pada 20 November yang lepas. Bajet yang dibentangkan merupakan, bertemakan: *Development for All: Together, Building a Prosperous, Sustainable and United Sarawak*, adalah merupakan bajet yang prihatin dan mengutamakan rakyat ataupun dalam erti kata saya sendiri *"Giving Back To The Rakyat".*

Ianya dilihat sebagai satu tekad dan usaha yang bersungguh-sungguh daripada Kerajaan untuk membina satu landasan yang kukuh ke arah Sarawak negeri maju berpendapatan tinggi menjelang 2030 seperti yang terkandung dalam PCDS 2030. Ianya mempunyai lima objektif utama dan berteraskan 12 di samping mempunyai beberapa inisiatif untuk memastikan perbelanjaan bagi bajet ini menghasilkan keuntungan kepada rakyat kita di Sarawak. Ini menjadikan penyediaan bajet kali ini amatlah teliti, komprehensif, terangkum dan menyeluruh.

Seperti yang kita sedia maklum Tuan Speaker, dunia sedang berhadapan dengan masalah kelembapan ekonomi yang amat membimbangkan kesan daripada beberapa kejadian seperti pandemik COVID-19, peperangan di antara Rusia-Ukraine, dan yang terbaru konflik di Asia Barat. Di peringkat global, pertumbuhan ekonomi merosot dari 3.5% pada tahun 2022 kepada 3.0% pada tahun 2023 dan di Malaysia, pertumbuhan sehingga pertengahan tahun 2023 dianggarkan pada 4.2%. Manakala di Sarawak pertumbuhan ekonomi dianggarkan berkembang antara 4% ke 5% pada tahun 2023 yang merangkumi hampir kesemua sektor menampakkan pertumbuhan.

Perkara yang menggembirakan kita sebagai Anak Sarawak adalah walaupun dunia mengalami kelembapan ekonomi, tetapi Sarawak masih mampu memperolehi hasil yang membanggakan. Bagi tahun 2023, Sarawak memperolehi hasil sebanyak RM12,718 juta, ataupun RM12.78 billion berbanding RM11,910 juta pada tahun 2022, dengan peningkatan sebanyak RM808 juta atau 7%. Manakala bagi tahun 2024, hasil Negeri Sarawak dijangka meningkat kepada RM12,748 juta. Peningkatan ini adalah hasil daripada kebijaksanaan Yang Amat Berhormat Premier yang sentiasa berusaha untuk mencari sumber pendapatan baharu bagi Sarawak.

Sejak beliau mengambil alih pentadbiran Negeri Sarawak, berbagai usaha telah dibuat terutama sekali dengan mengadakan rundingan dengan Kerajaan Pusat di bawah MA63 untuk mendapatkan kembali hak-hak Sarawak dan rundingan tersebut sudah pun membuahkan hasil seperti mengenakan SST sebanyak 5% ke atas hasil produk petroleum daripada PETRONAS dan kita juga dapat mengambil alih *Bakun Dam* dan juga sumber-sumber baru seperti *hydrogen* hasil daripada *green economy* seperti yang dicadangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier.

Dengan adanya pertambahan dalam hasil negeri, maka Yang Amat Berhormat telah membentangkan satu bajet yang terbesar dalam sejarah Negeri Sarawak iaitu RM12,363 juta ataupun RM12.363 billion ringgit iaitu dengan lebihan ataupun *surplus* sebanyak RM383 juta ringgit. Daripada jumlah bajet tersebut, sebanyak RM9,038 juta adalah untuk tujuan pembangunan manakala RM4,563 juta tujuan operasi. Dengan kata lain, ia boleh dikatakan *development biased budget.*

Isu-Isu Pembangunan

Tuan Speaker, seterusnya saya ingin menyentuh mengenai isu-isu pembangunan di Kawasan DUN N.39 Krian. Tahun 2024 merupakan tahun ketiga N.39 Krian diwakili oleh wakil daripada parti yang memerintah iaitu GPS. Dalam tempoh dua tahun pertama, Krian telah dengan sedaya upaya untuk membawa perubahan ke Kawasan Krian dengan memberi fokus kepada projek-projek

infrastruktur samada projek-projek baru ataupun menambah baik seperti jalan, jambatan, prasarana dan kemudahan asas seperti bekalan air, bekalan elektrik dan menara telekomunikasi.

Kita amat berterima kasih kepada Kerajaan kerana telah memberikan peruntukan melalui RTP sejak dua tahun yang lalu untuk melaksanakan projek-projek seperti di atas. Namun Tuan Speaker, masih banyak yang perlu dibuat untuk memastikan kesejahteraan dan taraf hidup rakyat terus meningkat seperti yang diharapkan.

Kita juga berterima kasih kepada Kerajaan kerana telah memberikan peruntukan RM1.5 billion kepada Bahagian Betong di bawah Betong Division Development Agency yang banyak membantu kita untuk membawa lebih banyak projek-projek infrastruktur ke Kawasan Betong terutama sekali di Krian.

Oleh itu, Tuan Speaker, saya memohon lebih banyak peruntukan kewangan disalurkan untuk melaksanakan projek-projek infrastruktur dan kemudahan asas seperti berikut di bawah infrastruktur yang pertama Jalan-jalan kampung iaitu untuk naik taraf jalan sedia ada.

(a) Jalan Kawang/ Nanga Drau merupakan jalan berbatu dan sempit;
(b) Jalan Rh Mawan, Kawit, keadaan yang sama juga;
(c) Jalan Tanjong, Awik;
(d) Jalan Ulu Kabo/ Sg. Jirak/ Merujie/ Ulu Awik;
(e) Jalan SK Ulu Awik;
(f) Jalan Ulu Krian/ Udu Budu;
(g) Jalan Rh Anthony, Sg Sarang, Lichok;
(h) Jalan Rh Mang, Sg Wong, Brayang;
(i) Jalan Rh Jimmy, Brayang, Roban;
(j) Jalan Ulu Sebetan, Saratok; dan
(k) Jalan Sungai Buloh, Kabo.

Kesemua 11 jalan ini adalah masih dalam keadaan yang tidak besar, sempit dan juga berbatu. Kemudian untuk jalan utama. Seperti yang kita sedia maklum Tuan Speaker, yang sering menjadi isu sekarang ini adalah ketiadaan *flyover* di Simpang Saratok dan ini banyak mendatangkan masalah dari segi keselamatan kepada pengguna-pengguna jalan raya dan ini pernah saya utarakan di persidangan Dewan Undangan Negeri yang lepas.

Kita sedar bahawa kos untuk membina satu *flyover* adalah besar dan kita pada asalnya sudah memasukkan anggaran di bawah BDDA tetapi ia *very taxing on our allocation* jadi kita keluarkan balik dan memohon supaya Kerajaan untuk memberi peruntukan kewangan untuk membina sebuah *flyover* di Simpang Saratok dan saya rasa kalau dibina *flyover,* ia akan lebih memberi kesenangan, keselesaan dan juga dari segi keselamatan boleh menghindar daripada apa-apa kecelakaan yang boleh berlaku.

Yang kedua untuk menaik taraf jalan, jalan utama dari Simpang Saratok ke Bandar Saratok. Daripada jalan sehala sekarang kepada *dual carriage way. So*, ini akan membantu untuk *regulate traffic* di kawasan Simpang Saratok dan juga di kawasan jalan masuk ke bandar Saratok dan tidak tinggal juga Tuan Speaker yang menjadi buah-mulut masyarakat Saratok juga adalah terdapatnya *P-Turn* yang terlampau jauh daripada penempatan daripada rumah panjang dan tidak mengira kesusahan masyarakat yang menggunakan *P-Turn* itu pada tiap-tiap hari.

Saya ambil contoh di Kawasan Brayang, Tuan Speaker, untuk lima buah rumah di Kawasan Brayang untuk menghantar anak ataupun cucu ke sekolah adalah jaraknya 18 kilometer, itu pergi. Balik lagi *another* 18 kilometer. *So* sudah 36 kilometer. Tengah hari ambil lagi, balik lagi another 36 kilometer, *so one day they have to spend* about 76 kilometer dari rumah ke sekolah dan balik. So that happens everyday during school hours. *So*, dari segi kos memang agak tinggi dan juga *inconvenience to the people living in that area*. *So*, kita memohon supaya dikaji semula tempat

P-turn ini dan jika boleh kita ubah mengikut apa nama *drawing* yang diperlukan untuk menyelesaikan masalah ini.

Untuk bekalan air Tuan Speaker, saya bagi pihak masyarakat di beberapa kawasan di Krian berterima kasih kepada Kerajaan melalui Jabatan Bekalan Air Luar Bandar sebab difahamkan ada beberapa kawasan yang kita bangkitkan di persidangan lepas sudah diluluskan melalui *mid-term review* seperti Kawasan Ulu Sebetan, saya difahamkan sudah diluluskan bekalan air dalam *mid-term review*. Begitu juga di Kawasan Brayang dan Mudong juga sudah diluluskan di *midterm review* RMK12 dan untuk Kawasan Ulu Gerenjang difahamkan sudah diluluskan oleh Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah Persekutuan. *So*, kita mewakili rakyat di tiga kawasan itu tadi mengucapkan berbanyak terima kasih dan kita mengharapkan supaya projek berkenaan dapat dilaksanakan dengan secepat mungkin untuk memberi kesenangan dan juga kesejahteraan kepada masyarakat di ketiga-tiga tempat tadi.

Sosial

Tuan Speaker, saya bagi pihak masyarakat Saratok juga ingin menyeru dan meminta supaya dibina sebuah Dewan Serbaguna yang baru di Saratok untuk menampung keperluan sama ada untuk tujuan sukan ataupun untuk program dan aktiviti sosial dan program-program rasmi Kerajaan. Dewan sedia ada sudah terlalu lama dan tidak mampu untuk menampung keperluan semasa. Kita memerlukan satu dewan yang boleh menampung sekurang-kurangnya 100 meja ataupun 1,000 orang untuk satu-satu masa.

Bina Padang Baru, Dewan, dan Kemudahan Beriadah di Daerah Kecil Nanga Budu

Tuan Speaker, Daerah Kecil Nanga Budu sudah beroperasi sepenuhnya sejak tahun 2015, tetapi sehingga sekarang belum mempunyai bangunan pejabat untuk menempatkan pegawai-pegawai kita. Begitu juga dengan kemudahan lain, kita memerlukan kuarters untuk staf-staf yang bertugas di sana.

Naik Taraf Klinik Kesihatan di Nanga Budu dan Nanga Atoi

Kedua-dua buah klinik ini memainkan peranan yang amat penting bagi menjamin kesihatan penduduk di kawasan pedalaman. Keadaan bangunan dan fasiliti perlu dibaik pulih dan ditambah bagi memenuhi keperluan kakitangan dan penduduk setempat. Saya mohon supaya agensi berkenaan untuk mengambil tindakan sewajarnya.

Sekolah Daif

Kebanyakan sekolah rendah di Kawasan Krian berada dalam keadaan fizikal yang amat daif. Setiap tahun kita ada menyalurkan peruntukan RTP untuk menyelenggara dan menambah baik prasarana di beberapa buah sekolah, namun ia tidak mencukupi. Oleh itu, kita mohon agensi berkaitan untuk mengambil tindakan untuk menaik taraf atau baik pulih sekolah-sekolah tersebut. Ini penting untuk menentukan anak-anak di luar bandar dapat meneruskan pelajaran dengan selesa. Begitu juga dengan keadaan bangunan kuarters guru dan kakitangan yang amat menyedihkan.

Kawasan Pertumbuhan Baru Nanga Budu

Untuk merancakkan lagi pembangunan di kawasan Krian, kita bercadang untuk mewujudkan kawasan pertumbuhan baharu di Daerah Kecil Nanga Budu. Kawasan ini mempunyai *hinterland* di mana penduduknya banyak terdiri daripada penanam kelapa sawit, lada, dan getah. Ianya terletak di antara Daerah Pakan, Saratok, dan juga Betong. Kawasan ini mempunyai tanah yang belum diterokai yang masih luas dan mempunyai potensi untuk dimajukan secara komersial ataupun persendirian. Ia juga berpotensi untuk dimajukan sebagai eco, sebagai pusat ekopelancongan dengan alam semula jadi yang unik dan indah. Oleh itu, kita mohon supaya perancangan terperinci

dibuat dalam masa terdekat untuk mewujudkan satu Daerah Kecil Nanga Budu yang setimpal dengan daerah-daerah lain yang berdekatan.

Perumahan

Tuan Speaker, dengan pertambahan bilangan penduduk di rumah panjang di Kawasan Krian, menyebabkan beberapa buah rumah panjang menghadapi kesesakan dan tidak mampu menampung ahli-ahli baru yang hendak mendirikan rumah. Maka dengan ini, saya memohon supaya pihak Housing Development Corporation (HDC) untuk mempertimbang dan merancang pembinaan rumah kos sederhana di Kawasan DUN Krian terutama sekali di kawasan Nanga Budu.

SEKTOR EKONOMI

Program Pertanian

Tuan Speaker, tidak dapat dinafikan bahawa keadaan ekonomi di kawasan luar bandar pada masa sekarang jika dibandingkan dengan 10-20 tahun yang lepas jauh sudah berubah. Di antara faktor membawa kepada perubahan ini ialah disebabkan oleh program dan polisi pembangunan yang dibawa oleh Kerajaan terutama sekali dalam bidang Pertanian. Banyak bantuan diberikan dari segi subsidi kepada penanam kelapa sawit, lada, getah, buah-buahan, dan sayur-sayuran.

Namun demikian Tuan Speaker, masih terdapat juga mereka yang masih dalam golongan miskin. Oleh itu, kita akan memberi fokus kepada program-program pertanian terutama sekali aktiviti yang mampu bertahan dalam kalangan petani. Program kesedaran akan terus dijalankan seperti Program AgriCop, latihan dan program-program lain yang mampu membawa perubahan kepada mereka. Oleh itu Tuan Speaker, kita memohon supaya diberikan peruntukan di bawah AFF untuk kita jalankan program-program dan aktiviti seperti di atas.

Projek Jalan Ladang (Kebun)

Timbalan Speaker: Minta digulungkan selepas ini.

YB Encik Friday anak Belik: Ya. Saya bersetuju cadangan rakan saya dari Murum untuk mengembalikan sebahagian daripada pendapatan ataupun hasil daripada *Crude Palm Oil* dan *Palm Kernel*, sebanyak RM630 juta untuk digunakan menyediakan ataupun membaik pulih jalan-jalan kebun ataupun jalan ladang dan ini merupakan satu projek yang amat diperlukan di kalangan pekebun-pekebun kecil kita untuk membaik pulih dan menyediakan jalan ladang. Jadi, oleh sebab kelapa sawit menyumbangkan agak besar juga kepada hasil negeri jadi eloklah sebahagian daripada hasil itu dipulangkan kepada para pekebun kecil untuk tujuan membina jalan-jalan kebun dan sebagainya.

Masalah Sosial

Akhir sekali Tuan Speaker, seperti juga di kawasan-kawasan lain, Kawasan Krian tidak lari daripada menghadapi masalah sosial. Oleh itu, kita menyeru kepada agensi penguatkuasaan yang berkenaan supaya lebih peka dan prihatin kepada masalah-masalah yang berlaku akibat daripada kegiatan penyalahgunaan dadah dan sebagainya. Kita tidak mahu masalah ini terus berlaku kerana ia boleh menyebabkan kerugian kepada modal insan kita di masa-masa akan datang.

Sebagai mengakhiri perbahasan saya Tuan Speaker, sekali lagi saya mengucapkan syabas dan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru kerana telah berjaya membentangkan satu bajet yang amat besar bagi Negeri Sarawak. Semoga bajet ini terus meletakkan Negeri Sarawak ke landasan yang betul dalam kita menuju negeri maju berpendapatan tinggi menjelang 2030. Semoga Sarawak terus maju dan makmur demi kesejahteraan dan kebahagiaan kita semua. *Salam Segulai Sejalai Nuju Pemangsang, Intu Sarawak, Sarawak First*. Kepada rakan-rakan yang akan merayakan Krismas; Selamat Hari

Krismas, dan kepada yang lain Selamat Tahun Baru 2024. Dengan ini Tuan Speaker, saya mohon menyokong Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023. Terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat Krian. Ahli Yang Berhormat Tanjong Batu, next one.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Tuan Speaker, thank you for giving me a chance to participate in the debate for the Budget 2024.

First and foremost, I extend my sincere commendations to YAB Premier, and the Sarawak GPS Government for setting a new record in State revenue collection, reaching an impressive RM12.718 billion in 2023, up from RM11.91 billion in 2022. This achievement, despite the post-COVID-19 challenges, is a testament to the effectiveness of the post-COVID Development Strategy (PCDS) 2030. This is also a testament as to why Sarawakian should fully support and trust in the leadership of our YAB Premier as he guides our economy towards the attainment of greater heights.

The political stability brought forward by GPS has created an ideal environment for economic expansion, social progress, and overall improvement in the quality of life for the *rakyat.* The strong mandate given to our Government has positioned Sarawak as an attractive destination for foreign investments and has empowered us to implement vital plans and strategies for economic development.

I also express my heartfelt gratitude to our YAB Premier who is also the Minister for Finance and New Economy, for presenting a groundbreaking and forward-thinking budget for 2024. This budget is a bold declaration of our unwavering commitment to nurturing a prosperous, sustainable, and united Sarawak. It's a testament to our collective vision of a future where prosperity is a reality for all, not just a privileged few.

Tuan Speaker, I would like to thank YAB Premier as Bintulu stands to reap benefits from this budget. The RM60 million allocation for the Precision Farming Park in Sg Sebiew is a visionary step, signalling our transition towards modern, technology-driven agriculture. This initiative is poised to revolutionize our agricultural practices, making them more efficient, sustainable, and appealing to the youth and agropreneurs. Also, the allocation of funds for temporary shelters for homeless and displaced persons, notably the RM2 million for the Community Social Support Centre (CSSC), is a move of great compassion and social responsibility.

The strategic thrusts outlined in the budget, particular in sports and youth empowerment and combating poverty are clear indicators of our Government's dedication to holistic development. The allocation of RM196.35 million for sports and development, including the hosting of the 21st Sukma 2024, is not just about fostering athletic excellence. It's also about nurturing a healthy, vibrant youth culture. Therefore, we look forward that sports facilities like the Bintulu Indoor and Outdoor Stadium will not be left out from the allocation because Bintulu is in dire need of good sports facilities.

Next, the focus on poverty alleviation through multidimensional approaches under the PCDS 2030 showcases our resolve to not just address poverty but to slowly eradicate it. Our initiatives are geared towards empowering the impoverished with skills and opportunities, not just providing temporary relief. This aligns with the principle that *"empowerment is better than charity".*

Despite these comprehensive and well-considered measures, it is disheartening to note the criticism from certain quarters. The Honourable Member from Padungan and certain representatives from DAP especially Bintulu have chosen to overlook the extensive efforts and progress made under the budget. Their claims say that the budget leaves Sarawakians with empty pockets are unfounded and misleading. They ignore the reality of our State's economic transformation. We have our own digital payment system. Previously known as Sarawak Pay and now upgraded to S Global. Maybe next time when it is upgraded again, we can name it *ketek ajak*. This is a concrete example of our

progressive approach, reducing reliance on cash and moving towards a more advanced, efficient economic model.

Their comments on poverty also fail to recognize the substantive actions outlined in the budget. Our approach to tackling poverty is far from superficial, it is rooted in sustainable development and long-term empowerment. I hope the Honourable Member from Padungan has listened properly to the speech by our YAB Premier. He has stated clearly under Strategic Thrust Eleven where a study on Poverty Alleviation in Sarawak have recently been commissioned to alleviate poverty in Sarawak by 2030. So, let's give it a little patience to work this out. Don't pick and choose what you want the people to hear in order to gain cheap publicity through this august House. Would you prefer a poor state with poor *rakyat*? Or do we want a prosperous State that can help the *rakyat* in the long run? Now that our Sarawak can generate more income from the revenues, we have the means to help the *rakyat* to combat poverty. This is what we call, walk the talk and not *cakap saja* or complain *saja*.

In the tabled Bill, there are book vouchers, free laptops for Sarawakian Students, there are student assistant schemes and local scholarships, there are post-natal care assistance, endowment fund Sarawak etc. But let's not just rely on these aids. We are not content with providing mere handouts, our aim is to equip Sarawakians with the tools they need to lift themselves out of poverty.

Tuan Speaker, I would like to bring to the attention of the august House, a few issues in my *Kawasan* Tanjong Batu and that I hope will be given attention by the Ministry involved.

First, it is end of the year and we all know it's the raining season. Flash flood issue is still a main concern in Tanjong Batu Bintulu area. Over the past years, we have seen unprecedented area also having flash flood. This is a sign that the drainage in the residential areas need urgently upgrading and I hope that this will be made a priority by our Drainage and Irrigation Department.

Secondly, in relation to the previous issue, there have been discussions during the meetings with the local authorities and resident office to do the dredging for Sungai Sebiew in order to tackle the flood issue along Sungai Sebiew. I hope that there are proper planning on tackling this issue of illegal squatters along Sungai Sebiew. It has to be dealt with appropriately before carrying out any master plan along Sungai Sebiew. I hope the relevant department and agencies will enlighten us on what measures are taken on handling the illegal squatters.

Thirdly, Tanjong Batu population has increased tremendously over the years, but it is discouraging to take note that we have only 10 Chinese *Kapitan*, four *Ketua Kampung* and one *Penghulu* only. Yes, we have submitted our request and *cadangan* to increase the number of *Ketua Masyarakat* and *Ketua Kampung* earlier this year, including, the proposal of creating special positions for *Tuai Rumah* in the town area because the number of Dayak and Orang Ulu in the town area have increased threefold through the years. We really hope and pray that this *cadangan* can be given the utmost attention because the KMKK are the important link between the Government and the *rakyat*. If this link is broken, how can we expect to achieve our PCDS 2030 in seven years?

Tuan Speaker, in closing, this budget is more than just numbers on paper. It is a blueprint for a vibrant, resilient Sarawak. Under the steadfast leadership of our Yang Amat Berhormat Premier, we are not just envisioning a bright future, we are actively building it.

Kalau berpantun, Tanjong Batu pun tak kalah.

Sarawak maju DAP tak happy,
Sarawak kaya DAP pun tak gembira,
Oh macam mana nak jaga hati DAP,
Hanya pandai menuduh orang tengooook saja.

Padungan pandai cakap saja,
Pending pandai complain saja,

Kalau sayang Sarawak harus buat kerja,
Bukan sekadar cakap dan kritik saja.

Naik Aras 7 nak makan kari,
Tapi kari habis dimakan tupai,
Belanjawan bagus asas kuat Negeri,
PCDS 2030 pasti tercapai.

Tuan Speaker, it is with my great pride and confidence that I pledge my full support on the Supply (2024) Bill, 2023, and also not forgetting to wish all those who are celebrating Christmas, A Blessed and Merry Christmas and Happy New Year 2024, for all the Sarawakian. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Batu. Seterusnya Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka. Is he around? Okay, we skip him. May I call upon Ahli Yang Berhormat bagi Katibas please.

YB Encik Lidam anak Assan: Terima kasih, Tuan Speaker. It is an honour and privilege to stand here again in this august House to represent the people of DUN Katibas.

I would like to put on record my sincere gratitude to the people of DUN N.62 Katibas for their unwavering support for GPS Government and the leadership of Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak and all his cabinet members to realise the aspiration of Sarawak *Maju Makmur* and Sarawak First, also including but not limited to defending the rights of Sarawak as enshrined under MA63 and IGC Reports.

I would like also to congratulate our Sarawak Premier for tabling the highest ever RM13,601 million Sarawak Budget, another breakthrough, with the theme Development for All: Together, Building a Prosperous, Sustainable and United Sarawak, which is framed on 12 strategic thrust initiatives. I take cognizance of the second strategic thrust that is Stimulating Regional and Rural Development. The focus of rural development is to uplift the wellbeing of rural community and enhance the economic potential of the rural areas based on the local strength and peculiarities. It is unequivocally made and everyone is included.

Rural development and socioeconomic require a multifaceted approach to address the unique challenges faced by rural communities.

Since my first DUN sitting, I have submitted several development proposals for inclusion in our budget or for immediate implementation through various sources of funds. Among others are 7 km Jalan Ulu Sg. Bangkit and Ulu Katibas Bridge at Ng. Bangkit.

In overall, what I have been submitting are sufficient to achieve PCDS 2030 for my Constituency, among others to be achieved are; proposed roads connectivity to our remote communities with the length of 143 km more, strategic programmes to reduce poverty rate from 6% to 2%, achieve our earning from RM4,544 to RM15,000, digital power by at least 4G transmission and improve 100% literacy rate for Katibas.

Thank you, Minister for Utility and Telecommunication and the team, for reporting that we achieved 98% in your SARES, RES and Last Mile Program for electricity, more to come due to rural urban migration. Only then, Katibas can celebrate together with the rest of you Ahli-ahli Yang Berhormat.

I wish to extend our appreciation to the Second Minister for Natural Resource and Urban Development, Land and Survey Department for approving perimeter survey under Section 6 for Sg Tekalit, Sg. Katibas and Sg. Bangkit which covers about 263,000 acres. This survey was supposed

to commence in 2023 however, I believed some hiccups along the way. I hope they commission the ground survey the soonest possible in 2024. I also submitted our application for SPS and SPK.

This is to cater for increase in population residing in Song town areas. In addition, I request to expedite our *Anjung Usahawan* and Light Industrial Area to be completed as soon as possible. To date, we have six units *Pusat Inkubator* under SEDC. All these are to support our local entrepreneur to improve socioeconomy. Special thanks to the staffs from State Planning Authority for mentoring us in developing Song Masterplan which now in progress to comply with necessary the approval process. I hope the Honourable Minister will assist us to further develop Katibas.

Tuan Speaker, I am honoured to stand before you to shed light on a fundamental aspect of rural development - the critical role of road accessibility. In the intricate tapestry of fostering prosperity in our rural areas, the veins of transportation infrastructure weave a story of connection, empowerment and progress. Today, let us explore the profound impact that improved rural accessibility that can have on unlocking the vast potential of our rural communities and propelling a future of sustainable environment, economic prosperity and social inclusivity development. To us in essence, investing in road infrastructure is an investment in poverty. It creates a ripple effect, fostering economic activities, job reaction and overall community developments.

For the information of Minister for Infrastructure and Port Development (MIPD), I have already submitted in March 2022 for 188 km roads for Katibas. Again, on 30th September 2023, I also re-submitted a revised length of 142 km on phase-by-phase implementation procedure so that we do not overstretch our cashflow and to allow for every area; may have the provision for certain length. This will enable them to feel there is a hope the road is coming their way, macam AirAsia *"Everyone can fly"*. Let's now, everyone can feel that the development is coming our way.

I continue to request the Ministry to schedule this road for inclusion in our budget with immediate implementation, at least phase one for 43 km with an estimate construction cost of RM471 million. We need to connect rural population soonest possible to enable our socioeconomic activities to function, only then we can eradicate poverty.

Also, I would like MIPD to expedite the long outstanding Jalan Rumah Jabat to Nanga Engkuah, Katibas and a bridge crossing at Rumah Jamba, Sg Iran.

Thank you also to MIPD for the swift response during the collapse of Musah Bridge. I request that appropriate action to be taken to rectify the problem and solution for the new replacement bridge. Also note that this Musah bridge is critical for the completion of URDA road along Katibas River. As such I urge the Ministry to put priority to this bridge.

Bus Terminal and Longboat terminal contribute significantly to the local economy by fostering trade and transportation, creating job opportunities and stimulating surrounding community. It facilitates loading and unloading of riverine businesses. I request the Ministry of Transport to immediately commence construction works on this bus terminal and longboat terminal.

The success and failure of DUN Katibas to achieve economic prosperity enshrined in PCDS 2030 depends on the completion and availability of basic enablers such as infrastructures that provides access to our land developments, utilities, and marketing facilities to facilitate economic transformations for diverse stream of revenue generations. It is therefore, among others, I request the following to be given focus and budgets by Ministry for Food Industry, Commodity and Regional Development (M-FICORD):

Inland Freshwater Development

It is important to keep Katibas river and its tributaries free of any pollutions so that it will remain as Sarawak source of freshwater fish. Maybe, some of you want to eat Empurau next time. I wish to express our appreciation to the M-FICORD for earmarking Katibas as Empurau Belt. This augur well

with locals as they are the source of incomes especially from this high value fishes. In that, I request the Ministry to expedite the construction of hatchery facilities in Katibas. I thanked Yang Amat Berhormat Premier for RM5 million budget allocation for inland fisheries and aquaculture development programmes and projects. I request for the portion for the development of our Emprau Belt in Katibas. I also wish to express my gratitude to M-FICORD Minister, Deputy Minister and staffs for the opportunity for me to join the trip to witness the MOU signing ceremony with University Malaysia Terengganu. This is another effort to improve our know-how to develop both marine and inland fisheries industries in Sarawak.

Agrotourism

Is another emerging potential as a potent catalyst for bolstering rural socioeconomic. It generates supplementary income for our rural communities. By providing opportunities for farmers to showcase their agricultural practices and product directly to visitors, it spurs our as well. I request for portion of year 2024 Sarawak allocation of RM20 million to be implemented to cover crops development and projects for Katibas.

Paddy cultivation

Paddy cultivation holds immense importance in rural areas for several reasons in which it serves as a primary source of livelihood for a significant portion of Sarawak population. We have a pocket of 100ha of lowland or swampy areas ready for cultivation. I understand that our current Self-Sufficiency Level is only 34% and we aspire to achieve at least 60%, therefore, I suggest that every district to produce their own Self-Sufficiency Level which later contribute to overall Sarawak Self-Sufficiency Level and local food security.

As an effort to improve our self-sufficiency level (SSL) and management of our paddy cultivation, I hereby suggest that Sarawak to establish its own Sarawak Paddy and Rice Development Board. Its tasks is to among others is to manage the entire ecosystem around rice production, input managements, processing, R&D, distribution and of course create employment for local community. Also, I urge the Ministry, M-FICORD in to carry out Katibas soil and economic feasibility study. This is to enable the right commercial crops to support our socioeconomic programmes.

Agriculture Innovation involves introduction of farming techniques such as IOT especially who have access to electricity and internet. This is to improve and boost our farmers' productivity and incomes. As such, I request the Ministry to allocate certain sums for Smart Farming Area in Katibas. It is therefore, for the need of our farmers in town area especially the Chinese community and Malay community who do not have enough piece of land like our NCR. I also request the Ministry to continue to provide skill development programmes especially to relevant to our product such as hatchery, biotech, tissue culture, marketing Ps and intake to skill development centre.

I urge peladang *kawasan* to carry out more active function to provide market linkages to local farmers, members and to other broader marketplaces. In that, I also request the Minister in charge to have a greater and proper look at our peladang kawasan.

"Education for All" meaning ensuring accessible and quality education in English for all involves establishing comprehensive educational programmes, inclusive policies and adequate resources to empower individuals from diverse backgrounds especially rural children. STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) education is crucial to empower Sarawak digital innovation and technological advancement. Thank you, GPS Government, for having an autonomy to use dual language programme in English and the coming free education by 2026.

However, children from Katibas might not be able to be fully participate with the rest of other children and continue to lag behind. For the information of this august House, there are 17 primary schools without any science laboratory to facilitate learnings. As such, I call upon Education

Ministry's to immediately to intervention to construct the required laboratory. I was informed by Education Department that the construction of SK Musah is now cancelled by Education Ministry as I therefore, request the Education Department to merge SK Musah and SK Nyimoh together as SK Nyimoh Musah at Ng Nyimoh. In addition, I request the Education Ministry to install necessary facilities and aspire to make school as a cluster school, years to come. Let us recognise the transformative potential of socioeconomy, infrastructures, and education in our collective journey towards a more inclusive, prosperous and environmentally sustainable Sarawak. In view of that above, Katibas support the Supply (2024) Bill, 2023. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Katibas. Ahli Yang Berhormat bagi Baleh. Please, next one.

YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai: Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta membahaskan Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023. Saya juga berterima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier atas pembentangan Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023 yang disifatkan sebagai inklusif bagi pertumbuhan ekonomi Negeri Sarawak dan kesejahteraan rakyat secara keseluruhannya.

Tuan Speaker, saya sangat berbangga dengan pencapaian Kerajaan Sarawak kerana telah berjaya menjana pendapatan tertinggi yang pernah diperolehi oleh Kerajaan Sarawak dan merupakan rekod baharu berbanding dengan negeri-negeri lain di Malaysia. Dengan kutipan hasil Negeri Sarawak pada tahun ini berjumlah RM12.718 bilion meningkat sebanyak RM808 juta atau 7% berbanding kutipan hasil yang diperolehi pada tahun 2022 yang berjumlah RM11.910 bilion.

Bank Dunia juga telah mengesahkan dan mengiktiraf Sarawak sebagai negeri berpendapatan tinggi bersama dengan Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Wilayah Persekutuan Labuan dan juga Pulau Pinang. Saya berharap pencapaian ini dapat dinikmati oleh semua rakyat Sarawak sehingga ke akar umbi. Dengan ekonomi yang semakin kukuh, ini akan mewujudkan peluang pekerjaan yang baru, projek-projek pembangunan dapat dilaksanakan dengan lebih rancak dan pelabur-pelabur dari luar pula akan lebih yakin datang untuk melabur di sini. Di tambah pula keadaan politik kita yang stabil dan kukuh di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, serta tadbir urus yang telus dan berintegriti dengan pelaksanaan Ordinan Ombudsman Sarawak 2023 yang baharu saja diluluskan di Dewan yang mulia ini akan membantu kita untuk mencapai visi Sarawak Maju menjelang 2030.

Dalam belanjawan 2024 kali ini yang bertemakan *"Development for All: Together, Building A Prosperous, Sustainable and United Sarawak"*. Sekali lagi, saya berterima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak kerana telah mengutamakan peruntukan kepada projek pembangunan di kawasan pedalaman di dalam Belanjawan 2024 melalui beberapa projek seperti berikut:

(a) RM550 juta untuk pelaksanaan Projek Rakyat;
(b) RM420 juta untuk *Rural Transformation* Project (RTP);
(c) RM200 juta untuk *Regional Development Agency*; dan
(d) Rm260 juta untuk *Minor Rural Project* (MRP)

Projek-projek sebeginilah yang banyak membantu kita untuk menyelesaikan permasalahan rakyat-rakyat yang di tinggal di kawasan pedalaman.

Tuan Speaker, Kawasan saya di N.64 Baleh masih amat memerlukan perhatian terutamanya pembangunan dari segi infrastruktur, agar kawasan-kawasan yang terpinggir di kawasan hulu dapat dihubungkan dengan kemudahan jalan raya. Kita sedia maklum bahawa jalan perhubungan ke rumah-rumah panjang di Kawasan saya N.64 Baleh kebanyakannya masih lagi bergantung dengan jalan balak iaitu lebih kurang 90%, 5% jalan bertar iaitu di pinggiran Jalan Akses ke Baleh HEP dan 5% lagi masih menggunakan jalan sungai.

Oleh yang demikian, jalan-jalan balak ini amat memerlukan perhatian yang serius kerana kerja-kerja penyelenggaraannya di luar bidang kuasa pihak Jabatan Kerja Raya Bahagian Kapit. Saya berharap pihak Kerajaan perlu mencari jalan penyelesaian tentang perkara tersebut supaya jalan-jalan yang masih di dalam seliaan syarikat konsesi balak dapat diselenggara dan dibaik pulih agar selamat digunakan oleh orang awam.

Jalan perhubungan sepanjang 9 kilometer dari simpang jalan balak menuju ke Tunoh yang juga merupakan sebagai *"Growth Node Area"* dapat dihubungkan dengan jalan raya dan seterusnya menghapuskan *"missing link"* yang sering menjadi halangan kepada setiap kontraktor yang mendapat projek di sana selama ini.

Yang Amat Berhormat Perdana Menteri Malaysia Ke-10 telah mengumumkan bahawa Kerajaan Sarawak diberi kuasa untuk menentukan pelaksanaan projek pembangunan RM50 juta ke bawah. Kita perlu mengambil peluang ini untuk memohon dana daripada Kerajaan Persekutuan untuk membangunkan kemudahan infrastruktur di kawasan-kawasan yang belum dapat dihubungkan dengan jalan raya.

Terdapat juga masalah dan isu berhubung dengan jalan konsesi balak yang masih aktif, walaupun jalan-jalan yang berada di kawasan konsesi mereka diselenggara dengan baik. Namun syarikat konsesi balak tersebut kurang memberi kerjasama dan toleransi kepada syarikat-syarikat yang menggunakan jalan tersebut walaupun melaksanakan projek Kerajaan. Malah, mereka telah mengenakan caj-caj tertentu dengan kadar yang telah ditetapkan kepada mana-mana syarikat yang menggunakan jalan di bawah kawasan mereka sebagai caj untuk menyelenggara jalan tersebut.

Syarikat-syarikat Bumiputera yang melaksanakan projek-projek RTP amatlah terkesan dengan tindakan tersebut kerana kos logistik akan bertambah, malah lebih mahal daripada kos membeli bahan mentah itu sendiri. Caj tersebut telah meningkatkan kos untuk melaksanakan projek-projek RTP di Kawasan saya malah separuh daripada peruntukan tersebut adalah untuk menampung kos pengangkutan.

Sepatutnya sebelum polisi ini dibuat, kajian dan sesi libat urus perlu diadakan agar ianya tidak menyulitkan pihak terutamanya penduduk kampung atau rumah panjang yang masih menggunakan jalan balak.

Kadar RMF *(Road Maintenance Fee*) yang dikenakan adalah RM3 per kilometer sehala. Ini amat membebankan dan ia menyebabkan banyak projek Kerajaan terkesan dengan polisi ini. Tiada pemantauan oleh pihak tertentu menyebabkan pihak tertentu mungkin mengambil kesempatan untuk mengenakan bayaran seterusnya memberi imej yang kurang baik kepada Kerajaan. Keadaan ini juga boleh menimbulkan isu keselamatan dan isu lain contohnya pihak syarikat ladang juga mungkin mengambil tindakan serupa untuk mengenakan caj.

Tuan Speaker, peruntukan mengurus kepada agensi-agensi pelaksana bagi *Rural Transformation Projek* (RTP) perlu dipertimbangkan untuk mempercepat pelaksanaan projek berkenaan. Disebabkan kekangan belanja mengurus kepada agensi pelaksana yang telah dipilih, maka banyak projek yang telah dirancang tidak dapat dilaksanakan mengikut jadual. Mereka terpaksa memohon bantuan daripada kami sebagai Yang Berhormat bagi kawasan untuk menampung kos-kos lawatan tapak untuk menyediakan skop kerja yang diperlukan bagi melaksanakan projek RTP ini. Saya berharap agar pihak Kerajaan Sarawak mengambil perhatian tentang perkara ini serta mengkaji semula mekanisme yang sesuai untuk menyelesaikan perkara ini.

Tuan Speaker, pada 3 November 2015, pelancaran Bukit Mabong sebagai daerah baru oleh Ketua Menteri Sarawak Ke-5 pada ketika itu di Dewan Suarah Kapit. Tunoh telah dipilih sebagai pusat pentadbiran daerah baru ini berdasarkan lokasinya yang strategik kerana berdekatan dengan tiga empangan hidroelektrik yang utama iaitu Empangan Hidroelektrik Bakun, Empangan

Hidroelektrik Murum dan terkini Empangan Hidroelektrik Baleh merupakan pengeluar kuasa elektrik utama di Sarawak berdekatan dengan kawasan pentadbiran itu nanti.

Pada ketika itu, Ketua Menteri Sarawak Ke-5 juga menyokong dan bersetuju dengan perancangan pembangunan di sana untuk membangunkan kawasan luar bandar menjadi bandar baru yang terancang dan penuh harapan untuk mengangkat sosio-ekonomi rakyat tempatan dan secara tidak langsung meningkatkan pendapatan Negeri Sarawak.

Saya mewakili rakyat di Kawasan saya berterima kasih sekali lagi kepada Yang Amat Berhormat kerana telah memperuntukkan projek bagi 33 kilovolt *Medium Voltage Covered Conductor* (MVCC) dari Nanga Gaat ke Tunoh.

Saya sangat prihatin dengan projek-projek yang telah pun dirancang dan sudah mendapat kelulusan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak malah beberapa projek yang telah diumumkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak semasa lawatan ke Kapit dapat dilaksanakan mengikut jadual yang telah dirancang untuk kesejahteraan rakyat setempat.

Saya juga mempunyai harapan yang besar kepada Yang Amat Berhormat Premier serta pegawai-pegawai kanan beliau yang turut meneruskan agenda pembangunan bagi kawasan di Tunoh. Pembinaan bangunan baru pejabat pentadbiran Daerah Bukit Mabong sedang rancak dijalankan dan kini hampir 40% siap. Saya percaya bangunan tersebut akan siap sepenuhnya pada penghujung tahun depan.

Namun, terdapat juga desas-desus untuk membina kuaters Daerah Bukit Mabong di Nanga Mujong yang terletaknya agak jauh daripada Kawasan Tunoh dan ini membuatkan saya menyoal mengapa perlu membina kuarters tersebut yang begitu jauh daripada pejabat pentadbiran Daerah Bukit Mabong, tidakkah itu membebankan kakitangan turun naik ke pejabat ke kuarters begitu jauh lebih kurang dalam sekitar 50 km setiap hari?

Saya sendiri telah dijemput oleh Pejabat Residen Bahagian Kapit dan Pejabat Daerah Bukit Mabong untuk mengenal pasti lokasi kuarters Pejabat Daerah Bukit Mabong di Nanga Mujong.

Pada pendapat saya, biarlah kuarters tersebut di bina berdekatan dengan pejabatnya di Tunoh bagi memudahkan kakitangan Kerajaan pergi dan balik dari pejabat setiap hari. Cadangan bagi tapak pembinaan kuarters dan Pejabat Daerah Bukit Mabong di Tunoh adalah tanah milik Kerajaan Sarawak dan senang untuk diambil alih untuk cadangan bagi sesuatu projek.

Pertanian

Tuan Speaker, berkenaan dengan pertanian, saya tertarik dengan kenyataan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak, Yang Berhormat N.69 Kemena, di mana Kerajaan Sarawak kini mencari cara untuk meningkatkan pengeluaran padi bagi menambah tahap sara diri beras di Sarawak hanya pada kadar 36%. Ini bermakna kita perlu mengimport kira-kira 60% beras untuk menampung keperluan rakyat serta mengurangkan kadar *deficit* tersebut.

Saya mengesyorkan supaya Kerajaan Sarawak mengambil kira dan meneliti Tunoh sebagai pengeluar padi bagi kawasan tengah Sarawak, selaras dengan aspirasi Kerajaan Sarawak untuk menghasilkan padi bagi mengurangkan beban isu kekurangan beras bagi keperluan rakyat di Sarawak.

Tunoh telah bersedia untuk dijadikan sebagai kawasan pengeluar padi dan berpotensi untuk dijadikan sebagai kawasan pengeluar beras utama di Sarawak.

Utiliti Komunikasi

Tuan Speaker, kita sedia maklum pada masa sekarang bahawa sistem komunikasi yang baik merupakan utiliti awam yang sangat penting untuk memastikan sistem pentadbiran dan pengurusan lebih jitu dan teratur agar terus maju dan membangun.

Terima kasih kepada Kerajaan Persekutuan kerana telah memberi kerjasama yang padu kepada Kerajaan Sarawak untuk memperluaskan liputan internet dan telekomunikasi di Negara kita.

Suntikan dana berjumlah RM1.89 bilion oleh Kerajaan Persekutuan untuk mempercepatkan usaha membangunkan projek telekomunikasi supaya jaringan telekomunikasi meliputi jauh ke dalam kawasan pendalaman.

Namun begitu, timbul juga masalah yang akan merencatkan momentum progress pelaksanaan untuk mendirikan menara telekomunikasi seperti libat urus tapak menara serta salah faham di antara kontraktor dan pemilik tanah. Ini berlaku kerana kontraktor terlibat tidak berbincang dengan telus bersama dengan pemilik tanah.

Saya telah menerima laporan dari pemilik tanah bahawa menara tersebut telah siap dibina, namun sehingga kini pemilik tanah tersebut belum lagi menerima bayaran pampasan seperti yang dijanjikan oleh pihak pelaksana projek.

Terdapat juga dalam kalangan kontraktor dan agensi pelaksana tidak memaklumkan terlebih dahulu berkenaan projek tersebut kepada Pejabat Residen, Pejabat Daerah, Pejabat Tanah dan Survei termasuk wakil rakyat di kawasan.

Saya menasihatkan kepada mana-mana agensi atau kontraktor pelaksana, adalah penting untuk memberi maklum kepada jabatan dan agensi berkaitan terlebih dahulu supaya jika timbul sesuatu masalah di kemudian hari pegawai-pegawai daripada Pejabat berkaitan dapat membantu untuk menyelesaikan masalah yang melibatkan tapak projek berkenaan.

Isu tapak binaan perlu dibincangkan terlebih dahulu untuk mengenal pasti menara yang dibina di lokasi yang betul dan permasalahan pemilikan tapak binaan dapat dielakkan. Ini mungkin dapat mengurangkan masalah kelewatan siap projek seterusnya dapat membantu impian warga pedalaman bagi sama merasai apa yang rakan di bandar rasai seterusnya dapat merealisasikan agenda Kerajaan Negeri untuk melengkapkan semua pelosok negeri mendapat liputan internet dan sistem komunikasi yang lengkap.

Bencana Tanah Runtuh

Tuan Speaker, hujung tahun sering kita hadapi keadaan bencana tanah runtuh. Saya mohon Kerajaan Negeri mencari alternatif supaya mangsa bencana tanah runtuh diberi bantuan seperti mana bantuan yang disalurkan kepada mangsa banjir dan kebakaran agar ia dapat diselaraskan dalam kategori yang sama terutama yang melibatkan rumah 100% musnah. Tanah runtuh juga perlu dijustifikasikan sebagai bencana supaya mangsa yang terbabit mendapat bantuan untuk meringankan beban mereka.

Saya masih ingat kejadian tanah runtuh di Kampung Cina, Jalan Airport Kapit pada 25 Disember 2007 yang lalu, melibatkan beberapa buah rumah musnah. Pada 24 November 2017 yang lalu juga, tragedi yang sama memusnahkan 11 buah rumah dan dua lagi rosak teruk di Rumah Gawan, Nanga Sebunut, Baleh, Kapit. Dalam kedua-dua tragedi ini, mangsa-mangsa telah mendapat bantuan daripada Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Sarawak malah diberi bantuan untuk membina rumah baru.

Oleh yang demikian, saya berharap agar empat buah keluarga mangsa bencana tanah runtuh dari Rumah Umbar, Sungai Tiau, Mujong juga layak mendapat bantuan yang serupa kerana rumah mereka musnah 100%.

Saya dimaklumkan oleh pihak Residen dan Pejabat Daerah Bukit Mabong bahawa laporan tentang kejadian ini telah dihantar kepada pihak Jawatankuasa Pengurusan Bencana Negeri Sarawak tetapi belum mendapat maklum balas hingga ke hari ini.

Kejadian sebegini akan berlaku di kawasan yang lain juga, oleh itu kita perlu mencari pendekatan untuk membantu mereka kerana mereka ini adalah golongan B40 memerlukan bantuan ihsan Kerajaan untuk mendirikan semula rumah mereka.

Kekurangan Kemudahan Sukan bagi tujuan Belia bermain di Kapit

Keluhan daripada belia-belia di Kapit tentang kemudahan dan fasiliti sukan tidak mencukupi malah fasiliti-fasiliti yang sedia ada pun dalam keadaan yang amat menyedihkan.

Keadaan Dewan Suarah Kapit dan Dewan Serbaguna memerlukan peruntukan baik pulih yang sangat besar. Saya telah pun bertanya kepada Kementerian Belia dan Sukan tentang perkara ini, peruntukan untuk kerja-kerja baik pulih telah diluluskan akan tetapi tempoh untuk memulakan kerja-kerja baik pulih belum dapat dipastikan.

Saya mohon perkara ini perlu diambil tindakan segera untuk mengelakkan keadaan bangunan-bangunan tersebut bertambah lebih teruk lagi.

Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri perbahasan usul Rang Undang-undang Pembekalan (2024), 2023, saya ingin menyampaikan dua buah pantun berbunyi begini:

Dari Baleh ke Pasar Kapit,
Singgah sebentar membeli toman,
Ekonomi Sarawak sudah bangkit,
Jangan dilupa kami di pedalaman.

Anak desa bermain lumpur di sawah,
Anak kota bermain di taman,
Jika ada silap dan salah,
Mohon maaf semua kepada teman.

Dengan ini, saya menyokong Rang Undang-undang Pembekalan (2024), 2023 yang dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dan berharap agar perbelanjaan tersebut dapat mensejahterakan rakyat Sarawak.

Sebelum mengundur diri, izinkan saya untuk mengucapkan Selamat Hari Krismas kepada penganut agama Kristian dan Selamat Tahun Baru kepada semua rakyat Sarawak. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Baleh. Next, may I call Ahli Yang Berhormat bagi Satok.

YB Dato Ibrahim bin Baki: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Salam sejahtera, Salam Sarawakku Sayang. Terima kasih, Tuan Speaker atas kesempatan untuk saya terlibat sama dalam sesi perbahasan Rang Undang-undang Pembekalan (2024), 2023 di Dewan yang mulia ini.

Sebelum itu, saya ingin mengucapkan syabas dan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier, Ahli Yang Berhormat bagi Gedong, atas pengiktirafan sebagai *Distinguished Honorary*

Fellow daripada ASEAN Federation of Engineering Association. This is another international recognition for our Yang Amat Berhormat Premier which we as Sarawakians are proud of.

Saya juga ingin menzahirkan ucapan tahniah atas pembentangan Belanjawan 2024 oleh Yang Amat Berhormat Premier. Belanjawan yang terbesar dalam sejarah yang amat menyeluruh ini merangkumi semua aspek dan bertujuan untuk merangsang ekonomi Sarawak dalam misi untuk mencapai sasaran menjadi sebuah negeri maju menjelang tahun 2030.

Sebagai sebuah wilayah yang membangun, pendekatan *development centric* dan *rural-biased* amat bertepatan dengan keperluan pembangunan Sarawak serta menepati kehendak dan aspirasi rakyat Sarawak.

Ini manifestasi kesungguhan Kerajaan Gabungan Parti Sarawak (GPS) untuk mentransformasikan seluruh pelosok Negeri ini dan dijangka kesan *spillover* dari pelaksanaan projek pembangunan akan membantu merangsang sosio ekonomi rakyat dan membolehkan mereka meningkatkan taraf hidup dengan tambahan pendapatan dari aktiviti ekonomi.

Dalam masa yang sama, ia juga untuk membantu melahirkan golongan profesional dalam industri serta memberi peluang pekerjaan kepada rakyat Sarawak.

Ini merupakan cerminan bahawa Kerajaan GPS berusaha sedaya upaya supaya rakyat terus mendapat manfaat dan pulangan ekonomi serta pendapatan Sarawak yang meningkat.

I also note, Tuan Speaker, that Sarawak's projected revenue collection for 2023 is RM12.718 billion which is an increase of RM808 million compared to the RM11.910 billion last year. This is record breaking and the highest revenue collection in history. Setinggi-tinggi tahniah dan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier *and his able team.*

Our projected revenue collection for 2024 is RM12.749 billion, expected. I am optimistic that Yang Amat Berhormat Premier, as our captain, that Sarawak revenue will surpass RM13 billion, Insya-ALLAH.

Increasing Opportunities

Tuan Speaker, the rise in living costs of late is concerning whereby it has affected every layer of the society. This is not a matter of buying less or not eating outside and cooking at home. The consumption remains the same and the savings that can be made is insufficient to offset the rise in cost of living.

Any hike in the cost of items for businesses will be passed to the consumers and families who might be surviving from paycheck to paycheck last time may not fare well this time.

Against this backdrop, while the Federal Government is tightening their purse strings with the implementation of more taxes by Putrajaya, it is heartening that the Sarawak Government is looking at ways and means to cushion the blow to the people particularly the low and middle-income group.

This is in terms of providing opportunities as well as the necessary assistance for them to supplement their incomes through venturing into home-based businesses and part time ventures in the gig economy. As the saying goes *"give a man a fish, you feed him for a day. Teach him how to fish and you feed him for a lifetime".*

At the same time, efforts such as upskilling and reskilling for the people must be continued particularly at the community level at each constituency.

Investment-based Income

The reengineering of revenue can provide more investment-based income. The low ratio of operating expenditure to projected income gives us the flexibility to plan our development expenditure. Surpluses that arise can be utilised to expand our investment portfolio further.

Currently, the income from investment dividend makes up about 22.5% of our revenue. As the Government continues to diversify and expand its revenue bases, it is hoped that the Sarawak Sovereign Wealth Fund will further expand our investment income from foreign sources in the future.

The three new Ordinances which were passed in this DUN session will definitely escalate our revenue base.

In a nutshell, the Environment (Reduction of Greenhouse Gases Emission) Bill, 2023 giving birth to clear rules and regulations pertaining to carbon capture, carbon credit and carbon trading, will attract and give confidence to investors and financial institutions. This undoubtedly will create economic spinoffs and provide us with new sources of income amongst others through levies and underlining our status as one of the Global Clean Energy leaders.

Two, the Distribution of Gas (Amendment) Bill, 2023 which provides for the appointment of our own Gas Aggregator will expand and facilitate the distribution of gas to consumers and industries who require gas for their businesses. This also will undoubtedly attract more downstream activities for industrialists internationally with new technologies thereby bringing further economic spinoffs and increasing our GDP. Further, I am optimistic that our dynamic and resourceful Yang Amat Berhormat Premier will find *ilham* to increase our income along the way in this sector.

Thirdly, the third Ordinance that is the Electricity (Amendment) Bill, 2023 which will provide the development of clean renewable energy such as solar power and clean cascading hydropower, perhaps will include pump storage as what the Indian did in India will increase our momentum in the production of clean renewable energy, the excess of which are exported, for example, to Kalimantan, Indonesia and Singapore; highly probable that this will be expanded to Semenanjung Malaysia, Sabah and Brunei.

Well, Honourable Member for Padungan is not around but we will leave it to the Minster to, you know, answer his questions on this issue which he dissented you know, anyway.

Tuan Speaker, Yang Amat Berhormat Premier, the Honourable Member for Gedong has re-calibrated and pivoted our approach to find new sustainable revenue bases which are aligned with the United Nations's Sustainable Development Goals.

This new economic approach has great potentials and will position our beloved Sarawak to be successful for all Sarawakians – Sarawak First!

Even the Prime Minister acknowledged and was so impressed with our new economic model that he has requested our Yang Amat Berhormat Premier to brief the Federal Cabinet here in Kuching, Sarawak where it is the first time that a Federal Cabinet Meeting was held outside of Putrajaya.

Yang Amat Berhormat Premier again as requested by Yang Amat Berhormat Prime Minister also has briefed all the *Menteri Besar* and Chief Ministers on our economic model including the Penang Chief Minister, well for the information of the Honourable Member for Pending, again she is not here again.

The leadership of Pakatan Harapan including the number one leader DAP, my friend, the DAP Secretary General, Saudara Anthony Loke was impressed and has praised our Yang Amat Berhormat Premier and supported our efforts.

It seems that the Sarawak DAP took a different path, indirectly defying their whip in Kuala Lumpur and they are not singing the same song, it seems.

Maybe they are coming from a different camp. I don't know, Honourable Member for Pending is not here to answer me. Maybe they are coming from a different camp. Maybe it is the Lim Guan Eng camp *lah* or the Chow Kon Yeow camp *lah*, or perhaps another camp. Or perhaps Sarawak camp against Semenanjung camp or whatever camp *lah*, camping maybe.

While in PBB or GPS, there is no camp. There is only one camp – that is the camp of the Yang Amat Berhormat Premier, Honourable Member for Gedong.

If, and if, in DAP there are camps, in PBB and GPS, there is absolutely none, none at all, you know.

Fiscal Policy

Tuan Speaker, our fiscal policy is an expansionary policy to boost economic activities and growth momentum of the State.

Even though Sarawak have limited taxation capability, in managing its fiscal policy, Sarawak has managed to implement the State Sales Tax (SST) on the oil and gas sector, oil palm, aluminium, lottery, timber products and coal, among others.

These SST do not directly burden the *rakyat* as the products are mainly industrial products that are exported.

Pembangunan Modal Insan

Tuan Speaker, salah sebuah inisiatif yang dalam perancangan saya di kawasan Dewan Undangan Negeri N.8 Satok adalah untuk kita menyediakan sebuah Digital Innovation Hub untuk golongan belia.

Ini supaya kita dapat menyokong pembangunan belia khususnya untuk mereka memulakan perniagaan atau *"start-up*"; Malaysia akan bergantung kepada ekonomi belia serta perusahaan kecil dan sederhana (SMEs).

Dengan adanya kemudahan seperti ini, belia dapat dibantu dengan adanya tapak atau pejabat berkonsepkan "*office sharing*" yang membolehkan mereka menubuhkan syarikat sendiri dan terlibat sama dalam industri ekonomi baharu.

Pada masa yang sama, saya mencadangkan agar Kerajaan Sarawak dapat mempelbagaikan inisiatif untuk memberi dana sokongan kepada *"start-ups"* untuk mereka mendukung hasrat kerajaan dalam memastikan operasi mereka berasaskan konsep pelestarian alam sekitar.

memberi penekanan kepada aspek teknologi digital di mana ilmu pengetahuan dalam bidang ini amat luas.

Saya mencadangkan supaya akses kepada teknologi baharu serta pembaharuan dalam bidang ini dapat dikongsikan kepada "*start-ups*" melalaui agensi-agensi seperti SDEC supaya mereka lebih peka kepada peluang dan permintaan baharu dalam bidang teknologi.

Saya berharap dengan pendekatan ini, kita dapat melahirkan lebih banyak lagi *"technology-based enterprises*" di Sarawak serta individu yang berkebolehan. Manalah tahu kita boleh melahirkan Sarawak Bill Gates, Elon Musk, Jack Ma dan sebagainya.

Kawasan Satok

Tuan Speaker, Kawasan Satok seperti kawasan yang lain termasuk Tupong, Samariang dan sekitarnya tidak terkecuali dengan masalah kesesakan jalan raya.

Saya melihat di kawasan Batu 3 hingga Batu 10 di Kuching, terdapat lima buah *flyover* yang telah dibina. Tetapi di Petrajaya, hanya terdapat satu *underpass* di Bulatan Kipali dan satu *flyover* di Jalan Kulas, Satok.

Saya memohon agar pihak berwajib melihat kepada penyelesaian untuk masalah kesesakan lalu lintas ini sebelum masalah ini berlarutan.

Saya juga mencadangkan supaya project *"beautification"* dari kawasan Brooke Dockyard di tebingan Kuching dapat diperluas ke kawasan-kawasan lain di Satok.

Ini dapat dilakukan dengan menyambung tebingan (*waterfront)* hingga ke Jambatan Gantung Satok dan Kampung Kudei yang berpotensi untuk meningkatkan sektor pelancongan supaya orang luar boleh melawat kawasan perkampungan di sini.

Hal ini penting bukan sahaja untuk kita memelihara seni warisan yang ada di kawasan perkampungan ini malah boleh memberikan cetusan kepada aktiviti ekonomi dan perniagaan seperti restoran dan produk pelancongan di Satok.

Pada masa yang sama, Kampung Segedup juga mempunyai potensi pembangunan pelancongan dengan adanya sambungan laluan pintas yang telah siap dibina dan diguna pakai.

Kesimpulan

Tuan Speaker, saya tidak ingin menyentuh isu-isu yang telah dibangkitkan oleh Ahli-ahli Yang Berhormat dari GPS. Sebelum saya mengakhiri ucapan saya, saya ingin mengingatkan Ahli Yang Berhormat Pending walaupun dia tidak ada di sini, mungkin dia akan dimaklumkan oleh *press or* dalam Hansard nanti kerana ini kali kedua dalam ucapan perbahasan, yakni in *her debate speech yesterday, she has addressed me directly.* Sepatutnya beliau ada *decorum* dan etika yang terkandung dalam *Standing Order* dalam DUN *to address the Speaker instead of addressing me directly or other members directly*. For me, *kita tidak mahu melihat* this august House, you know, will become like a coffee shop or *pasar malam*. Honourable for Pending should be aware as an experienced member, she should know about the conduct according to the Standing Order. I don't know why she keeps on calling me, naming me or maybe she likes me very much and I don't mind actually if it is in a sweet ladylike manner, you know. She's not here to debate or respond to it. Maybe I will give one copy to her later. Further, she should not also call another colleague *"incompetent"* as she did to the Honourable Member for Batu Kawah. Because, it would appear that she is imputing underlying and improper motives. *Standing Order 32(4)* states clearly that it shall be out of order to use offensive, offensive and insulting, insulting. Maybe, Honourable Member for Batu Kawah may feel insulted and grudge above on Members of the Dewan. The election and the campaign period is over, there is no need *lah* to call people by names. *Kita seharusnya bersangka baiklah. Tidak bersangka buruk*, you know.

Tuan Speaker, therefore, I humbly request and seek your kind indulgence that her statement yesterday on the matter above be expunged from the Hansard. It's your call, Tuan Speaker.

Sekali lagi saya ingin mengucapkan jutaan terima kasih atas peluang dan ruang untuk saya terlibat dalam perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023 di Dewan yang mulia ini. Saya juga ingin mengambil kesempatan untuk mengucapkan Selamat Hari Krismas kepada yang menyambutnya serta Selamat Tahun Baru yang mendatang. Sekian, terima kasih. Dengan itu saya mohon menyokong.

Timbalan Speaker: Right, Ahli Yang Berhormat bagi Satok. In response to your request to says that the call of the chair, I think I am in the agreement to have it expunged wherever there is a language that tread between imputing another Honourable Member with some ulterior motive or some negative aspersion. I think I will refer to Erskine May Paragraph 21.21 for which we under Standing Order have the liberty to have, what we call that, reliance on as guidance. I hope maybe Honourable Member for Pending… Yesterday was a bit impromptu. She was a bit fast actually. We are all taken aback by her remarks but nevertheless I consider it was treading on the line actually, and bear with me for a while, and then it was between what we call permissible criticism and the other one. So, I think with your kind of request I am bound to agree with Erskine May's guidance with good temper and moderation are the characteristics of Parliamentary language. Parliamentary language never more desirable than when a Honourable Member is canvassing the opinions and conduct of their opponents in a debate, while in such cases also in respect of other abusive and insulting language or of a nature likely to create disorder. I think because it was treading then the respond was not forthcoming from the other side of the political divide, there's nobody jumping up to call for point of order.

Anyway, relaying on Paragraph 21.1 of Erskine May, I have this ruling to make. Please expunge that part where it imputes incompetency on the part of the Ahli Yang Berhormat bagi Batu Kawah. Much obliged for that one. And while I am yet to call another Member to make his speech…*(Interruption)*…

YB Dato Ibrahim bin Baki: Much obliged, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Thank you. Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Satok. Before I call the next Speaker, I would like also to point out that since there are not many Ministers or Yang Berhormat Minister or Deputy Ministers in the Dewan.

I hope the system *ya*, ministerial officers would update the ministry and particular Ministers to take heed of whatever *rintihan* and *aduan*, the grouses made by the representatives *ya,* who made the speeches because it is very important. Because I, too come from I mean *kawasan* N.16 Muara Tuang, so I share the sentiment and I hope the hansard and all the records are properly recorded and matters which the Yang Berhormat had spoken about be taken seriously, seriously by all the department without fail so that the Ombudsman Law they will have just pass would not be necessary. In another words, we go for zero ombudsman whether there is law or not. That's my small observation before I call the next speaker. Ahli Yang Berhormat bagi Meluan, please.

YB Encik Rolland Duat anak Jubin: Salam sejahtera dan Salam Sarawak Maju Makmur. Terima kasih Yang Berhormat Tuan Speaker di atas peluang untuk saya membahas Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023.

Tuan Speaker, pada tahun ini, Sarawak menjangkakan pendapatan berjumlah RM12.7 billion bersamaan peningkatan sebanyak 7% berbanding pendapatan 2022. Lonjakan pendapatan secara konsisten setiap tahun ini merupakan satu gambaran jelas kejayaan inisiatif *"Revenue-reingineering"* Kerajaan GPS pimpinan YAB Premier. Ini membolehkan Kerajaan GPS membentangkan Belanjawan 2024 yang terbesar dalam sejarah RM12.36 bilion. Di mana Belanjawan Pembangunan adalah RM7.8 bilion iaitu 63% daripada keseluruhan belanjawan. Dengan tema *Development for All*: *Together, Building A Prosperous, Sustainable and United Sarawak*, belanjawan kali ini kekal *development-biased* yang akan memanfaatkan kawasan luar bandar untuk merapatkan jurang infrastruktur dan ekonomi dengan kawasan bandar.

Tuan Speaker, saya memilih untuk membahaskan *Strategic Thrusts* yang penting dan kritikal untuk membangunkan Kawasan N.48 Meluan.

STRATEGIC THRUST TWO:
STIMULATING REGIONAL AND RURAL DEVELOPMENT

Projek Jalan dan Jambatan

Peruntukan Pembangunan 2024 adalah lebih besar berjumlah RM7.8 billion di mana RM662 juta untuk pembinaan jalan dan jambatan. Justeru itu, saya ingin memastikan agar N.48 Meluan mendapat perhatian dan diberikan peruntukan yang sewajarnya untuk menghubungkan *last frontier* di Kawasan saya.

Saya cadangkan agar diberi pertimbangan untuk membina jalan baru R3 yang menghubungkan Rumah Kanin Nanga Letung Ulu Puak Entababai ke Ulu Layar. Ini sangat penting kerana Entabai merupakan antara *last frontier* di Meluan yang mempunyai penduduk yang ramai dan mempunyai potensi ekonomi pertanian dan eko pelancongan.

Selain itu, adalah dicadangkan beberapa bekas jalan balak untuk dinaik taraf *tar-sealed* iaitu:

(a) Naik taraf jalan balak Nanga Meluan/ Rumah Pemancha Robert ke SK Nanga Maong dan ke Klinik Nanga Maong sepanjang 22 kilometer;

(b) Naik taraf jalan balak Ulu Mujok/ Rumah Grasi Nanga Mujuk dari Rantau Bandau;

(c) Dan juga, saya mohon naik taraf jalan berbatu dari Nanga Entabai ke Rumah Brayan/ Rantau Rusa Ulu Kanowit dan bersama dengan *spur road* atau jalan perhubungan ke semua rumah Panjang di sepanjang jalan ini iaitu Rumah Minggan, Rumah Udam, Rumah Banat, Rumah Laman, Rumah John Kennedy, Rumah Amba dan Rumah Minggu.

Saya juga ingin mengambil peluang ini untuk bertanyakan, apakah status terkini pembinaan Jalan Nanga Maong ke Nanga Ju/ Rh Nyaleh yang belum bermula? dan rakyat di kawasan ini sudah tidak sabar menanti kerana telah diumumkan banyak kali.

Bekalan Air

Untuk makluman Dewan yang mulia ini, Loji Rawatan Air Julau telah dibina pada tahun 1972 dan tidak pernah dinaik taraf. Sepanjang 51 tahun ini, penduduk di kawasan Pasar Julau telah bertambah. Rumah panjang pun bertambah. Penduduk pun semakin meningkat. Sekolah pun bertambah. Sekolah menengah pun sudah bertambah menjadi dua. Kapasiti dan fasiliti Loji Rawatan Air Julau tidak dapat lagi menampung keperluan di kawasan ini dan sudah uzur. Ini mengakibatkan masalah gangguan bekalan air dan kualiti air kerap berlaku. Saya memohon agar tindakan segera diambil oleh JBALB untuk membina Loji Rawatan Air baru dengan kapasiti yang lebih besar dan mengambil kira keperluan 50 tahun akan datang.

Selain itu, isu bekalan air di jalan atau di sepanjang jalan KJD juga belum dapat dipastikan bila akan dapat diselesaikan. Mohon dipercepatkan pembinaan saluran paip dan segala infrastruktur yang menghubungkan *high-level tank* yang sudah pun siap. Sementara itu, pihak JBALB digesa untuk lebih proaktif mencari alternatif penyelesaian sementara dan menyediakan talian khas untuk penduduk di kawasan ini terutama semasa musim perayaan.

Saya juga ingin mengambil peluang ini untuk bertanya status pembinaan *High Level Tank* Bukit Agok yang seringkali saya bawa ke Dewan yang mulia ini untuk membekalkan air dirawat ke 58 buah rumah panjang yang diumumkan.

Bekalan Elektrik

Bekalan elektrik pula, di samping pembinaan grid dan sambungan baru, saya memohon agar lebih banyak peruntukan diberikan ke N.48 Meluan untuk tujuan *re-wiring* di rumah panjang yang

sudah melebihi 20 tahun. Kejadian kebakaran yang melibatkan rumah panjang banyak yang diakibatkan oleh litar pintas yang mungkin disebabkan *overload* seperti bulan yang lepas, Rumah Panjang Micheal Marau terbakar disebabkan *overload*. Oleh itu, kita harus mengambil perhatian yang lebih padu pada masalah ini. Peruntukan ini amat penting untuk mencegah kebakaran.

Native Land and Rural Development

Tuan Speaker, Kawasan 48 Meluan mempunyai tanah NCR yang belum dibangunkan, yang luas. Namun yang demikian, saya memohon agar M-FICORD melaksanakan kajian dan menyediakan satu laporan sesuai dan kebolehlaksanaan pembangunan pertanian atau ladang komersial yang boleh dibangunkan di kawasan ini, Selain itu, dialog dan taklimat prosedur permohonan pembangunan tanah NCR oleh M-FICORD juga perlu diperbanyakkan untuk mengelakkan pemilik tanah menyertai pembangunan JVC yang tidak mendapat kelulusan Kerajaan yang mana akan menimbulkan pelbagai masalah.

N.48 Meluan amat mengalu-alukan SALCRA, SLDB dan juga SARIP terutamanya untuk meneroka peluang membawa pembangunan ke kawasan ini. Kita sedar bahawa kekangan yang disebabkan oleh peraturan yang dikenakan oleh (EU) iaitu *European Union Deforestation Regulation*. Saya ingin menyatakan di Dewan yang mulia ini, tindakan ini adalah berat sebelah dan tidak adil kepada penduduk luar bandar. Ini menidakkan hak mereka untuk keluar dari kemiskinan melalui pembangunan tanah terutama penanaman kelapa sawit. Kita ingin tahu apakah tindakan M-FICORD dan juga Kerajaan Negeri dan Persekutuan untuk membolehkan tanah-tanah milik pekebun kecil terutama NCR masih boleh dibangunkan? Walau bagaimanapun, kita berharap skim-skim oleh MPOB masih boleh diteruskan untuk membantu pekebun-pekebun kecil di kawasan N.48 Meluan.

Saya juga ingin mengambil peluang untuk bertanyakan status penyukatan perimeter dan pemberian *Lot Title* Seksyen 18 di Kawasan Meluan. Mohon agar diberikan data terperinci dan juga di manakah sedang disukat dan akan disukat pada tahun 2024?

STRATEGIC THRUST FOUR:
TRANSFORMING SARAWAK INTO COMPETITIVE AND RESILIENT ECONOMY

Industrialising Agrofood Sector

Tuan Speaker, kawasan Meluan terkenal dengan pengeluaran lada berkualiti. Saya mencadangkan agar pengeluaran lada di Kawasan Julau diberikan perhatian oleh Kerajaan Negeri melalui agensi Kerajaan Negeri seperti *Sarawak Land Development Board* untuk membawa satu perancangan komersial yang memberi nilai tambah yang akan memanfaatkan pekebun-pekebun kecil di sini. Saya cadangkan agar CPPC dibina di bekas tapak Latihan Pertanian di Julau oleh SLDB yang fokus kepada produk lada. Bukan itu sahaja, saya mencadangkan Kerajaan Negeri memperkenalkan skim insentif pengeluaran lada dan juga mikro kredit melalui SLDB.

Tuan Speaker, saya sudah mohon banyak kali untuk membina CPPC di N.48 Meluan dan saya akan ulang setiap persidangan sampai saya dapat.

Konsep *Precision Farming Park* yang diperkenalkan oleh M-FICORD amat bersesuaian dengan aspirasi kita untuk meremajakan sektor pertanian dan pengeluaran makanan. Justeru itu, N.48 Meluan tidak mahu ketinggalan untuk memohon agar inisiatif ini dibawa ke sini untuk menarik minat belia untuk menceburi diri dalam bidang pertanian berteknologi tinggi.

Tuan Speaker, di dalam kita membicarakan soal pemodenan dan pengkomersilan pertanian, perkara asas yang amat penting adalah jalan kebun dan ladang. Di Kawasan saya, masih ramai pekebun lada yang berjalan kaki ke kebun mereka. Begitu juga, ladang-ladang kecil sawit yang masih tidak mempunyai jalan perhubungan yang baik. Justeru itu, saya mencadangkan agar kutipan SST daripada hasil minyak kelapa sawit dan isirong sawit berjumlah RM630 juta dikembalikan

kepada pekebun-pekebun kecil melalui projek jalan kebun dan ladang. Projek jalan kebun dan ladang sedia ada yang dilaksanakan oleh DOA, SLDB dan DID tidak mencukupi dan sangat sedikit. Seperti di dalam persidangan yang lepas, saya ulangi lagi permohonan saya untuk peruntukan khas RM5 juta kepada N.48 Meluan untuk tujuan ini.

Sports Facilities Development

Tuan Speaker, RM75 juta telah diperuntukkan pada tahun 2024 untuk pembangunan dan penambahbaikan fasiliti-fasiliti sukan. Daripada peruntukan ini, saya mencadangkan agar Stadium Sukan Julau dinaik taraf atau ditambah baik memandangkan semakin ramai pengguna yang memanfaatkan fasiliti ini. Bukan itu sahaja, SMK Julau dan SMK Julau No. 2 merupakan *Sports Powerhouse* di Bahagian Sarikei. Kedua-dua sekolah ini mendominasi hampir kesemua acara sukan di Bahagian Sarikei. Oleh yang demikian, amatlah wajar diberikan lebih peruntukan untuk membangunkan fasiliti sukan di Kawasan saya.

Rumah Mampu Milik

Untuk makluman Dewan yang mulia ini, Kawasan N.48 Meluan amat memerlukan pembangunan rumah mampu milik. Ramai rakyat di Kawasan saya membeli rumah di Sibujaya dan juga Sarikei oleh kerana tiada pembangunan perumahan. Kebanyakan mereka ini masih lagi menetap di Julau dan ada yang berulang alik dari Sibu Jaya dan Sarikei terutama guru-guru dan penjawat awam yang lain. Justeru itu, wajarlah jika HDC boleh mewujudkan skim perumahan mampu milik di sini dengan segera.

Tuan Speaker, pasar Julau yang ada sekarang ini sudah tidak mampu lagi menampung jumlah penduduk yang kian bertambah dan juga tidak bersesuaian untuk menampung permintaan perniagaan untuk mewujudkan kedai-kedai dan perkhidmatan yang lebih moden. Maka hujung minggu, pasar Julau amat sesak sehingga tiada ruang untuk meletakkan kenderaan. Oleh iłu, saya mencadangkan agar dibangunkan *Julau New Township* yang lebih moden dan mampu menempatkan kedai-kedai dan perkhidmatan moden untuk menampung pertambahan penduduk dan pendapatan mereka. Tapak yang sesuai adalah di seberang Pasar Julau, di mana kawasan ini amat strategik untuk membuka jalan yang akan menghubungkan Julau ke Machan dan terus ke Song dan Kapit. Ini akan menjadi *gamechanger* yang akan menjadikan Pasar Julau membangun lebih pesat dari segi ekonomi.

Dalam masa yang sama, saya ingin mengutarakan masalah Pejabat Daerah Julau yang baru beberapa tahun siap dibina. Pejabat Daerah yang baru ini tiap-tiap tahun ditenggelami banjir dan merugikan Kerajaan. Kalau boleh, saya minta Jabatan yang bertanggungjawab menjelaskan perkara ini, sebab berlaku sedemikian. Oleh itu, saya perlu memohon membina Pejabat Daerah baharu untuk menggantikan yang sedia ada ini supaya tidak ditenggelami banjir lagi. Ini amat menyusahkan rakyat dan juga kakitangan di pejabat itu semasa pejabat ini ditenggelami banjir yang memakan masa beberapa hari sehingga dua minggu ditenggelami oleh banjir. Sebagai penyelesaian, saya mencadangkan agar satu bangunan kompleks pentadbiran baru dibina di tapak Pejabat Daerah lama. Jika tidak, Pejabat Daerah Julau akan ditenggelami air setiap tahun dan menyusahkan pegawai-pegawai.

Tuan Speaker, di Julau sekarang, kita mempunyai dua sekolah menengah iaitu SMK Julau dan SMK Julau No. 2. Namun demikian, kedua-dua sekolah ini tidak menawarkan tingkatan enam dan pelajar dari *feeder schools* di Kawasan saya setiap tahun lebih dari 260 orang pelajar akan melanjutkan pelajaran ke tingkatan enam di SMK Meradong. Oleh yang demikian, maka layaklah dalam perkiraan saya untuk SMK Julau No. 1 atau SMK Julau No. 2 ini dinaik taraf kepada sekolah menengah tingkatan enam atau kita membina kolej tingkatan enam dengan mod satu. Dalam masa yang sama, kalau boleh nama SMK Julau No. 2 ditukar kepada nama yang masih melambangkan Daerah Julau atau tokoh di Daerah Julau mahupun DUN N.48 Meluan.

Satu lagi isu yang saya ulang di setiap persidangan adalah Klinik Kesihatan Daerah Julau yang sudah uzur. *Land title* untuk tapak Klinik Daerah Julau sekarang ini yang pada asalnya adalah *title* kepada *Kanowit District Council* sudah tamat 60 tahun dan kembali kepada *State Land*. Sekali lagi saya mohon kepada Kementerian untuk memberikan sokongan dan keutamaan agar klinik baru yang lebih moden dibina untuk menggantikan klinik sedia ada yang sudah uzur. Tapak untuk klinik baharu sudah ada dan tersedia untuk dimajukan, jangan kita tunggu sampai status menjadi daif.

Tuan Speaker, Belanjawan 2024 merupakan yang terbesar pernah dibentangkan di Dewan yang mulia ini. Pimpinan Kerajaan sudah memainkan peranan untuk meningkatkan sumber pendapatan. Selepas ini, kita bergantung kepada pegawai-pegawai *State Civil Service* untuk memastikan pelaksanaan adalah selari dengan belanjawan yang telah diumumkan. Kita ingin melihat 100% projek yang diumumkan mampu dilaksanakan mengikut jadual.

Saranan saya agar pegawai-pegawai *think outside the box* ataupun *think without the box* untuk mencari jalan menyelesaikan segala kekangan birokrasi. Saya menyokong agar lebih peruntukan untuk pegawai-pegawai kita dihantar lebih ramai lagi ke luar negara untuk menimba ilmu ataupun diberikan insentif dan bonus yang lebih tahun ini sebagai dorongan mereka. Kita tidak boleh mengharapkan hasil yang berbeza dengan cara yang lama. Mungkin sudah tiba masanya dikaji semula skim perkhidmatan sedia ada dan diganti supaya kita oleh meningkatkan kualiti. Kita akan sokong di Dewan ini demi memberi perkhidmatan yang lebih efisien kepada rakyat.

Sekali lagi, Tuan Speaker, saya ingin mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan kerana memberi ruang dan peluang kepada saya untuk membahaskan Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023.

Sebelum saya mengundur diri, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan Selamat Hari Krismas yang akan datang dan Selamat Tahun Baru dan jumpa lagi di tahun 2024.

Dengan ini, saya mohon mencadang, Tuan Speaker. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Meluan. Before I call the next speaker, I would like to make a bit of clarification, to erase any degree of doubt that may arise with regard to my ruling earlier on the expungement on the negative part of Ahli Yang Berhormat for Pending speech yesterday as requested by Ahli Yang Berhormat for Satok. I have made the decision based on the residuary powers of the Speaker under Standing Order 89 whereby "*All matters not specifically provided in these Standing Orders and all questions relating to the detailed working of these Standing Orders shall be regulated in such manner, not inconsistent with these Standing Orders, as the Speaker may from time to time direct; and in giving any such direction the Speaker shall have regard to the usages of Commonwealth Parliamentary practice so far as such usages can be applied to the proceedings of the Dewan".* Standing Order 89 is read together with Standing Order 86. In brief, Standing Order 86 says, "*the decision of the Speaker upon any point of interpretation of any of these Standing Orders, or upon any matter of practice, shall, subject to a substantive motion for that purpose, be final, and the Speaker may from time to time, issue rulings thereon".* So based on these two Standing Orders.

Next, I would like to call Ahli Yang Berhormat bagi Serembu.

YB Encik Miro anak Simuh: Salam hormat, Salam Sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur dan Salam Sarawakku Sayang. Terima kasih, Tuan Speaker, atas peluang yang diberikan kepada saya untuk bersama membahaskan Rang Undang-Undang Perbekalan (2024), 2023 di Dewan yang mulia ini. Syabas dan tahniah diucapkan kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak merangkap Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Sarawak dan ADUN bagi Gedong, yang telah membentangkan satu lagi bajet bersejarah bagi Sarawak dalam memenuhi aspirasi Sarawak, melalui pelaksanaan *Post COVID Development Strategy 2030* (PCDS 2030) yang akan menjadikan Sarawak Negeri Berpendapatan Tinggi Menjelang Tahun 2030.

Bajet Sarawak sebanyak RM12.363 bilion merupakan bajet tertinggi dalam sejarah Sarawak dan dicapai hanya dalam tempoh hanya enam tahun Yang Amat Berhormat Premier memegang kepimpinan tertinggi Kerajaan Sarawak. Bajet 2024 dengan tema *Development for all: Together, Building A Prosperous, Sustainable and United* Sarawak merupakan satu tema yang amat sinonim dengan perjuangan kepimpinan Sarawak dalam membawa Sarawak membangun setanding wilayah-wilayah lain di Malaysia. Bahkan pengiktirafan yang diterima Sarawak sebagai *High Income State Status* oleh World Bank dengan penjanaan *Gross National Income (GNI)* per kapita melebihi USD13,205 pada tahun 2022-2023 menggambarkan manifestasi jelas, tentang apa-apa yang dilaksanakan oleh Kerajaan Sarawak selama ini semakin hari, semakin membuahkan hasil. Pengiktirafan ini merupakan satu kebanggaan bagi Sarawak dan menjadi tonik penting dalam perjuangan Kerajaan Sarawak untuk meletakkan sasaran *household income* ke status berpendapatan tinggi menjelang 2030.

Visi dan kepimpinan berpandangan jauh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dengan meletakkan 12 Teras Strategik dalam Bajet 2024 menjadi inti pati penting dan ampuh untuk setiap sektor bekerja keras dalam memastikan setiap sen yang dibelanjakan dalam Bajet 2024 ini akan memberi manfaat besar kepada Sarawak dan rakyatnya. Perlu diingat, sasaran kerja yang kita kejar adalah untuk memastikan kejayaan PCDS 2030 akan menjadi satu realiti.

Kita hanya ada lebih kurang tujuh tahun sahaja lagi untuk memastikan sasaran kita dapat dicapai dan menutup mulut pengkritik-pengkritik yang mencemburui visi Sarawak kita ini. Kesemua agensi-agensi Kerajaan, sektor-sektor ekonomi, sosial dan politik kita harus bergerak seiring dalam memastikan aspirasi dan perjuangan akan dapat direalitikan dengan jayanya menjelang 2030.

Tuan Speaker, secara peribadi, saya merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier yang telah meluluskan penubuhan *Greater Kuching Coordinated Development Agency (GKCDA)* yang mencakupi sepuluh Dewan Undangan Negeri, yakni:

(a) N.1 Opar;
(b) N.2 Tasik Biru;
(c) N.3 Tanjung Datu;
(d) N.18 Serembu;
(e) N.19 Mambong;
(f) N.20 Tarat;
(g) N.21 Tebedu;
(h) N.22 Kedup;
(i) N.23 Bukit Semuja; dan
(j) N.30 Balai Ringin.

Adalah menjadi harapan dan cita-cita kami untuk melihat setiap projek yang telah dirancang dan akan dilaksanakan di dalam kawasan GKCDA ini nanti akan membawa impak besar kepada landskap pembangunan di kawasan ini, dan sekaligus memberi impak dan manfaat besar kepada rakyat di kesepuluh DUN yang terlibat.

Dalam kita saling melengkapkan perjuangan ke arah membangunkan Sarawak secepat dan selengkap mungkin, Bajet 2024 sekali lagi berkiblatkan *Development Biased Budget* yang memberi keutamaan besar kepada pembangunan berterusan kawasan luar bandar terutama sekali dengan peruntukan sebanyak RM9.038 bilion atau 66% keseluruhan Bajet 2024 untuk tujuan tersebut, maka saya seru agar agensi-agensi yang terlibat dalam melaksanakan setiap bentuk pembangunan ini akan bersedia sepenuhnya. Pengalaman tahun-tahun sebelum ini, dengan lambakan projek sakit dan tidak siap harus dijadikan pengajaran penting dalam kita memilih laluan yang betul dalam memastikan tujuan, visi dan matlamat kita dapat dicapai selari dengan kehendak kepimpinan tertinggi Sarawak. Janganlah kita mengkhianati amanat dan tanggungjawab ini. Pastikan perjuangan dalam kita memartabatkan rakyat dan keinginan untuk mengubah landskap pembangunan di setiap pelosok Sarawak akan dapat dicapai dengan jayanya.

Tuan Speaker, dikesempatan ini juga, saya akan membawa persoalan, isu-isu dan cadangan-cadangan yang dikemukakan kepada kementerian-kementerian yang terbabit untuk pencerahan dan tindakan yang sewajarnya dari persoalan-persoalan dan isu-isu mahupun cadangan tersebut.

1. Saya kemukakan persoalan kepada Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (M-FICORD) berkenaan dengan status bekas tapak penanaman padi paya berdepan dengan Fairy Cave di Krokong, Bau yang pernah dibangunkan oleh Ceria Group dalam sekitar tahun 2008 hingga 2012 yang lepas. Kawasan ini telah ditinggalkan sepenuhnya dan telah bertukar menjadi kawasan belukar. Persoalannya, adakah pihak Kementerian mempunyai perancangan untuk membangunkan semula tanah ini untuk penanaman padi dalam kita memenuhi keperluan mendesak beras negara sekarang. Atau pihak Kementerian boleh bekerjasama dengan penduduk setempat dalam kita mewujudkan pertanian berkelompok dengan mengambil peserta-peserta yang berminat dari kampung-kampung berdekatan untuk mengerjakan tanah ini dengan apa juga tanaman yang mendatangkan hasil, daripada ia menjadi belukar, terbiar yang tidak menghasilkan apa-apa sekalipun.

   Saya juga bersetuju dengan ucapan terdahulu daripada Yang Berhormat Daro yang mencadangkan agar Agriculture Facilitation Fund (AFF) diteruskan sebagai projek penting di bawah M-FICORD kerana ternyata program ini telah membawa manfaat besar kepada petani-petani di kawasan DUN terbabit di samping banyak mengubah landskap dan corak pengeluaran hasil tani, terutama di kawasan luar bandar.

2. Persoalan ini saya tujukan kepada Kementerian Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (MTCP) berkenaan dengan dana pembangunan pelancongan. Sarawak merupakan salah satu destinasi unik bagi pelancong, terutama mereka yang meminati aktiviti *culture, adventure and nature (CAN)* termasuklah *Eco-Tourism* yang menjadi nadi penting produk pelancongan di Sarawak. Keunikan inilah yang membawa begitu banyak kedatangan pelancong dan seterusnya menjana pendapatan untuk Sarawak.

   Apa yang menjadi persoalan kepada saya ialah, adakah pihak Kerajaan melalui MTCP mempunyai geran atau pinjaman mudah pelancongan bagi membantu pemain-pemain industri, baik yang persendirian atau *private sector* untuk membangunkan produk mereka yang akhirnya akan memberi kepelbagaian dan *value added* kepada produk-produk sedia ada. Apa yang saya nampak, Kerajaan melalui MTCP hanya memberi peruntukan kepada projek-projek pembangunan pelancongan yang berkaitan dengan kerajaan sahaja atau GLC kepada Kerajaan seperti *Sarawak Museum Campus* dan *Santubong Archeological Par*k and *Wallace Center*. Pemain-pemain industri dan pemilik-pemilik produk juga berkeinginan untuk membangunkan produk mereka seunik yang boleh, apakan daya, apa yang sering menjadi kekangan kepada pengusaha persendirian mahupun *private sector* ini adalah kekangan kewangan. Justeru itu, saya berharap, pada tahun hadapan adalah sedikit walaupun tidak banyak dapat diperuntukkan kepada golongan ini untuk bersama membangunkan industri pelancongan dan menambahkan lagi keunikan produk-produk pelancongan di Sarawak.

3. Saya juga membawa suara pemimpin akar umbi kita, yakni rakan-rakan Ketua-Ketua Kaum dan juga Ketua-Ketua Masyarakat (KMKK) yang tidak, kalau dari seluruh pelosok Sarawak, sekurang-kurangnya dari DUN Serembu. Kita semua sedia maklum bahawa KMKK memainkan peranan yang amat besar dalam menjadi jambatan penting antara rakyat dan Kerajaan. Kita di pihak wakil rakyat banyak menggunakan khidmat KMKK untuk urusan kita mendampingi rakyat dan membawa apa juga bentuk pembangunan dan aktiviti kepada rakyat. Mungkin kerana rapatnya saya dengan golongan ini, saya selalu sangat mendengar keluhan dan cadangan golongan ini agar elaun yang mereka terima selama ini sebanyak RM900 sebulan bagi Ketua Kampung dan RM1,200 sebulan bagi Penghulu dan Pemancha dapatlah dipertimbangkan oleh Kerajaan untuk dinaikkan mengikut budi bicara dan kemampuan kewangan Kerajaan sedia ada.

Bukan apa Tuan Speaker, kesian juga dengan mereka ini yang menerima pendapatan elaun yang jauh di bawah garis kemiskinan. Ada dalam kalangan mereka ini menggunakan elaun ini untuk tujuan perbelanjaan keluarga. Belum dikira lagi bila adanya *"pemesai-pemesai"* dan kaki tangan Kerajaan yang berkunjung ke rumah, sudah tentu dihidangkan juga serba sedikit juadah, yang memang sudah menjadi adat kita melayan tetamu. Mereka juga sekarang diwajibkan untuk turun ke Pejabat Daerah sekurang-kurangnya seminggu sekali bagi Ketua Kaum dan hampir tiap-tiap hari bagi Penghulu dan Pemancha. Dengan kedudukan kewangan Kerajaan Sarawak yang agak stabil dan semakin membesar ini, saya rasa sudah tiba masanya elaun golongan KMKK ini boleh kita kaji semula untuk kenaikan.

Demikian juga halnya dengan Ahli-ahli Majlis Kerajaan Tempatan kita yang juga berkhidmat penuh dedikasi untuk rakyat. Elaun RM300 yang diterima bulanan amat tidak setimpal dengan tanggungjawab dan komitmen yang mereka curahkan kepada masyarakat setempat. Mohon juga agar elaun mereka sekali lagi dikaji untuk kenaikan.

4. Saya juga membawa cadangan kepada Kementerian Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat akan keperluan mendesak untuk membina satu lagi sekolah menengah di kawasan DUN Serembu. Untuk makluman Tuan Speaker, sekolah menengah sedia ada, iaitu SMK Paku di kawasan DUN Serembu amatlah terlalu padat dengan jumlah pelajar yang semakin bertambah dari tahun ke tahun. Sekolah yang sepatutnya dibina untuk kapasiti 1,000 pelajar, kini menempatkan lebih daripada 1,800 pelajar yang sesi persekolahannya dijalankan dalam dua sesi. Disebabkan kekurangan kelas, ada kelas tertentu jumlah pelajarnya sampai 45 ke 50 orang. Kepadatan bilangan pelajar seperti ini, tidak akan memungkinkan kualiti pendidikan dapat dicapai sepenuhnya. Saya mencadangkan sekiranya Kerajaan mempunyai perancangan untuk membina satu lagi sekolah menengah di Kawasan DUN Serembu, pilihlah kawasan di antara Keranji dan Tanjung Durian, kerana ia berdekatan dengan jalan utama Bau-Kuching dan antara kawasan yang berpenduduk padat di kawasan DUN Serembu.

5. Persoalan seterusnya saya tujukan kepada Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (MIPD) berkenaan status projek menaik taraf jalan Bau-Kuching yang bermula dari persimpangan lampu isyarat Bandar Bau sehingga ke persimpangan lampu isyarat Batu Kitang. Untuk makluman pihak Kementerian, YAB Premier telah menyebut dan menyentuh sebanyak tiga kali dalam ucapan beliau berkenaan dengan cadangan projek ini. Seingat saya, YAB Premier telah menyebutnya dua kali di Pekan Siniawan dan sekali di Dewan Suarah Bau. Laluan jalan Bau-Kuching ini merupakan satu jalan utama yang menghubungkan Bandaraya Kuching dengan Bandar Bau. Sejak dari dahulu lagi, jalan ini menjadi nadi penting, utama penghubung antara Bau dan Kuching. Dengan pertambahan mendadak penduduk dan jumlah kenderaan yang menggunakan laluan ini setiap hari, ia sering mengundang kemalangan dan kesesakan di laluan ini. Keadaan permukaan jalan yang tidak rata dan sempit memungkinkan kejadian-kejadian tidak diingini ini sering berlaku. Sehubungan itu, mewakili rakyat di Kawasan saya, kita mohon pencerahan daripada pihak Kementerian.

6. Kepadatan di Hospital Bau. Kita maklum akan perkhidmatan kesihatan adalah terletak di bawah tanggungjawab Kerajaan Persekutuan. Sudah cukup banyak cadangan dan pelan-pelan yang dikemukakan kepada pihak Kerajaan Persekutuan akan tetapi belum ada satu pun yang ada jawapan konkrit. Justeru itu, saya mohon pada pihak Kerajaan Sarawak untuk masuk campur, sama ada untuk mendesak Kerajaan Persekutuan atau menggunakan dana Kerajaan Sarawak untuk menaik taraf Hospital Bau yang berada dalam keadaan kritikal kepadatannya. Wad untuk pesakit tidak cukup, kemudahan peralatan sokongan juga tidak cukup dan macam-macam masalah lain lagi. Dua hari yang lepas, Pengarah Hospital menghubungi saya jika dapat membantu untuk mendapatkan mesin *Computed Radiography* (CR) kerana mereka masih lagi menggunakan teknologi x-ray filem yang lama, yang digunakan semenjak hospital itu dibuka pada tahun 80-an. Jadi kita merayu kepada pihak Kerajaan, baik di peringkat Persekutuan mahupun Kerajaan Sarawak untuk membantu menyelesaikan permasalahan ini.

7. Persoalan berkenaan pengukuran tanah-tanah NCR terutama di kawasan Masyarakat Bidayuh. Saya telah dimaklumkan oleh jawatankuasa yang menyelia pengukuran tanah di peringkat Dayak Bidayuh National Association (DBNA), bahawasanya pihak DBNA telah menghantar dalam 180 permohonan daripada pelbagai kampung di kawasan Masyarakat Bidayuh kepada pihak Land & Survey Sarawak untuk tindakan dan tujuan pengukuran di bawah Seksyen 18, Sarawak Land Code. Daripada 180 permohonan, 27 telah siap diukur dan diberikan geran, 28 masih dalam proses pengukuran dan yang selebihnya belum ada ketentuan lagi. Pihak DBNA juga membantu pihak-pihak dari kampung-kampung Bidayuh untuk menghantar permohonan berkenaan pengukuran lot-lot Kampung Tradisi. Demikian juga, pihak kami inginkan pencerahan berkenaan status permohonan-permohonan tersebut. Saya menyokong ucapan terdahulu dari sahabat saya, YB Tebedu yang turut berbicara berkenaan isu permohonan pengukuran tanah-tanah NCR di bawah Seksyen 18, *Sarawak Land Code*. Mohon apakah tindakan daripada pihak Kementerian berkenaan dengan permohonan tersebut dan bilakah agaknya tanah-tanah NCR di kawasan Bidayuh dapat diukur, sekurang-kurangnya 50% dari jumlah keseluruhan permohonan seperti yang disebutkan tadi.

8. Proses tadbir urus yang baik, efisien dan bersih merupakan prinsip utama dalam apa juga bentuk Kerajaan yang ada. Justeru itu, saya mencadangkan kepada YAB Premier Sarawak untuk mempertimbangkan agar Daerah Bau dan Lundu digabungkan untuk dijadikan sebagai satu lagi bahagian di Sarawak. Untuk makluman Tuan Speaker, kedua-dua daerah ini sekarang berada di dalam Bahagian Kuching dan seperti yang kita sedia maklum, Bahagian Kuching merupakan bahagian yang besar dengan kepadatan tertinggi di antara semua bahagian di Sarawak. Ada baiknya dalam kita membawa proses tadbir urus yang lebih baik dan efisien, Daerah Bau dan Lundu dikeluarkan dari Bahagian Kuching dan di bentuk di bawah satu bahagian. Dengan Daerah Bau mempunyai lebih daripada 70,000 penduduk dan Daerah Lundu dengan lebih 40,000 penduduk, sudah sampai masanya ia diiktiraf sebagai satu bahagian. Dengan status baru ini, urusan perancangan Pembangunan yang melibatkan infrastruktur, sosial dan ekonomi dapat digemblengkan dengan lebih teratur, efisien dan menyeluruh.

9. Saya juga merujuk balik kepada ucapan sahabat saya, YB Daro berkenaan dengan "*sitting allowance*" untuk ahli-ahli DUN Sarawak yang hanya dalam RM50 sehari sekarang. Saya sekali lagi bersetuju dan menyokong cadangan beliau sekiranya pihak Kerajaan dan DUN Sarawak, atas kebijaksanaan dan kepimpinan Tuan Speaker agar "*sitting allowance*" ini dapatlah dinaikkan selaras dengan status DUN Sarawak yang seumpama Parlimen dan dengan kemegahan bangunan yang tercantik di bumi Sarawak ini, akan menjadi asas penting untuk cadangan ini ditunaikan.

Tuan Speaker, selesai sudah bicara, penghujung pun kunjung tiba.

Bunga dedap di atas para,
Anak Bidayuh pasang pelita,
Kalau tersilap tutur bicara,
Jemari disusun maaf dipinta.

Buat rakan-rakan yang akan menyambut perayaan Hari Krismas diucapkan Merry Christmas & Happy New Year. Tuan Speaker, saya mohon menyokong.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Serembu. Seterusnya Yang Berhormat bagi Kalaka.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk menyampaikan ucapan bagi membahaskan Belanjawan Negeri bagi tahun 2024. Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Salam Sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur dan *Salam Segulai Sejalai.* Dengan ini, Kalaka menyatakan sokongan ke

atas Belanjawan Negeri Sarawak 2024 seperti yang telah dibentangkan oleh YAB Premier Sarawak selaku Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru pada 20 November 2023 tempoh hari. Sesungguhnya Belanjawan ini adalah berita gembira kepada penduduk luar bandar khususnya di Kawasan saya sendiri di DUN N.38 Kalaka yang amat memerlukan perhatian Kerajaan untuk menggiatkan aktiviti pembangunan.

Belanjawan Negeri 2024 ini dilihat akan menekankan ke arah setiap lapisan masyarakat selain menyediakan infrastruktur dan kemudahan asas di Negeri Sarawak. Belanjawan 2024 adalah belanjawan yang terbesar apabila Kerajaan Sarawak memperuntukkan sejumlah RM12.363 bilion berbanding Belanjawan Negeri 2023 adalah berjumlah RM10.797 bilion. Belanjawan ini juga yang terus memfokuskan pembangunan kawasan luar bandar bertemakan *"Pembangunan untuk semua: Bersama Membina Sarawak yang Sejahtera, Mampan dan Bersatu"*. Itu juga memperuntukkan sebanyak RM9.38 bilion untuk pembangunan luar bandar atau pun 66% berbanding RM4.563 bilion untuk perbelanjaan mengurus. Tahniah YAB Premier yang telah melaksanakan *"re-engineering"* dengan pelbagai sektor ekonomi dan tahniah sekali lagi YAB Premier kerana telah mendapat anugerah *Distinguished Honorary Fellow* daripada *ASEAN Federation of Engineering Association*.

Tuan Speaker, izinkan saya mengutarakan beberapa masalah di Kawasan DUN N.38 Kalaka. Untuk makluman Tuan Speaker, projek pembinaan jalan Kampung Kupang ke Simpang Jalan Bajau dan Jalan Kampung Paloh di Kawasan DUN N.38 Kalaka memerlukan tindakan segera bagi kerja-kerja penurapan memandangkan peruntukan menaik taraf jalan-jalan kampung tersebut telah pun diluluskan oleh Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah.

(a) Untuk pengetahuan, lebih 10 tahun penantian penduduk di situ untuk melihat jalan tersebut dalam keadaan yang sempurna seperti jalan-jalan di kampung lain kerana jalan itulah merupakan jalan akses utama menuju ke kampung mereka. Oleh itu, amatlah diharapkan pihak KKDW dan JKR Sarawak menyegerakan proses tender supaya kerja-kerja menaik taraf jalan tersebut yang merupakan nadi perhubungan penduduk di kawasan terbabit.

(b) Begitu juga untuk Jambatan Krian yang dicadangkan lokasi di Kampung Pagan, mohon dibina untuk kemudahan penduduk Saratok dan Kampung Kupang berurusan dan berhubung dengan lebih cepat dan dekat.

(c) Selain itu, pembangunan luar bandar harus memberi keutamaan kepada penyediaan bekalan air bersih di setiap pelosok bahagian dan daerah di Negeri ini khususnya di kawasan yang diwakili saya iaitu DUN N.38 Kalaka.

Beberapa buah kampung dan rumah panjang di Kawasan saya amat memerlukan tindakan segera pihak Kerajaan Negeri untuk mengatasi masalah bekalan air bersih khususnya di Daerah Kecil Roban seperti di Rumah Bia Batu Burak Roban, Rumah Ali Jalan Nyiar Roban, Rumah Augustine Empayak Roban dan Rumah Embol Sungai Anak Roban serta Rumah Galing, Rumah Rawing, Rumah Mujah dan Rh. John Ngion di Lubok Nibong.

Selain itu, terdapat beberapa buah perkampungan turut memerlukan bekalan air bersih seperti di Kampung Paloh, Kampung Hilir Perpat, Kampung Tengah Perpat, Kampung Hulu Perpat dan Kampung Kaba.

Untuk makluman Tuan Speaker, kesemua penempatan rumah panjang dan perkampungan yang disebutkan tadi sehingga kini masih belum ada dibekalkan sumber air terawat daripada Jabatan Bekalan Air Luar Bandar (JLBAB). *Paip dah dipolah tapi airnya sikdo. Mun ada masalah teknikal mungkin pamnya sik cukup kuat, tukarlah pam yang lebih berkapasiti besar. Mun paipnya salah saiz, tukarlah saiz yang lebih sesuai, yang dapat dipasang dengan segera. Kalau dolok, COVID-19 tegai projek lambat tapi kinek tok kita dah boleh kerja macam biasa. Tolonglah, rakyat merati dan nahan ati dan bersabar nunggu air keluar dari paip yo. Kalaulah salah dari segi reka bentuk, ubahlah sebab kita manusia sik sunyi dari kesilapan.*

Minta jasa kepada kementerian serta jabatan terbabit untuk memberikan perhatian yang utama bagi memastikan isu keperluan asas penduduk di kampung tersebut dan rumah panjang ini disegerakan serta juga turut menjejaskan operasi beberapa buah sekolah yang boleh saya namakan SK Hj. Bollah Kaba, SK Lubok Nibong, SK Kg. Perpat dan SK Paloh.

Pada Jun yang lalu, Tuan Speaker, musim panas yang sedang melanda di Negeri ini telah menjejaskan beberapa buah rumah panjang serta kampung dan pihak Jabatan Kebajikan Masyarakat dengan kerjasama Pusat Khidmat ADUN N.38 Kalaka telah bertindak menghantar air mineral kepada penduduk dan beberapa buah sekolah yang terjejas teruk kerana ketiadaan bekalan air bersih untuk kehidupan seharian. Sekali lagi, saya mohon pihak berkaitan iaitu Kementerian Utiliti serta JBALB memandang serius perkara ini di mana isu kemudahan asas ini, persepsi dan harapan rakyat adalah untuk melihat setiap projek penyambungan saluran bekalan air terawat di sini dapat disiapkan dalam masa terdekat seperti yang pernah dimaklumkan dahulu. Takkanlah tarikh tamat jadi jalan mati.

Sebagai wakil rakyat di kawasan itu, saya sendiri amat bersimpati dengan kesukaran penduduk kampung yang masih lagi belum mendapatkan bekalan air terawat yang sempurna.

Tuan Speaker, selain itu, masalah gangguan bekalan elektrik di beberapa buah kampung serta rumah panjang di DUN N.38 Kalaka seperti *"drama bersiri"* dan mengundang pelbagai reaksi daripada penduduk. Kejadian terputus bekalan elektrik bukanlah perkara asing di Kawasan saya kerana ia merupakan antara masalah yang kerap melanda dan di harap pihak SEB dapat mengurangkan terputus bekalan elektrik ini.

Baru-baru ini saya difahamkan Kampung Kaba, Kampung Hilir Tengah dan Kampung Hulu Perpat; Rumah Panjang Rumah Galing, Rumah Rawing, Rumah Mujah, Rumah John Ngion dan Rumah Tanjung telah bergelap selama tiga hari berturut-turut.

Situasi ini telah melumpuhkan aktiviti penduduk dan membangkitkan rasa terkilan pengguna yang begitu terkesan akibat gangguan bekalan elektrik. Ketiadaan bekalan elektrik dalam tempoh yang agak lama sekaligus melumpuhkan sistem komunikasi apabila perkhidmatan telefon selular yang juga terganggu dan mematikan perkhidmatan internet di kawasan terbabit.

Saya juga memohon Kerajaan Sarawak dan kementerian berkaitan dan juga SEB untuk mempercepatkan pemprosesan permohonan penyambungan bekalan elektrik menerusi projek Dana Permohonan Tambahan atau Lewat (ALAF) bagi Kawasan N.38 Kalaka.

(a) Tuan Speaker, hakisan sungai dekat Kampung Melango, Saratok. Sekali lagi saya mohon agar ia diberi perhatian yang serius memandangkan terdapat banyak struktur tebing yang semakin terhakis. Untuk makluman, Tuan Speaker, jabatan yang berkaitan telah mengambil tindakan sebelum ini, namun hakisan tersebut masih berlaku sehingga ke hari ini. Terdapat sekitar lebih kurang 120 buah rumah kediaman yang terjejas akibat daripada hakisan tersebut.

Tindakan yang wajar perlu dilakukan untuk mengatasi serta mencegah hakisan daripada terus berlaku. Perlu diatasi dengan kadar yang segera sebelum berlaku isu keselamatan penduduk serta kemusnahan harta benda.

Oleh itu sekali lagi saya merayu dan memohon pihak berkaitan agar menyegerakan dengan kadar segera pelaksanaan Skim Pembesaran Kampung (SPK) Kampung Pagan di mana 120 rumah yang terjejas oleh hakisan ini dapat diberi keutamaan untuk dipindahkan dengan segera ke penempatan baharu di SPK Kampung Pagan, Saratok.

(b) Tuan Speaker, perkhidmatan kemudahan kesihatan di Saratok perlu dipertingkatkan dengan tambahan Mesin *Reverse Osmosis* serta membina bangunan baharu bagi menempatkan seramai 44 orang pesakit buah pinggang yang kini sedang dalam senarai menunggu.

Selain itu juga, saya mencadangkan agar sebuah klinik lebih kurang jenis Klinik KK5 perlu diwujudkan bagi menampung keperluan Hospital Saratok yang dilihat semakin sesak dan tidak lagi sesuai untuk menampung pesakit yang semakin ramai. Purata pesakit sehari adalah 250 orang.

(c) Tuan Speaker, isu ini adalah berkaitan dengan isu vandalisme berkaitan dengan kes kecurian kabel tembaga, aluminium, *earthing rod, battery* di menara telekomunikasi dan transformer pihak Sarawak Energy Berhad (SEB) dilihat semakin menjadi-jadi di mana ia telah mengakibatkan kerugian yang cukup besar. Mengikut laporan daripada Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (MMC), sejumlah RM902,718 kerugian dicatatkan melibatkan 131 kecurian kabel dari Januari sehingga September 2023. Pada tahun lepas, sebanyak 282 kes menyebabkan kerugian sebanyak RM2,017,360. Isu vandalisme ini semakin kerap berlaku sehingga mengakibatkan gangguan kepada perkhidmatan seluruh utiliti dan termasuk telekomunikasi.

Pada tahun 2022 sahaja, sebanyak 515 kes vandalisme dicatat telah berlaku dengan anggaran kerugian lebih daripada RM4 juta yang telah dilaporkan oleh Sarawak Energy Berhad, JBALB, Lembaga Air Kuching, Lembaga Air Sibu serta syarikat telekomunikasi seperti SDEC, TM, SACOFA, CelcomDigi, Maxis, Umobile dan Redtone.

Saya mencadangkan Kerajaan perlu memikirkan serta mengambil inisiatif bagi mengekang aktiviti vandalisme utiliti ini yang kian berleluasa dalam kalangan masyarakat. Saya percaya isu vandalisme ini boleh dikaitkan dengan kedai yang membeli besi buruk. Jika tiada *demand* dari pembeli besi buruk pencuri tidak akan mencuri tembaga, aluminium dan sebagainya untuk dijual.

Ops Lusuh yang dilaksanakan oleh pihak PDRM perlu kerap diadakan dan perlu dikaji semula undang-undang yang berkaitan dengan pembelian besi buruk, jadi tidaklah membenarkan orang awam untuk menjual aluminium, tembaga dan sebagainya kepada pembeli besi buruk.

(d) Masalah jalur lebar terus menjadi keresahan penduduk di Kawasan DUN N.38 Kalaka. Meskipun sesetengah kawasan telah dilengkapi dengan kemudahan komunikasi dan internet namun rangkaian akses untuk kemudahan tersebut masih berada di tahap yang agak lemah. Keadaan ini berlaku di kawasan Bandar Saratok sendiri seperti di Taman Seroja Indah, Taman Malong, Kampung Lot Wawasan, Kampung Pagan serta di rumah panjang, contoh Rumah Brues Sungai Antu dan Rumah Ikom Senyawan dan di kawasan-kawasan lain.

Tidak dinafikan memang banyak tempat yang tiada liputan internet *(blindspot)* dan boleh dikatakan sesetengah daripada kawasan kampung-kampung, perumahan, dan rumah panjang lebih-lebih lagi sekolah-sekolah rendah capaian internet berada di tahap yang tidak memuaskan.

Bagaimanapun, apa yang masih menjadi cabaran untuk Negeri Sarawak ialah sebahagian besar kawasan luar bandar belum mempunyai capaian internet yang tinggi. Saya percaya Kerajaan Sarawak tetap dalam usaha yang komited untuk melengkapkan kawasan di luar bandar dengan capaian internet yang bukan sahaja memberikan manfaat yang positif kepada penduduk tetapi menjadi pelengkap kepada pembangunan infrastruktur DUN N.38 Kalaka khasnya, memerlukan capaian internet dengan kelajuan 4G ataupun 5G bagi merancakkan lagi ekonomi digital, namun kelajuan capaian internet pada masa kini tidak mencukupi dan memenuhi keperluan penduduk.

Tuan Speaker, Pekan Saratok di DUN N.38 memerlukan sebuah anjung usahawan bagi memudahkan peniaga yang terdiri daripada golongan belia menjalankan aktiviti perniagaan mereka dengan konsep terbuka. Ini bermaksud akan ada meja untuk makan dan kiosk-kiosk untuk peniaga. Infrastruktur perniagaan yang lengkap dan kondusif amat membantu dan memastikan kelangsungan ekosistem keusahawanan. Kemudahan seperti anjung usahawan ini penting berikutan peningkatan jumlah usahawan di daerah yang memerlukan kemudahan perniagaan untuk memasarkan produk mereka.

Tuan Speaker, prasarana kemudahan sekolah di luar bandar dan pedalaman di Negeri ini perlu diberi tumpuan utama oleh Kementerian Pendidikan bagi merapatkan jurang perbezaan dalam bidang pendidikan dengan sekolah di bandar. Saya yakin Kerajaan Sarawak akan terus bekerjasama dengan Kerajaan Pusat bagi memastikan bidang pendidikan di Negeri ini terus diberi tumpuan termasuk membangunkan sekolah daif serta kuarters guru yang usang. Dan usaha ini amat penting memandangkan kebanyakan bangunan sekolah di Negeri ini dan di DUN N.38 Kalaka khasnya berada dalam keadaan yang amat daif dan bangunan lama masih banyak dibina daripada struktur kayu.

Justeru, saya sangat berharap Kementerian Pendidikan Malaysia dan Kerajaan Persekutuan mengambil langkah yang wajar dan mengambil perhatian serius dalam permasalahan yang berlaku terhadap sekolah daif serta kuarters guru di Negeri ini. Contohnya, SMK Kalaka yang berusia 55 tahun.

Tuan Speaker, Kerajaan Sarawak melalui Kementerian Pelancongan, Kesenian, dan Kebudayaan Sarawak; dan Kementerian Belia dan Sukan Sarawak diharap dapat mempertimbangkan supaya *Regatta Kalaka* diiktiraf dan dimasukkan di dalam kalendar pelancongan. Begitu juga dengan penganjuran *Kalaka Criterium Challenge* yang dilihat dapat memberi impak yang cukup besar dalam industri pelancongan di Negeri ini.

Daerah Saratok perlu mempunyai satu produk pelancongan khususnya *Regatta Kalaka* dan *Kalaka Criterium Challenge* yang dapat memartabatkan nama Saratok dalam industri pelancongan dan ia bakal membawa impak besar kepada ekonomi seterusnya penduduk setempat. Oleh itu, sudah tiba masanya acara ini perlu diangkat dengan lebih meluas untuk menarik ramai pelancong ke Negeri ini.

Tuan Speaker,

Rang Undang-Undang Elektrik (Pindaan) 2023

Alhamdulillah telah diluluskan. Saya berharap Kerajaan GPS dapat mempertimbangkan untuk mewujudkan dan mempertimbangkan dana atau bantuan khusus membantu rakyat untuk memasang solar bagi menjanakan elektrik untuk kegunaan sendiri dan boleh dijual kepada SEB. Melalui pemasangan solar sebagai alternatif kepada usaha membekalkan elektrik kepada rakyat dengan lebih cepat, maka ia dapat membantu rakyat menikmati bekalan elektrik dan dapat memberi tenaga baru yang diperbaharui.

Seterusnya, saya mencadangkan pihak *developer* untuk menambahkan lagi rumah yang dibina dan membina juga panel solar dan memasang meter menggunakan konsep NEM (Net Energy Metering Scheme) yang diperkenalkan oleh SEB. Pembeli rumah bukan sahaja dapat rumah yang baharu tetapi lebihan tenaga elektrik daripada solar panel yang dipasang atas atap boleh dijual kepada *sidak* nya boleh berbisnes dengan SEB.

Rumah Mampu Milik

Saya mohon dan merayu kepada pihak HDC untuk membina rumah mampu milik di kawasan milik HDC di Taman Seroja. Kepada pihak Mutiara pula, saya mohon supaya bertindak dengan lebih cepat untuk meluluskan permohonan terutamanya untuk penduduk di Saratok dan di Kampung Melayu Roban yang telah lamak ngisik borang dan ngantar borang, tetapi belum ada keputusan.

Saya turut mencadangkan…*(Interruption)*…

Timbalan Speaker: Gulung terus Yang Berhormat.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Okay. Saya mencadangkan supaya *Sarawak Skill Development Centre* dibina di DUN Kalaka. Sebelum saya membuat penggulungan, izinkan saya Tuan Speaker untuk kita menjaga keharmonian di dalam Dewan yang mulia ini. Saya mohon supaya kita sentiasa menjaga perbualan dan tutur kata kita kerana didapati semalam *Honourable Member* daripada Pending telah memanggil *Honourable Member* Satok *"tauke"* sepatutnya *very insulting* dalam Dewan yang mulia.

Oleh itu, akhir sekali, saya ingin mengucapkan selamat menyambut Hari Krismas kepada rakan-rakan yang beragama Kristian pada Disember ini nanti dan saya mengucapkan selamat menyambut Tahun Baru 2024 kepada semua. Semoga dengan kedatangan tahun baru memberi sinar harapan untuk kita membangun Negeri Sarawak lebih gemilang dan cemerlang. Dengan ini, saya menyokong Belanjawan 2024 dan usul untuk merujuk resolusi anggaran pembangunan bagi perbelanjaan 2024*…(Interruption)…*

Timbalan Speaker: Terima kasih*…(Interruption)…*

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Terima kasih*…(Interruption)…*

Timbalan Speaker: Terima kasih Yang Berhormat. I would like to ask Ahli Yang Berhormat Satok while you are in the *Dewan*. Do you find the word *tauke* addressed to you is offensive? Honestly?

YB Dato Ibrahim bin Baki:*…(Inaudible)…* Casual manner as we normally call our friend, eh *tauke*, things like that, I don't take offence on that. Actually, it's like you know a friendly word, you know *…(Interruption)…*

Timbalan Speaker:*…(Interruption)…*Are you taking it in a good spirit?*…(Interruption)…*

YB Dato Ibrahim bin Baki:*…(Interruption)…*but in this Dewan, I think such words, when you don't even, you can't even, you are not even allowed to call a Honourable Member by his name. You are to refer another Honourable Member as Honourable Member from Kalaka *misalnya*. I think I do take a bit of offence on that*…(Interruption)…*

Timbalan Speaker:*…(Interruption)…*So, you request it to be expunged as well?

YB Dato Ibrahim bin Baki: Please I would be much obliged with that*…(Interruption)…*

Timbalan Speaker: I rule the same way *ya* under Standing Order 89 read with 86 of the DUN Standing Order to expunge that particular phrase since Ahli Yang Berhormat Satok has personally informed us that he is offended and not to draw any further argument on this, so as you know so Members can be what you called that lure into breaching the Standing Order so I asked you to expunge accordingly*…(Interruption)…*

YB Dato Ibrahim bin Baki:*…(Interruption)…* Thank you Tuan Speaker. Much better*… (Interruption)…*

Timbalan Speaker:*…(Interruption)…* and Erskine May*… (Interruption)…*

YB Dato Ibrahim bin Baki:*…(Interruption)…* and thank you. We are guarded by Honourable Member for Kalaka*…(Interruption)…*

Timbalan Speaker:*…(Interruption)…* and Erskine May 21, 21 para 21 and 21 and para 24. Okay. Thank you.

YB Dato Ibrahim bin Baki:*…(Interruption)…* It's more*…(Interruption)…*

Timbalan Speaker:*…(Interruption)…* We have*…(Interruption)…*

YB Dato Ibrahim bin Baki:*…(Interruption)…* The decorum. We maintain the decorum in this Dewan.

Timbalan Speaker: Yes. Okay. The Chair acknowledged that. We have two more speakers on the list is, one is Balingian, the other is Machan. We are going to go beyond 6.30 p.m., so I rule that under Order 9(1), we extend it beyond 6.30 p.m. to allow the two YBs to continue unless the other YBs, you have to press. Will continue accordingly. Thank you very much.

YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi: Thank you, Tuan Speaker. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh, Salam Sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur, *Salam Segulai Sejalai.* Terima kasih kerana memberi peluang untuk saya turut serta dalam perbahasan Ucapan Belanjawan 2024 di Dewan yang mulia ini yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak merangkap Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Sarawak pada 20 haribulan November 2023 yang lalu.

Saya mewakili rakyat dari Kawasan DUN N.58 Balingian ingin merakamkan setinggi-tinggi tahniah dan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier di atas kejayaan membentang Rang Undang-Undang Perbekalan (2024) yang bertemakan *"Development For All: Together, Building A Prosperous, Sustainable and United Sarawak".*

Ini merupakan bajet yang terbesar diumumkan oleh Kerajaan Sarawak dalam sejarah dengan berlandaskan 12 teras strategik utama dengan menumpukan lebih banyak kepada pembangunan infrastruktur dan kesejahteraan rakyat. Peningkatan hasil pendapatan Sarawak dari tahun ke tahun telah membuktikan langkah dan strategi pembangunan ekonomi yang dirancangkan sebelum ini telah membuahkan hasil.

Kutipan hasil Sarawak berjumlah RM11.63 bilion yang telah melepasi anggaran asal iaitu sebanyak RM11.035 bilion pada Oktober 2023. Berdasarkan prestasi hasil Sarawak setakat ini, kutipan hasil Sarawak untuk tahun ini diunjurkan sebanyak RM12.749 bilion. Peningkatan sebanyak RM839 juta atau 7% berbanding kutipan 2022 sebanyak RM11.910 bilion.

Dengan itu, ia menjadi RM4.563 bilion diperuntukkan bagi perbelanjaan operasi manakala RM7.8 bilion diperuntukkan kepada Akaun Kumpulan Kewangan Pembangunan untuk membiayai pelbagai program dan projek pembangunan yang telah dicadangkan dalam Belanjawan Sarawak 2024.

Kita juga amat memuji langkah dan usaha Kerajaan GPS di bawah pimpinan Yang Amat Berhormat Premier dalam memulih dan menstrukturkan semula ekonomi yang telah terjejas berikutan dari krisis pergolakan dunia dan pandemik COVID-19.

Bajet 2024 memberi tumpuan kepada 12 teras strategik utama, termasuk mempercepatkan pertumbuhan ekonomi, merangsang pembangunan wilayah dan luar bandar, menggalakkan pelaburan, keusahawanan dan PKS. Ia bertujuan untuk mengubah Sarawak menjadi ekonomi yang berdaya saing dan berdaya tahan, mengukuhkan pembangunan modal insan dan bakat, mempergiatkan transformasi digital, menggalakkan kelestarian alam sekitar dan meningkatkan kebajikan sosial dan jaringan keselamatan.

Di samping itu juga, bajet ini mengutamakan mempromosikan sukan dan memperkasakan belia, membangunkan ekonomi berasaskan inovasi dan berorientasikan pengetahuan, memerangi kemiskinan dan meningkatkan kesejahteraan rakyat. Teras Ke-12 bertujuan untuk meningkatkan kapasiti Kerajaan dan penyampaian perkhidmatan.

Tuan Speaker, saya akan beralih kepada isu-isu di Kawasan N.58 Balingian berdasarkan teras-teras yang dibentangkan dalam Ucapan Belanjawan bagi tahun 2024 oleh Yang Amat Berhormat Premier.

Teras Pertama:
Mempercepatkan Pertumbuhan Ekonomi

Dalam mempercepatkan pertumbuhan ekonomi, Kerajaan Sarawak telah melaksanakan inisiatif, program dan projek yang memberi perubahan besar dalam ekonomi seperti Projek Rakyat, *RTP (Rural Transformation Project)*, Agensi Pembangunan Wilayah dan *Minor Rural Project (MRP).* Inisiatif, program dan projek yang dilaksanakan oleh Kerajaan Sarawak untuk membawa impak transformasi ke atas ekonomi sambil mempengaruhi secara positif kehidupan dan mata pencarian rakyat.

Dengan itu, rakyat saya ingin tahu apakah Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak berhasrat untuk membuat pelan dasar bagi sistem perparitan dan saliran pekan Daerah Kecil Balingian bagi mengatasi masalah banjir yang akan berlaku.

Kedua, apakah status permohonan penempatan (Pemberian Status Hak Milik) bagi Kampung Sitieng, *Sitieng kata orang Mukah*? Ketiga, apakah Kerajaan Sarawak ada perancangan membina benteng hakisan tebingan Sungai di Kg. Tegak, Kg. Teh, Kg. Penakub Ulu, Kg. Penakub Bazaar, Kg. Tabo, Kg. Sesok, Kg. Teh Labak dan Kg. Sau memandangkan kawasan tersebut telah dicadangkan untuk pembinaan Tellian *Bypass* iaitu jalan raya menghubungi Mukah ke kawasan saya dan juga jambatan. Projek tersebut akan memberi impak dalam melestarikan alam sekitar, juga menggalakkan sektor pelancongan dan pertumbuhan ekonomi kawasan Ulu Mukah.

Teras Kedua:
Merangsang Pembangunan Wilayah Dan Luar Bandar

Cadangan untuk permohonan Jalan Bukut di bawah DUN Kakus ke kawasan RGC Balingian, yang mana akan memendekkan masa perjalanan dari kedua-dua tempat tanpa melalui Mateding. Projek ini akan memberi manfaat kepada dua DUN, iaitu DUN Kakus dan DUN Balingian dan ini akan menggalakkan integrasi di antara dua DUN. Jadi secara tidak langsung, ianya akan memudahkan penduduk di kawasan DUN Kakus, seperti Bukut dan Ulu Arip untuk ke Pejabat Daerah Kecil Balingian atas sebab hal-hal pentadbiran di kawasan itu melibatkan pejabat-pejabat Kerajaan yang ada di Pekan Balingian.

Kedua, apakah ada perancangan untuk membina jalan pesisir pantai dari Kampung Litong ke Skim Penempatan Sungai Alo? Pembinaan jalan dalam tiga kilometer akan menggalakkan lagi ekonomi dan tarikan pelancongan di kawasan pesisiran pantai di antara Litong dan Skim Penempatan Sungai Alo.

Ketiga, kita dimaklumkan *main-line* untuk air telah disediakan di kawasan *costal highway* di bawah inisiatif bekalan air, kita ingin tahu apakah status perlaksanaan untuk menyediakan *sub-line* daripada saluran utama ataupun *main-line* ke kawasan rumah panjang di kawasan Setuan Kecil, kerana pada masa ini *main-line* yang merentangi Sungai Kuala Balingian kerap kali bocor dan memberi kesan kepada rakyat di sekitar kawasan itu.

Teras Keempat:
Mentransformasikan Sarawak Menjadi Ekonomi Berdaya Saing dan Berdaya Tahan

Ingin juga saya mengemukakan soalan penduduk di Kawasan saya, berkenaan status perancangan Bandar Satelit di Mateding dan di *sub-centre* Kuala Balingian yang mana dirancangkan akan dibuat oleh LCDA? Saya ingin tahu apa status dia yang terkini?

Teras Ketujuh:
Menggalakkan Kelestarian Alam Sekitar

Taman botani yang telah dilulus di Balingian dicadangkan untuk menjadi pusat penyelidikan bagi flora dan fauna kita cadangkan kawasan tersebut ditanam juga pokok yang hampir pupus

seperti kayu nyatoh yang mana menjadi habitat ulat kayangan dikenali sebagai Lamas atau *lelamaih*, tanaman seperti orkid dan anggerik dan sebagainya juga kita oleh masukkan untuk di taman botani itu. Untuk itu, kita ingin tahu status terkini pelaksanaan projek tersebut dari *Ministry of Public Health, Housing and Local Government.*

Teras ke Lapan:
Memperkukuh Kebajikan Masyarakat dan Jaringan Keselamatan

Satu, dalam pemerkasaan Pendidikan awal, kita memohon premis kekal Sedidik yang kini adalah menumpang, menyewa daripada Pergerakan Wanita Balingian. Jadi kita ingin, kita memohon premis kekal diadakan untuk Sedidik di Kawasan N.58 Balingian.

Kedua, kita juga memohon agar dibina pusat pemulihan dalam komuniti di Pekan Balingian kerana pusat pemulihan dalam komuniti yang sedia ada terletak di Kawasan Mukah atau pun di DUN Tellian dan menyukarkan ibu bapa atau penjaga untuk menghantar jagaan mereka disebabkan kos pengangkutan dan jarak kediaman dan pusat tersebut yang agak jauh la dan memakan masa dalam 45 minit ataupun 1 jam.

Teras ke Sembilan:
Mempromosikan Sukan dan Pemerkasaan Belia

Pertama, sebelum saya mengemukakan permohonan selanjutnya, terlebih dahulu saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak atas pelaksanaan pembinaan naik taraf Mini Stadium Balingian yang mana telah siap dibina untuk melengkapi kemudahan sukan penduduk di sekitar Balingian, kita memohon agar dibina sebuah stadium tertutup yang dilengkapi dengan kemudahan sukan dan fasiliti yang lengkap untuk aktiviti belia dan program kemasyarakatan. Atas cadangan rakyat, stadium tertutup ini akan dinamakan sebagai Stadium Perpaduan Balingian.

Kedua, untuk melengkapi keperluan modal insan, adakah perancangan Kementerian yang berkenaan untuk membina institusi kemahiran di Balingian untuk *student drop out* tidak ingin belajar, yang mahu *hands on*, jadi kita mohon sekolah yang institusi ataupun sekolah yang merupakan *hands on* la kemahiran.

Jadi, kesimpulan akhir kata saya juga mengucapkan tahniah kepada Kementerian yang terlibat di dalam pembentangan Rang Undang-Undang kerana berjaya diluluskan pada sidang kali ini. Tahniah juga diucapkan kepada Yang Amat Berhormat Premier di atas penerimaan Anugerah Felo Kehormat daripada Persatuan Kejuruteraan Persekutuan ASEAN.

Terima kasih juga diucapkan kepada pegawai dan staf Dewan Undangan Negeri dan semua perkhidmatan awam Negeri dan Persekutuan yang telah bekerja keras untuk menjayakan persidangan kali ini. Saya juga ingin mengucapkan tahniah kepada Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Speaker dan Yang Berhormat Dato Timbalan Speaker kerana telah mengendalikan perjalanan prosiding Dewan yang mulia ini dengan cemerlang.

Sesungguhnya Kerajaan Sarawak yang ditunjangi GPS berada di landasan yang tepat untuk membawa Sarawak ke arah wilayah berpendapatan tinggi menjelang tahun 2023. Jadi akhir sekali, saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Krismas kepada yang meraikan dan Selamat Tahun Baru 2024.

Dengan itu, saya DUN Balingian memohon menyokong sepenuhnya usul Belanjawan 2024. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih Yang Berhormat. Sebenarnya *our* masa kecederaan berlanjutan pukul 6.30 p.m. ini ataupun *injury time* kita telah tersia-sialah *by default* kerana tidak cukup kuorum. Jadi dengan segala hormatnya, saya mohon Yang Berhormat Machan dan Pelagus untuk bersedia pada esok hari. Jadi dengan ini, ingin saya katakan:

Bukit Sadok Puncaknya Tinggi,
Besok Kita Jumpa Lagi.

Ahli-ahli Yang Berhormat, the sitting is now adjourned and the House shall resume its sitting at 9.00 am tomorrow, Insya-Allah.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 6.41 petang)

COMMAND PAPER YANG DIBENTANG PADA 23 NOVEMBER 2023

MENTERI KEWANGAN DAN EKONOMI BARU

60/2023	Pembetulan kepada muka surat hadapan *Cmd.9 of 2023 (Volume I – Part I)* dan *Cmd.11 of 2023 (Volume II)* yang bertajuk Anggaran Hasil dan Perbelanjaan Bagi Tahun 2024